

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BERLİN'DE KONUT ÜRETİM BİÇİMLERİNE BİR
BAKIŞ: HANSVIERTEL VE MARZHAN TOPLU KONUT ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN
KARŞILAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel TEKER

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Elvan GÖKÇE ERKMEN

AĞUSTOS 2022

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BERLİN’DE KONUT ÜRETİM BİÇİMLERİNE BİR
BAKIŞ: HANSVIERTEL VE MARZHAN TOPLU KONUT ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN
KARŞILAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel TEKER

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Elvan GÖKÇE ERKMEN

AĞUSTOS 2022

Sibel TEKER tarafından hazırlanan SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BERLİN'DE KONUT ÜRETİM BİÇİMLERİNE BİR BAKIŞ: HANSAVIERTEL VE MARZHAN TOPLU KONUT ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMA adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

.....
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Sibel Teker

ÖNSÖZ

Mimarlık tarihi mimarlık pratiğini yeniden gözlemleme fırsatı veren anlayışı ve yaratıcılığa etkisi ile çalışma hayatına önemli katkılar sağlayan bir bilim dalıdır. Bu anlamda bu katkıların, bana ve çalışma hayatıma sunduğu ayrıcalıkların, beni alanımda bir adım daha öne çıkardığına inanıyorum. Bu süreçte bana ve tez yazım sürecime özgür fikir ortamı sağlayan okuluma, sevgili danışmanım Dr. Öğr. Gör. Elvan GÖKÇE ERKMEN'e, her daim yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma özellikle çalışma sürecimdeki her türlü desteği için arkadaşım Mertkan Günaslan'a teşekkür ederim.

Ağustos, 2022

Sibel TEKER
Y. Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı.....	3
1.2 Tezin Kapsamı	4
1.3 Tezin Yöntemi	4
2. 20.YÜZYIL BAŞINDAN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNE: ALMANYA	5
2.1 II. Dünya Savaşı Öncesinde Almanya.....	5
2.2 II.Dünya Savaşı Sonrasında Almanya.....	9
2.2.1 Almanya Federal Cumhuriyeti ve Alman Demokratik Cumhuriyeti	13
2.2.2 Berlin duvarı ve sonrası	20
3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ALMANYA'DA MİMARLIK ORTAMI	26
3.1 Doğu Almanya'da Mimarlık Ortamı	26
3.2 Batı Almanya'da Mimarlık Ortamı.....	34
3.3 Soğuk Savaş Döneminde Berlin Mimarlık Ortamı	39
3.3.1 Doğu Berlin'de mimarlık ortamı	41
3.3.2 Batı Berlin'de mimarlık ortamı	43
4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ALMANYA'DA KONUT	46
4.1 Doğu Almanya'da Konut Üretim Biçimleri ve Toplu Konut.....	47
4.2 Batı Almanya'da Konut Üretim Biçimleri ve Toplu Konut.....	54
4.3 Konut Üretimi Açısından Doğu ve Batı Berlin	60
5. DOĞU VE BATI ALMANYA KONUT MİMARLIĞI BAĞLAMINDA HANSAVIERTEL VE MARZAHN TOPLU KONUTLARI.....	73
5.1 Hansaviertel Toplu Konutları.....	75
5.2 Marzahn Toplu Konutları.....	106
6. HANSAVIERTEL VE MARZAHN TOPLU KONUTLARI ÜZERİNDEN BİR KAŞILAŞTIRMA	122
7. SONUÇ	132
KAYNAKLAR	135
ÖZGEÇMİŞ.....	147

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BKNZ	: Bakınız
CDU	: Almanya Hristiyan Demokrat Birliği
DAC	: Demokratik Alman Cumhuriyeti
FAC	: Federal Almanya Cumhuriyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SED	: Almanya Sosyalist Birlik Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
VB	: Ve benzeri
VS	: Vesaire

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. Versay Antlaşması sonrası Almanya Bölge Kayıpları, 1919	7
Şekil 2.2. Alman askerleri Paris’te, 1940.....	8
Şekil 2.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Almanya İşgal Haritası.....	10
Şekil 2.4. Savaş Sonrası Dresden, Şubat 1945.....	12
Şekil 2.5. Savaş Sonrası Doğu Almanya Yönetim Bölgeleri Haritası.	14
Şekil 2.6 Birleşik Krallık'ın eski Başbakanı Winston Churchill ve Şansölye Konrad Adenauer Bonn'da, 12 Mayıs 1956	16
Şekil 2.7 Berlin Duvarı’nın İnşası, Ağustos 1961... ..	21
Şekil 2.8. Berlin Duvarı, 1980	23
Şekil 2.9. Alman Askerleri Berlin Duvarı’nı yıkarken, 1990	24
Şekil 3.1. Hochhaus an der Weberwiese, 1952	28
Şekil 3.2. Stalin Bulvarı (Stalinale) ve Strausberger Meydanı, 1953	29
Şekil 3.3. TV Kulesi (Fernsehturm).....	30
Şekil 3.4. Alexanderplatz için 1964’te açılan yarışmayı kazanan projenin maketi	31
Şekil 3.5. Hükümet Sarayı “Palast der Republik” , 1986	33
Şekil 3.6. Fischerinsel bölgesinden Nikolaiviertel’in görünüşü, 1987	34
Şekil 3.7. 1950’lerde Paul’s Church “Paulskirche”.	36
Şekil 3.8. Kulturforum, 1959	37
Şekil 3.9. Klaus Müller-Rehm ve Gerhard Siegmann tarafından tasarlanan Interbau Tabelası	38
Şekil 3.10 Stalin Bulvarı “Stalinallee”	41
Şekil 3.11 1943 öncesi Hansaviertel’de Hansaplatz	44
Şekil 3.12. İnşaat sonrası Hansaviertel, 1962	44
Şekil 4.1. Hoyerswerda Yerleşimi, 1958	50
Şekil 4.2. Halle-Neustadt, 1978	51
Şekil 4.3. Hohenschönhausen, 1984	53
Şekil 4.4. Grindelviertel, Hamburg, 1956.....	57
Şekil 4.5. Gropiusstadt, Berlin	58
Şekil 4.6 Stalinallee, 1971.....	63
Şekil 4.7. Hansaviertel Final Maketi.....	69
Şekil 4.8. Märkisches Viertel Vaziyet Planı, 1969	71
Şekil 4.9. Märkisches Viertel Çatı Katı Planı	72

Şekil 5.1. Savaş öncesi Hansaplatz	76
Şekil 5.2. Sinagog Cemaatinin Merkezi Adoss Isroel, Hansaviertel	77
Şekil 5.3. Savaş Öncesi Klopstockstraße, Hansaviertel.....	78
Şekil 5.4. Hansaviertel Proje Öncesi Planı	81
Şekil 5.5. Revizyonlar sonrası Hansaviertel Planı.	81
Şekil 5.6. Soldan sağa, Helmut Klawonn, Le Corbusier, Walter Gropius, Rolf Schwedler, Otto Bartning Hansaviertel Proje Sunumunda.	83
Şekil 5.7. Hansaviertel'de Oluşturulan Beş Peyzaj Alanı	83
Şekil 5.8. Hansaviertel Bölgesi Proje Öncesi ve Sonrası Vaziyet Planı	85
Şekil 5.9. Schwippert Kule Binası, Hansaviertel.	87
Şekil 5.10. Lopez ve Beaudouin Kule Binası ve Kat Planı, Hansaviertel	88
Şekil 5.11. Hassenpflug Kule Binası Farklı Tip Binalar ve Esnek Kat Planları, Hansaviertel.....	88
Şekil 5.12. Broek ve Bakema Tasarımı Kule Binası ve Yarım Kat Düzenlemesi. ...	89
Şekil 5.13. Baldessari Kule Binası ve Kat Planı, Hansaviertel.	89
Şekil 5.14. Müller-Rehm and Siegmann Kule Binası ve Kat Planı, Hansaviertel	90
Şekil 5.15. Le Corbusier'in Tasarımı ve Kat Planları, Hansaviertel.	91
Şekil 5.16. Gropiushaus ve Kat Planları, Hansaviertel	92
Şekil 5.17. Pier Vago Binası ve Kesiti, Hansaviertel.....	93
Şekil 5.18. Jaenecke-Samuelson Binası ve Değişken Kat Planları, Hansaviertel.....	94
Şekil 5.19. Niemeyer Binası ve Kat Planları, Hansaviertel	95
Şekil 5.20. Eiermann Binası, Hansaviertel	96
Şekil 5.21. Baumgarten Binası, Hansaviertel	97
Şekil 5.22. Aalto Binası ve Kat Planı, Hansaviertel	98
Şekil 5.23. Schuster Binası, Hansaviertel.	98
Şekil 5.24. Max Taut Binası ve Kat Planı, Hansaviertel.....	99
Şekil 5.25. Le Corbusier'in Tasarımı ve Kat Planları, Hansaviertel.	100
Şekil 5.26. Esleben Binası Kuzeydoğu Cephesi, Hansaviertel	100
Şekil 5.27. Luckhardt/Hoffmann Binası, Hansaviertel	101
Şekil 5.28. Gotwald Binası Güneydoğu Cephesi, Hansaviertel.....	102
Şekil 5.29. Müller Binası Kuzey Cephesi ve Kat Planları, Hansaviertel.....	103
Şekil 5.30. Ruenberg ve Möllendörf Binası ve Kat Planı, Hansaviertel.....	104
Şekil 5.31. Günter Hönow Binası İç Avlu ve Kat Planı, Hansaviertel	105
Şekil 5.32. Weber Binası, Hansaviertel	105
Şekil 5.33. Doğu Berlin'de Marzahn ve Hellersdorf Bölgesi	108
Şekil 5.34. Marzahn Bölgesi Proje Öncesi ve Sonrası Vaziyet Planı	112
Şekil 5.35. Marzahn'ın Güneyindeki Konut Blokları ve Boşluk olarak gösterilen Korunmuş Eski Köy Alanı.	113
Şekil 5.36. Marzahn'da küçük bir büfe.	114
Şekil 5.37. Marzahn'da WG1-WG2-WG3 Konut Bölgeleri, 1980 Planı	116
Şekil 5.38. Marzahn'da Konut Bloklarından Bir Görünüş.	117
Şekil 5.39. WBS70 Sistemi Kapsamında Sırasıyla Evli Çift Evi ve Üç Kişilik Ev Planı.....	119
Şekil 5.40. Marzahn Konut Blokları, 1987	120
Şekil 5.41. Modern Mobilyalarıyla WBS70 Konutu ile ilgili bir yazı, 1977.....	121
Şekil 5.42. Marzahn Yürüyüş Yolu.	122
Şekil 6.1. Hansaviertel ve Marzahn Proje Alanlarının Berlin Şehrindeki Konumları.	127

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BERLİN'DE KONUT ÜRETİM BİÇİMLERİNE BİR BAKIŞ: HANSVIERTEL VE MARZHAN TOPLU KONUT ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMA

ÖZET

Çalışma, genel kapsamda II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere, ABD, Fransa ve SSCB'nin Almanya'yı işgalinden sonra, ülkede sonradan “Soğuk Savaş” olarak adlandırılacak olan, ABD ve SSCB'nin ideoloji ve güç dengeleri üzerinden gerçekleşen çatışmasının ülkedeki konut üretimine yansımaları incelemektedir. 1949 yılında ülkede farklı işgal ülkelerinin desteğiyle kurulan Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kendi sınırlarındaki politik, ekonomik, toplumsal ve buna bağlı mimari hamlelerinin, konut üretim biçimlerini, tipolojileri, formları ve yapı-çevre ilişkilerini nasıl etkilediğini araştırmak amaçlanmaktadır. 1961 yılında inşa edilen Berlin Duvarı ile aralarındaki geçişin engellendiği bu iki zıt ideolojiye sahip devletin konut politikaları, tercih edilen form, plan tipleri, çevreyle kurduğu ilişkiler, batıda Hansaviertel ve doğuda Marzahn Toplu Konutları üzerinden bir karşılaştırma yapılarak, aralarındaki farklılık ve benzerlikler ortaya konularak irdelenmektedir.

Anahtar kelimeler: *soğuk savaş, konut, sosyal konut, toplu konut, sosyalizm, kapitalizm, politika*

AN ASPECT OF DWELLING PRODUCTION MODELS IN BERLIN DURING THE COLD WAR: A COMPARISON ON HANSAVIERTEL AND MARZAHN MASS HOUSING UNITS

SUMMARY

In general, the study examines the reflection of the conflict between the United States and the USSR over the balance of ideology and power in the country after the invasion of Germany by Britain, the United States, France and the USSR after World War II, which would later be called the "Cold War". Founded in 1949 on both sides of the country, it is aimed to investigate how the political, economic, social and related architectural moves of the Democratic German Republic and the Federal Republic of Germany on their borders affect housing production forms, typologies, forms and building-environment relations. The housing policies of the state with these two opposing ideologies, preferred form, plan types, relations with the environment, which prevented the passage between them and the Berlin Wall built in 1961, are examined by comparing them with Hansaviertel in the west and Marzahn Public Housing in the east, revealing the differences and similarities between them.

Key Words: *cold war, house, social housing, mass housing, socialism, capitalism, politics*

1. GİRİŞ

20.yüzyıl ilk çeyreği Almanya açısından siyasi ve toplumsal anlamda önemli olayların gerçekleştiği bir dönem olarak kabul edilir. I. Dünya Savaşı'nın sonucu olarak itilaf devletleri ile imzalanan Versay Antlaşması sonucu Almanya ağır yükümlülükler altında kalmıştır. Savaşın ağır sonuçlarının halk üzerindeki etkisiyle Alman Devrimi gerçekleşmiştir. Bu sürecin sonunda 1918 yılında Weimar Cumhuriyeti kurulmuş ve Almanya monarji rejiminden parlamenter demokrasiye ilk kez geçiş yapmıştır. Sistem değişikliğinden sonra 1918-1923 yılları arasında savaşın ve devrimin etkileri, sol ideolojinin yükselişi ve sağ hareketin tehdidi ülkede krizlere yol açmıştır. 1924 yılıyla beraber Almanya'da istikrar sağlanmaya başlamış, refah seviyesi yükselmiştir. Bu dönemde ülkenin kültürel anlamda gelişmesi için çalışmalar yapılmış, sanat ve mimarlık alanında buna bağlı olarak olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 1919 yılında sanatın ve zanaatın bir arada yürütülmesini savunan Bauhaus hareketi başlamış, ülkenin çeşitli şehirlerinde ulusal ve uluslararası mimarlık sergileri düzenlenmiştir. Ancak 1929 yılı küresel ekonomik kriz ile birlikte ülke ekonomisi büyük ölçüde etkilenmiş ve siyasi iktidar gücünü kaybetmeye başlamıştır. Kriz ve halkın fakirleşmesi milliyetçiliğin yükselmesine sebep olmuş, bunun sonucunda Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi iktidara gelmiştir. Adolf Hitler'in partinin başına geçmesi ve siyasi yetkileri eline geçirmesiyle ülkede siyasi, toplumsal ve kültürel açıdan baskıcı bir dönem başlamıştır. Mimarlık ortamı da bu baskıcı tutum karşısında Weimar dönemindeki çok yönlülüğünü yitirmiştir. Bu dönemde daha sonra Nazi mimarlığı olarak adlandırılacak olan bir stil oluşturulmaya çalışılmıştır. Roma mimarlığından esinlenerek klasik ve anıtsal bir üslup tercih edilmiş ve siyasi iktidarın gücü yapılarla yansıtılmaya çalışılmıştır. Hitler'in 'Büyük Almanya' fikriyle Almanya sınırlarını genişletme çabası Rusya ile anlaşmazlığa sebep olmuş ve bunun sonucunda 2. Dünya Savaşı başlamıştır. Almanya'nın Polonya'yı işgali ile devam eden savaş, Stalingrad mağlubiyeti ile sona ermiş, sonrasında Kızıl Ordu Berlin'e girmiştir. Savaşı kaybeden Almanya; Birleşik Krallık, Fransa, ABD ve Rusya tarafından paylaşılmıştır. Birleşik Krallık, Fransa ve ABD bir araya gelerek Almanya Federal Cumhuriyeti'ni kurarken, SSCB ise Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Böylece Almanya iki

bölgeye ayrılmış, iki farklı ideoloji tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Doğu Almanya'da sosyalist bir yönetim anlayışı hakimken, Batı Almanya'da liberal bir sistem kurulmuştur. Ülkedeki bu ayrışmaya paralel olarak Berlin de dört farklı yönetim (Birleşik Krallık, Fransa, ABD ve SSCB) arasında bölünmüştür. Batı Bloku ve Doğu Bloku arasındaki artan gerilim sonrası, Doğu bloku tüm demir ve karayollarını keserek Batı Berlin'e abluka uygulamıştır. ABD ve İngiltere'nin hava köprüsü kurarak Batı Berlin'e yardımlar sonrası SSCB 1949'da ablukayı kaldırmak zorunda kalmış, soğuk savaşın gerginliği daha da artmış ve bu olay Berlin Duvarı'nın inşasına zemin hazırlamıştır. Doğu Almanya vatandaşlarının Batı Bloku'na kaçısını önlemek amacıyla 1961 yılında Doğu Alman Meclisi'nin kararıyla Berlin Duvarı'nın 13 Ağustos 1961'de inşası tamamlanmıştır.

Doğu ve Batı Almanya'da hakim olan ideolojik yaklaşımlar iki bölgenin toplumlarının siyasi, kültürel ve sosyolojik açıdan farklılaşmasına sebep olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ülkenin kötü şartlarını iyileştirmek amacıyla iki blok da kalkınma politikaları üretmiştir. Batı Almanya liberal ekonomik politikasına bağlı gelişirken, Doğu Almanya yönetimi sosyalist yaklaşımını politikalarına yansıtmıştır. Bu bağlamda Doğu ve Batı Berlin'deki ideolojik farklılıklar kentsel planlama ve mimarlık pratiğini etkilemiştir. Doğu Berlin'in planlamasında ağırlıklı olarak sosyalist düşüncenin politik gücünü yansıtan planlar ve yapılar kurgulanırken, Batı Berlin'de Marshall yardımları ile şehir yapılaşmaya açılarak yeni merkezler ve yaşam alanları oluşturulmaya çalışılmış; idari, kültürel ve ticari yapılar tasarlanmıştır.

Batı Almanya'da savaş sonrası yıkım, endüstrinin gelişmesi, üretim ve tüketimin eş zamanlı artması, sanayileşmeye bağlı ortaya çıkan konut ihtiyacı mimarlığın şekillenmesinde etkili olurken, Doğu Almanya'da savaş sonrası konut ihtiyacı, sosyalist ideoloji ile harmanlanmış, kamusal kullanımların öne çıktığı bir mimarlık anlayışı benimsenmiştir. Bu bağlamda iki blokta görülen konut üretim biçimleri farklılıklar göstermiştir. Bu farklı üretim biçimleri Berlin'de de kendini göstermiş ve konut tiplerine yansımıştır. Doğu Berlin'de kentin kuzey-doğu çeperlerinde modern, yüksek katlı, plan tipinde çok fazla çeşitliliğin olmadığı konut alanları yapılırken; Batı Berlin'de modernizmin öncü mimarlarının tasarladığı farklı plan tiplerinde ve farklı yüksekliklerde toplu konut yerleşimleri inşa edilmiştir. Tez kapsamında, Doğu ve Batı Berlin'de inşa edilmiş toplu konut örneklerinin bir değerlendirmesini yapmak, farklılık ve benzerliklerini ortaya koymak amacıyla her iki bloktan aynı dönemde üretilmiş

toplu konut örnekleri seçilmiştir. Bu doğrultuda Batı Berlin’de Hansaviertel (1957), Doğu Berlin’de Marzahn Yerleşimi örnekleri plan, form ve fiziksel çevre ilişkileri, aynı zamanda dönemin yürütülen konut politikaları üzerinden karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda farklı ideolojik yaklaşımların konut mimarisine etkisi irdelenmiştir.

1.1 Tezin Amacı

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya ve Berlin dört farklı bölgeye ayrılmıştır. ABD, Fransa ve Birleşik Krallık batıda kendi bölgelerini birleştirmiş ve Alman Federal Cumhuriyeti, doğu tarafında ise Sovyet etkisindeki Alman Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. Ülke iki farklı yönetimin kontrolünderken, SSCB’nin Batı Bloku’na uyguladığı ticari ambargo soğuk savaşın gerilimini artırmış, iki taraf arasında kutuplaşma 1961’de inşa edilen Berlin Duvarı ile belirgin hale gelmiştir. Doğu Bloku’nda etkili olan sosyalist ideoloji ve Batı Bloku’ndaki liberal anlayış, ülkenin batı ve doğusunun siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan farklılaşmasına sebep olmuştur. Bu iki farklı yönetim, etkili oldukları bölgelerde mimari ihtiyaçları ideolojileri doğrultusunda şekillendirmiştir. Mimarlığı araç olarak kullanan bu ideolojik yaklaşımlar, dönemin yapı üretim biçimlerini, üretilen yapı tipolojisi ve ölçeğini önemli ölçüde etkilemiştir. Toplum bireylerinin barınma ihtiyacını karşılayan “konut”, dönemin ideolojik yaklaşımlarının en belirgin şekilde yansıtıldığı yapı tiplerinden biridir. Bu doğrultuda tez, Doğu ve Batı Berlin’deki ideolojik farklılıkların konutu ve konutun üretim biçimlerini nasıl şekillendirdiğini sorgulamaktadır. Sosyalist ve kapitalist ideolojilerin dönemin konut mimarlığı aracılığıyla toplum bireylerinin yaşantısını nasıl etkilediğinin izleri sürülmek istenmektedir. Dönemin Batı Berlin’de konut üretiminde tasarım süreci, tasarımı gerçekleştiren mimarlar açısından öne çıkan toplu konutlarından Hansaviertel Yerleşkesi ve Doğu Berlin’de yakın tarihlerde devlet kontrolünde inşa edilen ve sosyalist ideolojinin aile kavramını temel alarak tasarlanan Marzahn Yerleşkesi bu sorgulamanın sonucu olarak karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma, ideolojik farklılıkların konut tipolojisine olan etkilerini belirli kriterler üzerinden saptamayı amaçlamaktadır.

1.2 Tezin Kapsamı

Tez kapsamında, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Almanya'nın siyasi, toplumsal ve kültürel durumu incelenmiş, savaş sonrası kurulan iki yönetim, bu iki yönetimin kuruldukları bölgelerdeki politik etkinlikleri ve birbirleriyle olan ilişkileri irdelenmiştir. Doğu ve Batı Almanya arasındaki gerilimin bir sonucu olarak Berlin Duvarı'nın inşa süreci ve duvarın iki bölgedeki siyasi, toplumsal ve kültürel etkileri ele alınmıştır. Daha sonra soğuk savaş döneminde Almanya'da mimarlık ortamı incelenmiş, bu kapsamda her iki bloktaki mimarlık anlayışı ele alınarak Batı ve Doğu Berlin'deki yapı üretim biçimlerine ve tipolojisine odaklanılmıştır. Genelden özele bir yaklaşımla önce Almanya'da ve sonrasında Berlin'de, hakim olan iki farklı ideolojiyi belirgin şekilde yansıtan 'konut' mimarisi araştırılmış, dönemin konut bağlamındaki ihtiyaçları sorgulanmıştır. Bunun sonucunda, yapılan toplu konutların bu dönemde mimari üretimin önemli bir parçasını oluşturduğu saptanmıştır. Berlin'in iki tarafında üretilen toplu konut örnekleri seçilerek Batı ve Doğu arasındaki ideolojik farklılık ve rekabetin konut mimarisine yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, Batı Berlin'de 1957 yılında başlanan, dönemin öne çıkan mimarları tarafından tasarlanan Hansaviertel Toplu Konutları, Doğu Berlin'de ise kamu mimarları tarafından tasarlanan 1973 yılında uygulamaya konan Marzahn Toplu Konutları tercih edilmiştir. Bu iki toplu konut yerleşiminin tasarım ve uygulama süreçleri arasında on beş yılı aşan bir süre farkı olsa da, Doğu Almanya'nın toplu konut-sosyal konut üretim hamleleriyle ilgili kararlarının 1950'lilerin ortalarından itibaren başlamış olması, kararların uygulamaya dökülmesinin dönemin siyasi ve ekonomik şartlarına bağlı daha geç gerçekleşmiş olmasından ötürü; yıl farkından ziyade; her iki toplu konut örneği bağlı bulundukları ideolojiler özelinde plan, form, fiziksel çevreyle olan ilişkileri ve uygulanan konut politikaları doğrultusunda karşılaştırılmıştır.

1.3 Tezin Yöntemi

Tez çalışmasında, Almanya'nın II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası siyasi, toplumsal ve kültürel ortamı göz önünde bulundurularak dönemin mimarlık anlayışı tümdengelim ve kronolojik bir yöntemle araştırılmıştır. Daha sonra bu yöntem tezin Doğu - Batı Almanya ve Berlin'in anlatıldığı bölümlerinde de kullanılmıştır. Doğu ve Batı Almanya'da yaşanan siyasi ve toplumsal süreç karşılaştırma yönteminden yararlanılarak açıklanmıştır. Buna paralel olarak iki bloktaki mimarlık ortamı önce

tekil olarak incelenmiş ve sonrasında birbirleriyle ilişkileri sorgulanmıştır. Tümdengelim yöntemi Batı ve Doğu Berlin mimarlığının incelendiği bölümlerde de uygulanmıştır. Berlin’de sosyalizm ve kapitalizm ideolojilerinin hakim olduğu iki bölgesinden birer toplu konut örneği tasarlanma süreçleri, mimarları ve yapıldıkları yıllar gözetilerek seçilmiş ve karşılaştırma yöntemi ile ideolojik yaklaşımların toplu konut mimarisi üzerindeki etkileri, bu iki örneğin arasındaki farklar ve benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için yapıların plan, form ve fiziksel çevre ilişkileri incelenmiş, görseller, grafikler ve çizimler aracılığıyla karşılaştırma pekiştirilmiştir. Ayrıca iki yönetimin bölgelerinde uyguladıkları konut politikaları bağlamında karşılaştırma yapmak için de dönemin bürokratik kaynaklarından yararlanılmıştır. Tez süresince, Almanya’nın savaş öncesi ve sonrası durumunun işlendiği bölümde basılı ve dijital kaynaklar taranmış ve ayrıntılı olarak incelenmiştir. Doğu – Batı Almanya, Berlin mimarlık ortamı ve karşılaştırılan yapı blokları ile ilgili bölümlerde ise basılı yayınların yanında süreli yayınlar, yüksek lisans ve doktora tezleri, dönemi inceleyen makaleler ve konferans bildirileri, haber yazıları, yapılara ilişkin internet siteleri, belgeseller, filmler ve yapılarda yaşamış olanların röportajlarından yararlanılmıştır. Tezin son bölümünde, tümden gelim ve karşılaştırma yöntemleriyle elde edilen veriler yorumlanarak her iki yapı grubu ile ilgili sonuçlar çıkarılmıştır.

2. 20. YÜZYIL BAŞINDAN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNE: ALMANYA

2.1 II. Dünya Savaşı Öncesinde Almanya

Dünya ülkelerinin ve halkların büyük politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimler ve dönüşümlerine sahne olan, büyük yıkım ve kayıplara sebep olan, ülke sınırlarını değiştiren iki dünya savaşı ve savaş sonrası yükselen iki büyük gücün tüm dünyayı kutuplaştıracak çekişmesi olan Soğuk Savaş’ın yaşandığı 20.yüzyılın başında, yükselen emperyalizm ve sömürgecilik, sömürgeci devletler arasında çatışmalara neden oldu. Ülkelerin ekonomik ilerlemenin yanı sıra toprak genişletme isteği, farklı etnik gruplardan ulusal devletlerin ortaya çıkmaya başlaması savaşları beraberinde getirdi. I. Dünya Savaşı, savaşa giren ülkelerde yarattığı kayıplarla beraber asker ve işçi devrimci hareketlerini tetikledi. Bu yıllar, Rusya’daki Ekim Devrimi’nden sonra tüm Avrupa’da ve özellikle Almanya’da da işçi ve asker ayaklanmaları, şehirlerin bu gruplar tarafından ele geçirilmesi, sosyalizm fikrinin işçi kesimi haricinde de yayılmaya başlaması ve “sol” dilin politikada ağırlığının hissedilmesi, Sosyal

Demokratlar ve Bağımsız Sosyal Demokratlar partilerinin çatışması gibi olaylara sahne oldu (Harman, 2017).

1929 Büyük Bunalımı ile ABD ve Batı Avrupa’da başlayan ekonomik çöküşün en çok etkilediği ülkelerden biri de Almanya oldu. Bu sırada Almanya’da işçi partisi olarak Sosyal Demokrat Parti egemendi. Bu yıllarda dünya ticareti küçüldü, ticari sınırlamalar getirildi, işsizlik bütün ülkelerde artış gösterdi.

Kriz, Almanya’da işsizliği %50 seviyesine çıkardı. Orta sınıfın büyük kesimi yoksulluk içindeydi. Bu dönemde Nasyonal Sosyalist Parti’nin desteği artmaya başladı. Toplumsal bunalımın suçlusu olarak gördükleri Yahudi finans kapital ve marksist işçi sınıfına karşı silahlı bir mücadeleyi benimseyen NSP yerleşik burjuva partilerinden farklılaşıyordu. Nazi Partisi oylarının büyük kısmını orta sınıftan alıyordu. Sosyal demokratların da bu dönemde pasif kalmasıyla meydan Nazilere kalmış oldu. Büyük iş çevreleri ve orta sınıfça Hitler’in, o dönemde siyasal istikrarsızlıklara çözüm olacağına inanılıyordu. Aldığı bu destekle Hitler 31 Ocak 1933’te iktidara geldi. İşçi sınıfı mücadelesinin her durumda önünü kesmeyi amaç edinmiş “Hitlercilik” ülkede yayıldı. SA Nazi Komandoları ve devlet birlikte çalışmaya başladı, işçi partilerine saldırılar da bununla beraber geldi. Sosyal Demokrat Parti liderleri bu dönemde komunistlere yapılan baskıdan uzak kalacaklarına inanarak Nazilerle işbirliği yaptılar. Komünist partinin 10.000 kadar üyesi savaştan önce toplama kamplarına sürüldü, 225.000 kişi de siyasal suçlardan dolayı aynı kaderi paylaştı. Hitler daha sonra kendisini destekleyen büyük iş çevreleri, partileri olan Ulusal Parti ve Halk Partisi’nin kendilerini feshetmesini istedi ve tek Nazi parti devletine onları ikna etti. Almanya’da Nazilerin bu şekilde bir zafer kazanması dünyanın en güçlü işçi hareketlerinden birini yoketmiş oldu.

Hitler, Almanya’yı etnik grupları içermeyen saf ve dünyada egemen bir güç haline getirmeyi amaç edinmişti. Hem Hitler hem de sanayi çevreleri Almanya’nın topraklarının genişletilerek Versay Antlaşması ile getirilen sınırlandırmalardan kurtulmak istiyordu. Bu yüzden dış ticaretin ve hammaddelerin devletçe kontrolüne sanayi grupları razı oldu (Harman, 2017).

Şekil 2.1. Versay Antlaşması sonrası Alman Bölge Kayıpları, 1919

Hitler toprak genişletme hedeflerini gerçekleştirmeye ilk olarak 1939'da Polonya'ya yaptığı saldırı ile başladı. Varşova'nın işgalinden sonra Polonya'nın çok direnemeyeceğini anlayan Sovyetler Birliği 23 Ağustos Paktı'nın onlara sağladığı Polonya'daki toprak hakları için harekete geçti. 28 Eylül 1939'da Rusya ve Almanya bir anlaşma imzaladı. Polonya'nın doğusu Sovyetler'e bırakılırken batı kesimi Almanya'nın kontrolüne geçti (Ulusan, 2008).

Hitler, Polonya zaferinden sonra yüzünü Fransa'ya dönmüştü. Britanya ve Fransa da Polonya'nın işgalinden sonra Almanya'ya savaş ilan ettiler (Harman, 2017). Almanya önce savaş stratejilerine bağlı olarak Kuzey Avrupa'ya yönelip Norveç ve Danimarka'yı kontrolü altına almıştı (Sertel, 2009). 1940 yılında Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a saldırı düzenleyen Hitler, Belçika'nın teslim olmasından sonra; Fransa'ya karşı bir zafer kazandı ve aynı yıl Alman ordusu Paris'e girdi. Fransa'nın kuzey yarısı ve atlantik kıyıları boyunca batı sınırları Almanya kontrolüne girdi (Tutsak, 2017). Bu zafer Mussolini'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesini tetiklemiş oldu. Hitler böylece Batı ve Orta Avrupa'nın kontrolünü ele geçirdi (Harman, 2017).

Şekil 2.2. Alman askerleri Paris'te, 1940.

İşgal edilen ülkelerin yağmalanması, elde edilen her türlü malın ve yiyeceğin Almanya'ya gönderilmesi işi, işgal edilen ülke yöneticilerinin de işbirliğiyle, işgal bölgesi işçilerinin omuzlarına yüklenmişti. Buna karşın artan işçi direnişi yine Gestapo gibi Nazi örgütleriyle bastırıldı. Kapitalist savaş olarak tanımlanan bu süreçte kitlesel katliamlar rasyonel olarak görülüyordu ve binlerce Yahudi, çingene ve engelli insan sistematik bir şekilde ve resmileştirilmiş yöntemlerle katledildi (Harman, 2017).

Hitler'in toprak genişletme politikasıyla tetiklenen II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Japonya ve ABD ilişkileri gerilmişti. 1937'de başlayan Çin-Japonya Savaşı'nda ABD Çin'e destek oldu ve Japonya'nın yayılmasını önlemek istedi (Uçarol, 2010). Japonya 1941'de Pearl Harbor'da Amerika Pasifik Donanması'na saldırı düzenleyerek ABD ve İngiltere'ye resmen savaş ilan etti. Bunu Almanya ve İtalya'nın ABD'ne savaş ilanı takip etti (Armaoğlu, 2000). Japonya Uzakdoğu'daki savaşın ilk yıllarında başarı elde etse de 1942 yılından sonra müttefiklerin müdahalesiyle durum aleyhine dönmüştü (Lee, 2014).

1941 yazında Hitler Rusya'ya saldırı düzenledi. Polonya'da olduğu gibi devlet yapılanmasını düşman olarak görüp öncelikle hedef aldılar. Başlangıçta, Bolşevik

komiserler ve savaşacak yaşa gelmiş Yahudiler öldürüldü (Harman, 2017). 1941 Temmuz ayında İngiltere ve Rusya Almanya'ya karşı bir olmayı ve yardımlaşmayı içeren bir anlaşma imzaladı. 1942'de Almanya Rusya'ya ikinci bir saldırı düzenledi, Kırım'ı ele geçirdi, Rusya'nın kimya ve maden endüstrisinin bir kısmını da ele geçirdi. Bu olayları takiben Sovyet orduları geri çekilerek Stalingrad'da toplandı. İki ordu karşı karşıya geldi ve Almanya bu karşılaşmadan mağlup olarak çıktı (Overy, 2008).

Stalingrad cephesindeki savaştan sonra Almanya için işler tersine dönmüştü. Almanya'ya bu süreçte savaş açan müttefik ülkeler hava sahasında üstünlük elde etmiş, Fransa'da Paris geri alınmış, Müttefik orduları Brüksel ve Amsterdam'ı geçerek Alman topraklarına ulaşmışlardı (Uçarol, 2010). Batıdan ve doğudan müttefiklerin işgaline uğrayan Almanya'da son olarak Berlin ele geçirilmişti.

Uzak Doğu'da devam eden savaşın Japonya'nın Hiroşima ve Nagasaki'ye ABD tarafından atılan atom bombaları sonrası tamamen teslim olmasıyla II. Dünya Savaşı müttefiklerin galibiyeti ile son bulmuştu (Tutsak, 2017).

2.2 II. Dünya Savaşı Sonrasında Almanya

Britanya, Fransa ve ABD, Almanya ve Japonya'yı savaşta yenilgiye uğratmasından sonra biraraya gelerek Mayıs 1945'te 'Birleşmiş Milletler' uluslararası örgütünü kurdular. Bu yeni örgütün vaatleri arasında barış ve işbirliği de vardı (Harman, 2017). II. Dünya Savaşının sorumlusu olan Nazi Almanya'sı, 5 Haziran 1945'te "Berlin Bildirisi" ile Birleşmiş Milletler örgütü üyeleri Amerika, İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan dört müttefik devletin yönetimine geçti (Ekinci, 2017). ABD ve SSCB'nin 1941 yılında Almanya'nın savaş stratejilerine karşı ve Avrupa'daki faşizm dalgasını bitirmek üzere başlayan ortaklığı, Almanya'nın savaş sonrası durumu ile ilgili olan anlaşmazlıklarıyla bozulmaya başladı. Almanya'nın ağır tazminatlarla ekonomik anlamda güçsüzleşmesini savunan SSCB ile Avrupa genelinde bir ekonomik iyileşme ve ABD ekonomik gelişimi için Almanya'nın da ekonomisinin düzelmesi gerekliliğine inanan ABD arasında anlaşmazlıklar çıktı. Aynı şekilde Doğu Avrupa'da ABD serbest seçim talep ederken SSCB bu bölgede resmi ideolojisi olan komunizmin etkin olduğu uydu ülkeler kurmak istiyordu. ABD komunizmin Sovyetler Birliği'ne komşu olan ülkelerde yayılmasını tehlike olarak görüyordu ve stratejilerini bu doğrultuda geliştirmişti. Amerikalı diplomat George Kennan'ın formule ettiği 'Çevreleme siyaseti' de ABD'nin bu dönemde benimsediği ve 1980'lerin sonuna kadar devam ettirdiği başlıca stratejilerden biridir. Bu strateji Rusya'nın yayılcı

baskısını ABD baskısıyla çevrelemek anlamına geliyordu (Hobsbawn, 2020). Bu politikanın sonucunda ortaya çıkan ilk uygulamalar 1947 tarihli Truman Doktrini ve sonrasında gelen 1948 tarihli Marshall Planı'dır. Truman Doktrini'ne göre komunist ideolojinin etkisine girme tehlikesi ile karşı karşıya olan Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelere SSCB yönetimine girmemesi için yardım yapılmalıydı. Marshall Planı da Avrupa ekonomisinin tekrardan canlanması için oluşturuldu ve beş yıl boyunca Batı Avrupa ülkelerine ABD tarafından 13 milyar dolar yardım yapıldı (İlkan, 2009). İktisatçı W. W. Rostow'a göre bu plan "hala Stalin'in nüfuzu dışında kalan bölgeleri güçlendirmeyi amaçlayan" bir saldırı idi. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ise kendilerine teklif edilen yardımı reddetmişlerdi (Harman, 2017).

Şekil 2.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Almanya İşgal Haritası

Marshall Planı'nın şekillendiği 1948 yılında Çekoslovakya'da darbe olmuş ve komunizm ülkenin yeni rejimi olmuştu. Buna karşılık Batı ülkelerinden Fransa, Belçika, Lüksemburg, İngiltere ve Hollanda, tepki olarak ekonomik ve kültürel anlamda ilişkilerini kuvvetlendirmeyi amaçlayan ve savunma sistemlerinde ortaklığı da içeren Brüksel Antlaşması'nı kendi aralarında imzaladı. Bu antlaşma sonrasında

savunma sistemi ortaklığı konusu diğer ülkelerin de dahil olmasıyla daha geniş bir kapsam kazandı. 1949 yılında ABD, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz arasında yine ortak savunma temelli bir antlaşma imzalandı ve SSCB’de oldukça büyük bir tepkiye ve “Anglo-Amerikan Bloku silahı” olarak algılanacak NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kurulmuş oldu (İlkan, 2009). Batı Almanya’nın 1954 yılında NATO üyesi olarak kabul edilmesinden sonra, SSCB tepki olarak 1955 yılında Varşova Paktı’nı kuracaktı ve bu hamleyle Doğu Avrupa ülkelerinin askeri yapılanmaları Sovyet Kızıl Ordu ile entegre edilecekti. Bu iki oluşum soğuk savaşın askeri yönünü temsil edecekti (Koç, 2016).

Marshall Planı’nın açıklanmasından sonra Fransa ve İtalya’da komunizm ideolojisi savunanlar hükümetten dışlandı. Benzer şekilde Stalin önderliğinde Rusya da Doğu Avrupa’da işgal ettiği bölgelerde olası bir muhalif hareketi önlemek için harekete geçti. Harman’ın kitabında açıkladığı gibi sosyal demokrat partiler Komünist parti ile birleşmeye zorlandı, bağımsız hareket etmeye yatkın tüm parti liderleri yargılandı ve sürüldü. Stalin hem ABD’nin temsili ideolojisi olan kapitalizmin destekçilerini hem de Yugoslavya’da gerçekleşen bağımsız komünist hareketleri engellemek istiyordu (Harman, 2017).

II. Dünya Savaşı sonrası daha önceden Avrupa’da olan güç merkezi el değiştirmişti. SSCB ve ABD savaşı bitiren rolleri, ideolojik yapılanmaları ve bu ideolojileri yayma planları ile iki zıt gücün sahibi haline gelmiş, SSCB’nin 1989 yılındaki çöküşüne kadar devam edecek olan ve ‘Soğuk Savaş’ olarak isimlendirilen dönem başlamıştı (İlkan, s. 6). ABD SSCB’nin dünyada üstün güç olmasından endişe ederken, SSCB de kendi ordusunun kontrolünde olmayan her bölgede ABD baskınlığından korkuyordu ABD’ndeki oylama temelli başkanlık sisteminin bir sonucu olarak ‘komünizm’ ideolojisine olan düşmanlık üzerinden siyaset yapmak dönem siyasetçileri için olumluydu. Böylece, özel girişim ve bireyselliği temel alan ve komünizmin zıt ideolojisi olarak “Amerikancılık” terimi ortaya çıktı. Bu olayların sonucunda, ABD ve SSCB iki zıt kutup olarak uzun yıllar sürecek nükleer silah, sürekli savaş hazırlığı halinin getirdiği askeri ve endüstriyel eylemler rekabetine girecekti (Hobsbawn, 2020). Harman’ın Halkların Dünya Tarihi kitabında belirttiği gibi “*Demir perde’nin her iki tarafında ideolojik itaat empoze edilirken, ‘bomba’nın gölgesi altında bir kuşak yetişti*” (Harman, 2017).

Batı Avrupa’da ve ABD’nde anti-komünist birçok uygulama yapıldı, komünizmi açık bir şekilde lanetlemeyen farklı meslek grubundan birçok insan meslekten men edildi, hapse atıldı ya da ülkeye girişi engellendi. Doğu’da da “Stalinci İdeoloji” yi benimsetmek için toplama kampları ve hapishaneler kullanılıyordu. Askeri harcamaları her iki taraf için de savaş döneminden çok daha fazlaydı. Önce ABD atom bombasını geliştirdi ve Rusya sonrasında atom bombası çalışmaları için gizli şehirler kurdu. Bu süreci ABD’nin hidrojen bombasını geliştirmesi takip etti. Ancak “Soğuk Savaş” bu nükleer silahların yalnızca kullanılma ihtimali üzerinden geliştirilen stratejilerle devam ediyordu (Harman, s. 2017).

II. Dünya Savaşı sonrası, ABD ve SSCB’nin arasındaki gerginliğin ve çekişmelerin baş aktörlerinden biri olacak Almanya ise büyük bir yıkım içerisindeydi ve bu dönemde Almanya için en önemli amaç hayatı sürdürmektir (Klönne, 2008). Savaşla beraber milyonlarca insan ölmüş, şehirler yıkılmıştı ve Almanya bu yıkım sonrası ülkenin “yeniden inşasını” hedefledi (Wolfrum, 2002). ABD ve müttefik Avrupa Devletlerinin tehdit olarak gördüğü komunizm ve büyüyen kapitalizm eşliğinde Almanya’nın yeniden inşası sadece kendi devlet ve halkı için değil tüm dünya için stratejik açıdan önemliydi (Alleman, 1956).

Şekil 2.4. Savaş Sonrası Dresden, Şubat 1945

Topraklarının büyük bir kısmını savaşla beraber kaybeden Almanya’da, kaybedilen topraklardan gelen göç önemli bir sorun olmuştu. Nüfusun yaklaşık altı milyon artış göstermesi temel ihtiyaçların karşılanamama sorununu beraberinde getirmişti. (Gallus, 2008). Bununla beraber yerleşim yerlerinin savaşta yıkılması ve göç sebebiyle insanların barınma ihtiyaçlarının karşılanamaması da Almanya için önemli bir sorun haline gelmişti (İlkan, 2009). Bu süreçte müttefik devletler barınma, yiyecek ve içecek ihtiyaçları için Almanya’ya yardımda bulundu (Erker, 1990). Amerika, 1946 ile 1947 yılları arasında Almanya’ya 1.596 ton yiyecek yardımında bulunmuştu (Gries, 1991). Yaşanan kıtlık Almanya şehirlerinde hırsızlık, tefecilik gibi suçların artmasına sebep olmuştu (Uhl, 2009).

Savaş sonrası bu olumsuzluklardan “Alman aile kurumu” da etkilenmişti. Eşleri savaşta ölen ya da esir düşen kadınlar çalışma hayatında aktif olarak rol almaya başlamıştı (Theile, 2006). Savaşın ve savaş sonrası kötü şartların olumsuz psikolojik etkileri ile boşanma oranları da savaş sonrası iki kat artmıştı (Uhl, 2009).

2.2.1 Almanya Federal Cumhuriyeti ve Alman Demokratik Cumhuriyeti

1948 yılının yaz mevsiminde ABD ve SSCB arasındaki gerginlik, ABD, Britanya ve Fransa’nın Almanya ve Berlin’de kendi bölgelerini birleştirmesiyle belirginleşti. Bunu, birleştirilen bölgede yeni para biriminin kullanılmaya başlaması izledi. Rusya buna cevap olarak “Berlin Ablukası” olarak (İlkan, 2009) adlandırılan taktikini uyguladı ve yiyecekler ile diğer malların Batı Berlin’e kara ve demir yoluyla geçişine engel koydu. Buna karşılık ABD ve Britanya hava yoluyla ulaşımı sağladı ve iki blok arasındaki olası bir çatışma bu şekilde engellenmiş oldu (Harman, 2017).

8 Mayıs 1949 tarihinde toplanan Federal Parlamento 1919’da temel kanun manasına gelen Grundgesetz’i, Bavyera dışındaki diğer on eyaletin onayıyla kabul etti. Hemen ardından 23 Mayıs 1949 tarihinde Bonn Meclis Kurulu ve CDU (Hristiyan Demokrat Birliği) Başkanı Konrad Adenauer Federal Almanya Cumhuriyeti’nin (FAC) kurulduğunu Bundestag’da resmen ilân etti. Bunun üzerine Sovyetler Birliği, Ekim 1949’da Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin (DAC) kuruluşunu açıkladı (Aydın, 2020).

Şekil 2.5. Savaş Sonrası Doğu Almanya Yönetim Bölgeleri Haritası

15 Eylül 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti'nde şansölye (başbakan) olarak seçilen Konrad Adenaur'ın temel ilkesi “önce özgürlük, sonra birlik” olmuştu. Almanya'nın öncelikle ekonomik, siyasal ve kültürel gelişiminin Batı ile paralel olması gerektiğini savunan Adenaur ikinci en büyük amacı da egemenlikti. Adenaur'un politikalarında Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi son sırada yer alıyordu ancak bunun sebebi Batı'nın yardımı ve güvencesi olmaksızın birleşmenin söz konusu olmayacağı gerçeğine inanmasıydı (Karadağ, 2015).

Batı Almanya'nın işgal statüsünün hafifletilmesini içeren, diğer ülkelerle ticari ilişkiler kurmasına ve uluslararası örgütlere katılmasına izin veren Petersberg Sözleşmesi'nin Müttefik Yüksek Komisyonu ile imzalanması Adenaur'un Batı entegrasyonu konusunda ilk adımlarından biridir. Yine entegrasyon planının bir parçası olarak, 5 Mayıs 1949 tarihinde FAC; demokrasi, liberalizm ve ortak siyasi değerler etrafında oluşturulmuş bir örgüt olan Avrupa Konseyi'nin üyesi olmuştu. Daha sonra 18 Nisan 1951 yılında Fransız Planlama Teşkilatı'nın önerisiyle, Avrupa'daki kömür ve çelik üretimini uluslarüstü ve

bütün şekilde yönetilmesi amacıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuş ve Federal Almanya bu topluluğun bir üyesi olarak Batı ile bütünleşme yolunda bir adım daha atmıştı.

1950’de başlayan Kore Savaşı ile Avrupa Konsey toplantısında gündeme gelen Avrupa ‘Koalisyon Ordusu’na Federal Almanya’nın da destek verme önerisi, elde edilen siyasi ve ekonomik avantajların yanında FAC için askeri bir kazanım anlamına geliyordu. Adenaur FAC’nin savaş ve işgal statüsünün anlaşmalarla değiştirilip ülkenin özgürleşmesi karşılığında orduya destek vereceğini bildirmişti. FAC’nin savaş statüsü müttefikler tarafından kaldırılrsa bile işgal statüsünün kaldırılması uzun süre kabul edilmemişti. 26 Mayıs 1952’de imzalanan Almanya Sözleşmesi ile FAC egemenlik alanlarını genişletme imkanını elde etti. Bu anlaşma kararlarına göre; ülke içi ve dışı meselelerde tam yetkili olacak, işgal durumu ortadan kalkacak ve müttefik ile ilişkiler büyükelçilik aracılığıyla sürdürülecekti. Ancak aynı sözleşmede müttefikler, ülkede tehlike arz eden bir durum olduğunda ‘olağanüstü hal’ ilan etme hakkını saklı tutmuştu.

Bu gelişmeleri takiben 28 Eylül-3 Ekim tarihleri arasında AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) üyesi ülkeler, İngiltere, ABD ve Kanada’nın katıldığı “Londra Dokuz Güç Konferansı” gerçekleşti. Bu konferansın amacı FAC’nin askeri anlamda Batı ile bütünleşmesiydi. Daha sonra konferansta alınan kararların somutlaştırılması için 19-23 Ekim 1954 Paris Konferansları gerçekleşti ve bu konferansların sonunda 23 Ekim’de Paris Antlaşmaları imzalandı. Antlaşmalara göre FAC hem NATO hem BAB (Batı Avrupa Birliği) üyesi oldu ve diğer Batı ülkeleri ile siyasal, ekonomik ve askeri anlamda bütünleşerek ve eşitlenerek tam egemenliği elde etmiş oldu. Egemenlik ve Batı’yla bütünleşme kazanımlarından sonra 1955 yılında Doğu Almanya ile ilişkiler kurulmaya başlandı. Ancak benimsenen “Hallstein Doktrini” dış politika kapsamını olumsuz anlamda etkiliyordu. Sonuç olarak Adenaur’un iktidarda olduğu 14 yıllık dönemde Doğu ve Batı Almanya arası ilişkiler arka planda kalmış oldu (Karadağ, 2015).

Şekil 2.6. Birleşik Krallık'ın eski Başbakanı Winston Churchill ve Şansölye Konrad Adenauer Bonn'da, 12 Mayıs 1956.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde bu süreçler yaşanırken, Sovyetler de Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin, özellikle ilk zamanlarında, güçlü bir merkezi devlet ve Doğu Bloku'na entegrasyonuna öncelik vermişti. Devlet kontrolünün SED (Alman Sosyalist Birlik Partisi) in elinde olması amaçlanmış, 10 adet parti ve 14 adet örgüt “Ulusal Cephe” adı verilen bir çatı altında toplanması istenmiş, çok partili sistem maskesi altında tek partili bir sistem kurulmuştu. Bu sistem Sovyet siyasi modeline uyumluydu (Karadağ, 2015). Yeni kurulan siyasi yapısıyla DAC'nin başkenti Doğu Berlin olarak kabul edildi. Ancak müttefik ülkeler başkenti resmi olarak tanımadı (Aydın, 2020).

DAC'nin ilk devlet başkanı Wilhelm Pieck olmuştu. Oun ölümünden sonra kısa bir süreliğine, daha önceden de vekaleten başkanlık yapmış olan Johannes Dieckmann 7-12 Eylül 1960 tarihleri arası devlet başkanlığı yaptı. 1960 yıllarından sonra II.Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'ne sürgüne gönderilmiş olan Walter Ulbricht'in

SED üzerindeki baskısının artmasının da etkisiyle DAC’nde başkanlık kurumu kaldırılarak Sovyet kollektivizmini temsil eden Devlet Konseyi (“Staatstrat”) kuruldu (Aydın, 2020).

Sovyetlerin ilk yıllardaki amaçlarından biri de DAC üzerinden FAC’nin Batı ile entegrasyon ve yeniden silahlanma sürecine müdahalede bulunmaktı. Bunun için FAC’ne her iki cumhuriyetin temsilcilerinden oluşacak bir “Kurucu Konsey” oluşturmak için davette bulunulmuştu. Prag’ta gerçekleştirilen konferanslarda “birleşik geçici hükümet” için hazırlıklara başlanması için teklifte bulunulmuş ancak Adenauer’un serbest seçim yapılmasını gündeme getirmesiyle teklif sonuçsuz kalmıştı. Birleşmenin nasıl olacağı ile ilgili anlaşmazlıklardan dolayı Sovyetler FAC’nin siyasi süreçlerine müdahale etme hedefini gerçekleştirmek için başka yöntemler deneyecekti (Karadağ, 2015) 1952’de FAC’ne gönderilen “Stalin Notası” bu yöntemlerden bir tanesi idi. Bu nota;

“Almanya birleşik bir devlet olarak yeniden kurulacaktır... İşgal güçlerine ait silahlı kuvvetlerin tamamı antlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından en geç bir sene sonra çekilecek”

“...kendisine karşı savaşmış her hangi bir devlete karşı koalisyon ya da askeri ittifaka girmemeyi taahhüt edecektir.”

ifadelerini içeriyordu. Bu notanın amacı da FAC’ni oyalayarak Batı ile entegrasyonuna engel olmaktı. Adenauer bu amacın farkındaydı ve cevaben yine BM gözetiminde serbest seçim koşulunu öne sürmüştü. Ayrıca “koalisyonlara ya da askeri ittifaklara” girmemesi teklifini de reddetmişti. Sonuç olarak birleşme konusunda yine bir ilerleme kaydedilememişti (Karadağ, 2015).

1948 yılından itibaren tüm Doğu Avrupa ülkelerinin kontrolünü elde eden Sovyetler, bu ülkelere siyasi, ekonomik ve askeri anlamda müdahalelerde bulunuyordu. Marx’ın komunizmine uygun mülkiyetsiz, sanayileşmenin, eğitim ve çalışmanın desteklendiği bir toplum hayali ile yapılan bu müdahalelerle Doğu Avrupa ülkelerine dolayısı ile Doğu Almanya’ya yeni sistem getirmiş oldular.

5 Mart 1953 günü Stalin’in ölümü ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin önde gelen liderlerinden oluşan bir grubun geçmesiyle Doğu Avrupa’da sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Lavrenty Beria, Gyorgy Malenkov, Lazar Kaganoviç, Vyaçeslav Molotov, Nikolai Bulganin, ve Nikita Kruşçev bu grubun üyeleri idi. Üyeler önce

Melankov'u sonrasında Kruşçev'u başkan olması için destekledi. 7 Eylül 1953'te Kruşçev SED'in liderliğini almıştır. Stalin'in ölümünden sonra partide yaşanan iktidar çekişmeleri, Sovyet gücünün ve etkisinin azalmasına sebep olmuştur. Bunu takiben ABD'nin sonradan sözünü tutmasa da bu ülkelere destek vereceğini açıklaması Doğu Bloku ülkelerinde ayaklanmaların, bağımsız yönetim değişikliklerinin ve kalkışmaların gerçekleşmesinin önünü açmıştır (Karadeli, 2019).

İktidari sorunlar ve bu süreçteki ekonomik dengesizlikler, bununla beraber Batı Bloku'ndaki ekonomik iyileşmeler DAC'inden FAC'ne göçlerin başlamasıyla sonuçlandı. Doğu Bloku'ndaki vatandaşların tek rahatsız olduğu konu ekonomi değildi. Komünizmin baskısından bunalan insanlar FAC'ndeki özgür yaşantıya özeniyorlardı (Koç, 2016). 1952'de 181.000, 1953'te ise 180.000 kişi Federal Alman Cumhuriyeti'ne geçmişti (Aydın, 2020). 1961'deki Berlin Duvarı'nın inşasına kadar bu göçler sürekli olarak devam etmiştir. Demokratik Almanya Cumhuriyeti 1950'li yıllarda nüfus azalması yaşayan tek Sovyet bloğu ülkesi olmuştur. Göç edenlerin büyük bir çoğunluğu genç, nitelikli ve ekonomi için faydalı olabilecek insanlardı (Reynolds, s. 22) 1957 yılında göç edenlerin sayısı 261.622'ye yükselmişti. 1958 yılında ise 204.061 Batı Berlin'e kaçacaktı (Koç, 2016).

Sanayileşme hedefine bağlı ve aynı zamanda kendilerini Sovyetler Birliği'ne kanıtlama amacıyla DAC cumhurbaşkanı Wilhelm Pieck ve SED Genel Sekreteri Walter Ulbricht, 1953'te üretim kotalarını %10 artırmış, işçi vardiyalarını uzatmış ve kota hedeflerine ulaşamaması durumunda işçilere yaptırımlar getirmişti. Bunun sonucunda Doğu Almanya'da ilk büyük ayaklanmalardan biri gerçekleşti. Doğu Berlin'in ana caddesi Karl Marx Allee'de 60 sanayi işçisinin greviyle başlayan olaylar büyümüş ve gösterilere katılan işçi sayısı 100.000'i bulmuştu. Sovyet askerlerinin müdahalesi ile bastırılan ayaklanmalar sonucu sayısı net olarak belirlenememiş ölümler gerçekleşmişti (Karadeli, 2019).

Stalin'in ölümü ile yönetimi devralan yeni hükümet, Sovyetler Birliği'nin uluslararası platformda resmi olarak tanınması ve yeni yönetimin pozisyonunu güçlendirme amaçlı çalışmalar yapmaya, bunun için alternatif yollar aramaya başlamış ancak iki tarafın birleşme sorunu ile ilgili yalnızca eski önerileri yinelemişti. 15 ağustos 1953'te müttefiklere "tarafsız Almanya" ve geçici hükümet kurulmasını içeren bir nota gönderilmişti. Notada ayrıca FAC'nin Batı Avrupa ordusuna katılması durumunda birleşmenin ve barışın artık mümkün olmayacağı ifade edilmişti. Bunun üzerine Batı

Bloku sorunların görüşülmesi için konferans talebinde bulunmuş ve 24 Ocak-18 Şubat 1954 tarihleri arasında Berlin Konferansı gerçekleşmişti. Konferansta Batı Bloku serbest seçim önerisini, doğru tarafı ise geçici hükümet isteğini yineledi ve anlaşmazlıklar tekrardan çözümsüz kaldı. Ancak bu konferanstan sonra FAC'nin Batı ile entegrasyonu hızlanırken, Sovyetler birleşme politikasından “İki Devlet Teorisi”ne yönelecekti.

Haziran 1955'te Adenaur SSCB tarafından iki alman devleti arasında diplomatik ilişkiler kurabilmek adına Moskova'ya davet edildi. Batılı müttefiklerin onayı alındıktan sonra 8 Eylül 1955 tarihinde Adenaur 141 kişilik bir heyetle Moskova'ya gitti. Batı Almanya'nın diplomatik ilişkilerin kurulması için koşulu savaş sırasında esir alınan Alman askerlerin serbest bırakılmasıydı. Sovyetler esir askerleri daha sonradan kendi lehine kullanma planı olduğundan bu koşulu hemen kabul etmese de Alman heyetini Moskova'dan gelip alacak olan uçakların geliş tarihinin öne çekildiğinin Batı Almanya tarafından bilerek açık edilmesiyle süreç hızlandı ve askerler serbest bırakıldı (Karadağ, 2015).

Moskova ziyareti ile Almanya'nın ‘tek temsil’ iddiası zarar görmüş oldu. Bunu telafi etmek için de Hallstein Doktrini ortaya atıldı. Bu doktrin, DAC'nin üçüncü devletler tarafından resmi olarak tanınmasını önlemek ve uluslararası platformun dışında tutmak amacıyla çeşitli yaptırımları içeriyordu. Üçüncü devletlerin DAC ile olan ilişkisinin seviyesine bağlı olarak ekonomik yardımların ve kredilerin kesilmesi, Alman büyükelçilerin o ülkeden geri çağırılması gibi yaptırımlar belirlenmişti. DAC'nin varlığını resmi olarak tanıyan ülkelerle de diplomatik ilişkilerin tamamen kesilmesi öngörülmüştür ki bu Küba ve Yugoslavya için uygulanmıştı (Karadağ, 2015). FAC bu doktrini 1955-1969 yılları arasında yürürlükte tutmuş ancak Doğu Almanya'nın gelişen dış politikasına bağlı olarak doktrin beklenen etkiyi yaratmamıştı. Doğu Almanya ile resmi ilişkilerde bulunan diğer ülkelerle ilişkisini kesmek FAC için uzun vadede zarara neden olacaktı. Bu yüzden 1969'dan sonra Doğu ve Batı Almanya için dış politikada ortak zemini benimseyen Scheel doktrinini benimsenecekti (Aydın, 2020).

Moskova ile diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra 1958 yılında SSCB başkanı Kruşçev, müttefik ülkelerin Berlin'den tamamen çıkmalarını ve DAC'ni resmi olarak kabul etmesini talep etti. Aksi halde Doğu Almanya ile barış antlaşması imzalayarak kontrolü tek başına ele alacaklarını ifade etti. Müttefiklerin Berlin'den çıkışı için son tarih olarak 1959 yılının Mayıs ayı olarak bildirilmişti ancak bu tarihlerde Berlin'in işgal durumu ile ilgili bir değişiklik olmamıştı. Kruşçev'un 1959 Amerika turunda Başkan Eisenhower ile görüşmesinin sonucunda Berlin ve Almanya konularının çözüme kavuşması için 1960'da bir konferans düzenlenmesine karar verildi.

(Peacock, 1982). Paris Zirve Konferansı'nda buluşan SSCB, Amerika, Fransa ve Britanya devlet başkanları silahsızlanma, NATO-Varşova Paktı konularını konuşmayı planlanmıştı. Ancak konferans sırasında Türkiye'den havalanan Amerikan U2 casus uçağı Rusya'da düşürülmesi Kruşçov'un konferansı herhangi bir sonuç alınmamışken terketmesiyle sonuçlandı.

SSCB başkanı Kruşçev ve Amerikan'ın yeni başkanı John Fitzgerald Kennedy 1961 Nisan ayında Viyana'da tekrar görüşmek üzere buluştu (Karadeli, 2019). Ancak ABD Berlin'deki haklarından vazgeçmek istemediği için sadece DAC'nin muhattap alınacağı barış antlaşmasının imzalanmasını kabul etmedi (Karadağ, 2015) ve Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni resmen tanımak için herhangi bir ilerleme kaydedilemedi (Karadeli, 2019).

Nükleer savaş gerginliğinin fazlasıyla yükseldiği bu dönemde Kennedy çözüm olarak Berlin için “Üç Esas” olarak isimlendirilen yeni bir politika belirledi. Bu politikaya göre ABD'nin Berlin üzerindeki haklarına dair esaslar şunlardı;

- “-*Müttefiklerin Batı Berlin'de var olma hakları*
- Berlin'e DAC üzerinden giriş-çıkış hakkı*
- Bölgenin özgürlüğü ile yaşamsal işlevlerinin garanti edilmesi*”

Bu maddelerle Doğu Berlin'in kontrolü tamamen SSCB'ye bırakılmış oldu (Karadağ, 2015).

2.2.2 Berlin Duvarı ve Sonrası

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde, SSCB'nin DAC'nin uluslararası platformda resmen tanınmasında sorumluluğu olduğu kabul ediliyordu. Resmen tanınmanın gerçekleşmemesi SSCB için aynı zamanda prestij kaybı demek oluyordu. O dönemde iki blok arası geçişte herhangi bir kısıtlama olmadığından günde yaklaşık yirmi bin kişi Doğu'dan Batı'ya göç ediyordu. Buna engel olmak için SSCB'nin harekete geçmesi gerekiyordu.

Bu gerekliliğin bir sonucu olarak 13 Ağustos 1961 tarihinde sabah erken saatlerde daha sonradan Soğuk Savaş'ın simgesi kabul edilecek Berlin Duvarı, 10.000 polis, 7000'in üstünde asker ve tankların eşliğinde inşa edilmeye başlandı (Karadağ, s. 75-76). Önce Batı Berlin ve Doğu Berlin'i ayıran beton barikatlar kurulup vatandaşların geçişi engellendi. Bunu takiben önce tel örgü sonrasında beton duvar ile engel tamamlandı (Karadeli, 2019). Uysal'ın yazısında bahsettiği gibi bu dönemde “*kent içi taşıt trafiği*

durmuş, sokaklarda bariyerler oluşmuştur. Duvar mevcut dokuyu öylesine ikiye ayırmıştır ki bazı konutların bir cepheleri doğuya diğer cepheleri batıya bakmaktadır” (Uysal, 2016).

Daha sonradan “Utanç Duvarı” olarak anılacak olan duvarın inşası Doğu Almanya ve Batı Almanya çekişmesinde bir sonun temsilcisi olmuştu. ABD’nin “3 esas” ile belirlediği kırmızı çizgileri aşılmamış ve Kennedy’e göre duvar, “savaştan daha iyi bir çözüm” olmuştu. Müttefiklerin bu olaya endişe ve olumsuzluktan ziyade rahatlama şeklinde tepki vermişti (Karadağ, 2015).

Şekil 2.7. Berlin Duvarı’nın İnşası, Ağustos 1961.

Duvarın inşasından sonra, Ekim 1963 tarihinde Adenauer görevinden istifa etmişti (Aydın, 2020). 1963-1969 yılları arasında ikinci Şansölye Ludwig Erhard’ın iktidarlığında “Hareketlilik Politikası” uygulamaya kondu. Bu uygulama ile Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler kurulması ancak SSCB ve DAC’nin ekonomi politikalarının dışında bırakılması amaçlanmıştı. Batı Almanya’da Adenaur iktidarı döneminde, dış politika öncelikli olarak Batı ile entegrasyon yönelik hamleler içeriyordu. Doğu Almanya ile birleşme ikinci plana atılmıştı. Ancak ‘Hareketlilik Politikası’ sonradan terkedildi. 1966-1969 yılları arasında Almanya’da ilk kez hristiyan demokratlar ve sosyal demokratlar aynı anda iktidardaydı. Bu dönemde CDU (Alman Hristiyan Demokrat Birliği) üyesi Kurt Georg Kiesinger şansölye idi. SPD’li Willy Brandt hem şansölye yardımcısı hem de dışişleri bakanı olarak görev yapıyordu. Erhard döneminde başlatılan “Doğu Açılımı” fikrine uyumlu bir siyaset takip

edilmeye devam edildi. Adenaur döneminden bu yana ilk defa Batı ile entegrasyondan ziyade Doğu ile birleşme politikaları ağır basacaktı. Hallstein doktrini ile kısıtlanan Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler Yugoslavya ve Romanya ile kurulan diplomatik temaslarla genişletilmiş oldu (Karadeli, 2019). Ludwig Erhard döneminde yaşanan ekonomik durgunluk 1968 yılından sonra, Kiesinger dönemi kabinesinin belirlediği ekonomik tedbirler sayesinde giderilmişti. Bu yıllarda, ülke genelinde, özellikle üniversitelerde radikal solcu hareketler meydana gelmişti. Bu harekete bağlı eylemler SSCB'nin yıkılmasından sonra bile devam edecekti (Aydın, s. 2020).

ABD ve SSCB arasında devam eden Almanya'nın da etkin olarak dahil olduğu "Soğuk Savaş" 60'lı yıllardan itibaren rahatlatma sürecine girdi. İki blok arasında 'sıcak çatışma'nın engellendiği bu dönem yaşanan krizler sonucunda iki tarafında stratejik kabullenmeleriyle gerçekleşmişti. Üçüncü ülkeler ile ilişkilerde, savunma sistemlerinde, nükleer silahlanmada ve ekonomik alanda rekabet devam ederken olası savaşların önlenmesi ve yapılan ticari hamleler ile gerçekleşen ekonomik anlamda büyüme iki taraf için de mantıklı olmuştur (Karadeli, 2019).

1969 yılında ilk kez bir SDP üyesi, Willy Brandt, FAC'nin şansolyesi olmuştu. Brandt Batı entegrasyonu politikasını devam ettirmek istemekle beraber Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler konusunda da ilerleme kaydetmeyi hedeflemişti. 1970'te DAC Bakanlar Kurulu Başkanı Willi Stoph ile Brandt arasında Almanya'nın coğrafi merkezine yakın konumdaki Erfurt'ta bir "uzlaşma" zirvesi gerçekleşti. Bunu takiben, 21 Aralık 1972 yılında da Batı ve Doğu Almanya arasında imzalanan 'Temel Antlaşma' ile ilk defa iki blok birbirlerini diplomatik olarak tanımış oldular. Bu antlaşma ile beraber Hallstein doktrini artık geçerliliğini yitirmişti (Aydın, 2020).

Şekil 2.8. Berlin Duvarı, 1980.

Yeni iktidar ile beraber “Yeni Doğu Politikası” (Ostpolitik) gündeme geldi. Bu politika “yumuşama” ve “güç kullanmama” konularını odak almıştı (Karadağ, 2015). DAC’nin yok sayıldığı politikanın devre dışı bırakıldığı, öncelik DAC’ne verilerek Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesini içeren bu politika 1974 senesine kadar iktidarın gündeminde olacaktı (Aydın, 2020). Bu çerçevede SSCB, Polonya, DAC ve Çekoslovakya ile antlaşmalar imzalandı (Karadağ, 2015). 1973’te Brandt’in sekreteri Günter Guillaume’nin casus olduğuna dair bazı belgelerin ele geçirilmesinden sonra, Willy Brandt bir süre daha devam ettikten sonra 1974 yılında şansölye görevinden istifa etti. Ancak 1987 yılına kadar SDP başkanlığını sürdüren Brandt’ten sonra yine SDP üyelerinden, daha önceki savunma ve maliye bakanı Helmut Schmidt şansölyelik görevini üstlendi. Öğrenci eylemlerinin, çevreci hareketlerin ve 1973 petrol krizinin politik, toplumsal ve ekonomik anlamda Almanya’yı olumsuz etkilediği bir dönemde iktidara gelen Schmidt görevini kararlı bir şekilde sürdürmüştü. Ancak artan işsizlik, çalışma koşullarından kaynaklı memnuniyetsizlikler, dış politikada gerçekleşen ve dönemin kamuoyunda eleştirilen bazı hamleler Schmidt’in 1982’de Almanya Federal Meclisi (“Bundestag”) tarafından görevden alınmasıyla sonuçlandı.

1980’li yıllarda Batı Almanya’da daha uluslararası bir siyaset anlayışı yayılmaktaydı. Bu dönemde “Yeşiller” adı verilen, çevreci ve barışçı oluşum 1983’te ilk kez Federal Meclis’e girdi. 1982’den itibaren de şansölyelik makamı, daha önceden CDU genel

başkanlığı yapmış olan Helmut Kohl'a geçti ve CDU-SDP koalisyonunu devam ettirdi. 1987 yılında Kohl Bundestag seçimlerini kazandı ve bu tarihte ilk kez DAC lideri Erich Honeker FAC'ne davet edildi. Kohl döneminde yaşanan en önemli olay ise Doğu ve Batı Almanya ayrılığını bitiren 9 kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması oldu.

Şekil 2.9. Alman Askerleri Berlin Duvarı'nı yıkarken, 1990.

Berlin Duvarı'nın inşasında sonra Batı Almanya'da bu gelişmeler olurken, Doğu Almanya'da politik ve ekonomik anlamda değişiklikler yaşanıyordu. Duvardan önce Doğu Almanya'dan Batı'ya kitlesel göçler yaşanıyordu. Göçler ve ithal edilen hammaddelerde yapılan fiyat artışı DAC ekonomisini olumsuz yönde etkiledi. 1963'te ekonomik çözüm olarak "Yeni Ekonomik Sistem" uygulanmaya başlandı. Bu çözüme bağlı DAC'nde maaşlar arttı ve vatandaşlar lüks ürünlere daha kolay erişebilir hale geldiler. 1970 yılında da Doğu Almanya'da endüstriyel üretimin artmasının önünü açan Beş Yıllık Kalkınma Planı devreye sokuldu ve 1975 yılına kadar uygulandı.

1971 yılında Stalinist öğelere bağlılığıyla bilinen, Berlin Duvarı'nın inşasındaki baş aktör Walter Ulbricht yerine Erich Hoenecker o dönemde iktidar olan SDP'nin başkanlığına getirildi. Hoenecker ile beraber, "Liberalleşme" politikası ve Adaneur döneminde rafa kaldırılan Batı Almanya ile birleşme konusu tekrar canlandı.

Adaneur'dan sonra Batı Almanya'da yönetime gelen Willy Brandt'ın Yeni Doğu Politikası ile artık Doğu Almanya uluslararası platformda yoksayılmayacak ve Doğu Bloku  lkeleri ile ilişkiler geliştirilecekti.

1974 Eylül ayında ABD ve Doğu Almanya arasında ABD'nin Doğu Almanya h k metini tanıdığına dair resmi bir düzenleme yapılması için karar alındı ancak ABD 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılışına ve iki blok birleşene kadar, FAC'ni Almanya dış politika temsilcisi olarak kabul etti. 1981 yılında Helmut Schmidt'in Doğu Almanya'yı ziyaretinden sonra Doğu Almanya vatandaşların Batı Almanya'yı ziyaret etme durumunda kolaylıklar sağlanmaya başlandı. Her aileden bir kişinin ziyaretine izin verilen yeni düzenlemeyle 1986'ya kadar her yıl yaklaşık 250.000 kişi Batı Almanya'yı ziyaret etti. Batı Almanya'nın Doğu Almanya'ya sıcak para akışı için bankalardan borç alabilmesinde sağladığı garanti, Doğu Almanya'nın da siyasi anlamda Batı Almanya'ya toleransı ile sonuçlandı. Batı Almanya'ya g   için izin uygulanmaya başlandı. 1987 yılında Hoenecker Bonn'da dönemin şansölyesi Helmut Kohl ile görüştü ve bundan sonra Doğu-Batı arası ilişkiler biraz daha iyileşti. Macaristan sınırları açılarak  ekoslavya ve Avusturya  zerinden 13.000 Doğu Alman vatandaşının Batı Almanya'ya geçişine izin verildi.

Hoenecker'in 1989 Eylül ayındaki istifasından sonra Staastrat'ın ve DAC yönetimine DAC'nin son genel sekreteri olacak olan Egon Krenz getirildi. Krenz'in 6 aralık 1989'da yönetimden ayrılmasından sonra Manfred Gerlach Staastrat başkanlığı görevini üstlendi. Hans Modrow ve ondan sonra DAC tarihinden ilk kez demokratik seçimlerle başbakanlığa getirilen Lothar de Maiziere DAC'nin FAC ile 3 Ekim 1990'daki birleşmesine kadar DAC'nde liderlik yapan son kişiler olmuştur (Aydın, 2020).

3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ALMANYA'DA MİMARLIK ORTAMI

II. Dünya Savaşı'ndan sonra savaşta galip gelen ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın aralarında paylaştığı Almanya, doğu ve batı olmak üzere iki bloğa ayrılmıştır. ABD ve Rusya arasında daha sonra "Soğuk Savaş" olarak adlandırılacak çekişme Doğu ve Batı Almanya üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Her iki bloktaki ideolojik, politik ve toplumsal hamleler Almanya'nın iki bölgesinde mimari üretim biçimlerini farklılaştırmıştır. Tezin bundan sonraki bölümlerinde Doğu ve Batı Almanya'daki mimarlık anlayışları incelenecektir.

3.1 Doğu Almanya'da Mimarlık Ortamı

1945-1949 arasında yani II. Dünya Savaşı sonrası Almanya hala savaşın galip gelen ülkelerinin işgali altındaydı. Bu işgal durumu politik, toplumsal ve ekonomik etkilerine bağlı olarak Doğu Almanya'da mimarlık üretimi de etkileniyordu. İşgalin devam ettiği 1945-50 yılları arasında Bauhaus fikrine yakın mimarlık ve tasarım okulları yeniden açıldı veya bu fikre yakın yeni okullar kuruldu. Bauhaus okulunun üyeleri bu yıllarda Almanya mimarlığında oldukça aktif görevler almaktaydı. Dessau'da Hubert Hoffmann bir grup arkadaşı ile birlikte Bauhaus'u yeniden kurmak üzere harekete geçti. Bunun gibi, 1949 Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Dresden ve Doğu Berlin'de de aynı şekilde Bauhaus'u yeniden canlandırma girişimleri oldu. Ancak Doğu ve Batı Almanya'da cumhuriyetler kurulmadan önce Sosyalist realizm etkisini göstermeye başlamıştı. Anti-modernist politikaları olan sosyalist realizmin stalinist konseptiyle Bauhaus ekolüne yakın fikirler çatışyordu (Thöner, 2005).

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında benimsenen stil modernist mimari iken 1930'larda "Sosyalist Realizm" mimarlıkta etkili olmaya başlamıştı. Sosyalist realizmin mimari üretim için sloganı 'formda ulusal, içerikte sosyalist' idi. Bu akıma göre, her sosyalist şehir kendi ulusal karakterini yansıtırken, aynı zamanda sosyalizmin ana ilkeleri ile bağlantı kurmalıydı.

Anders Aman kitabında sosyalist realizmi üç ana özellik ile açıklamaktadır;

1. *Sosyalist realizm, sosyalizmin istikrarlı, gerekli ve yegane ifadesidir.*
2. *Sosyalist realizm totaliter sosyal yapının ve anakronizmin ifadesidir.*
3. *Sosyalist realizm mimarlıkta klasik geleneğin mirasçısıdır ve Modernizm eleştirisini içerir*" (Aman, 1992).

Sovyetler Birliği'nde 1950'lerin ortalarına kadar sosyalist realizm edebiyat ve diğer sanatlarda olduğu gibi mimarlık alanında da temel anlayış olarak benimsenmişti (Thöner, 2005). Ayrıca Modernizm o dönemde kapitalizm ve emperyalizmin yansıması olarak görüldüğünden, mimarlık üretiminde modernizme zıt olan geleneksellik öne çıkmıştı (Eriç, 2008).

1950 yılında Doğu Almanya'nın yeniden inşası için bu bloğun mimarları Moskova'ya seyahat ederek buradaki Rus mimarlar ile etkileşime girmişlerdi. Bu seyahat dönüşü hazırlanan “Kentsel Planlamanın Onaltı Temel İlkesi” Doğu Alman mimarları için mimarlık üretiminin yol haritası olacaktı (Thöner, 2005). “Kentsel Planlamanın On Altı İlkesi”, Doğu Almanya'da sosyalist şehirler inşa etmek için bir rehber olma özelliği taşıyordu. Her şehir kendi yapılanmasına sahip olmasının yanında kentsel mekanların oluşturulması amacıyla belirlenen bu ilkeler, Doğu Alman şehirleri için tüm şehirlerde eşit yaşam standartlarını hedefliyordu. Savaş sonrası harap olmuş şehirlerin yeniden inşasında bu ilkeler ana şehircilik kurallarını, şehrin mimarisinin niteliğini ve vatandaşların sosyal hayatını etkilemişti. İlkelerle, şehirde olması gereken çalışma, konut, rekreasyon ve servis alanları olmak üzere ana işlevler, şehrin ekonomik şartları, nüfus limitleri, altyapı, toplu taşıma ve şehir merkezlerinin sahip olması gereken özellikler belirlenmişti (Eriç, 2008).

1951'de Stalinallee yarışması yaklaşırken, Hans Scharoun'un eski asistanı, Bauhaus kökenli olup dönemin iktidarına bağlı stalinist mimariyi tasarımlarında uygulamış ve ve Doğu Berlin'in baş mimarı Herman Henselmann, Berlin'in savaş sonrası ilk yüksek binası olan Hochhaus an der Weberwiese'yi tasarladı. Simetrik yapısı ve zengin dekoratif seramik kaplaması ile “her zamankinden daha güzel” (“schöner denn je”) olarak adlandırılacak stilin bir örneğiydi. Bu proje aynı zamanda “mimari telkin” ve konut inşaatı politikalarını birleştiren yeniden yapılanma hareketinin de başlangıcıydı. Weberwiese ve Stalinallee'de yanı sıra inşa edilen konut bloklarla beraber Doğu Almanya'nın diğer büyük şehirlerindeki “işçi sarayları” olarak tanımlanan benzer projelerde yüksek konfor ve düşük kira stratejisi izlenmişti (Müller, 2009).

Şekil 3.1. Hochhaus an der Weberwiese, 1952

Doğu Almanya'daki büyük şehirlerin merkezlerinde sokaklar, tercih edilen “ulusal geleneklerin” özelliklerini almaya başladı. En belirgin olanı 1951'den 1959'a kadar inşa edilen Stalinallee idi (Thöner, 2005). Stalinallee, “eklektik-akademik” mimari stili ve anıtsal ölçüleriyle 1952-1954 yılları arasında inşa edildi. 1951’de düzenlenen mimari yarışmanın bir ürünü olan projenin haberi 1949’da duyurulmuştu. Projenin nihai planı, Egon Hartmann tarafından tasarlanan ilk tasarım ve diğer ödül sahipleri Bauhaus mezunu Richard Paulick, Kollektivplan’da Hans Scharoun ile birlikte çalışmış olan Hermann Henselmann, Hanns Hopp, Kurt Leucht ve Karl Souradny’nın tasarımlarının bir karışımıydı. 1800 m uzunluğunda ve 80 m genişliğindeki Stalinallee, mağazalar, kafeler, restoranlar, bir otel ve sinemayla beraber, 6 ila 13 katlı geniş, donanımlı, cephelerinde süsleme ve detayların olduğu, kiralari oldukça düşük konut binalarını içeriordu (Eskinazi, 2009).

Şekil 3.2. Stalin Bulvarı (Stalinale) ve Strausberger Meydanı, 1953.

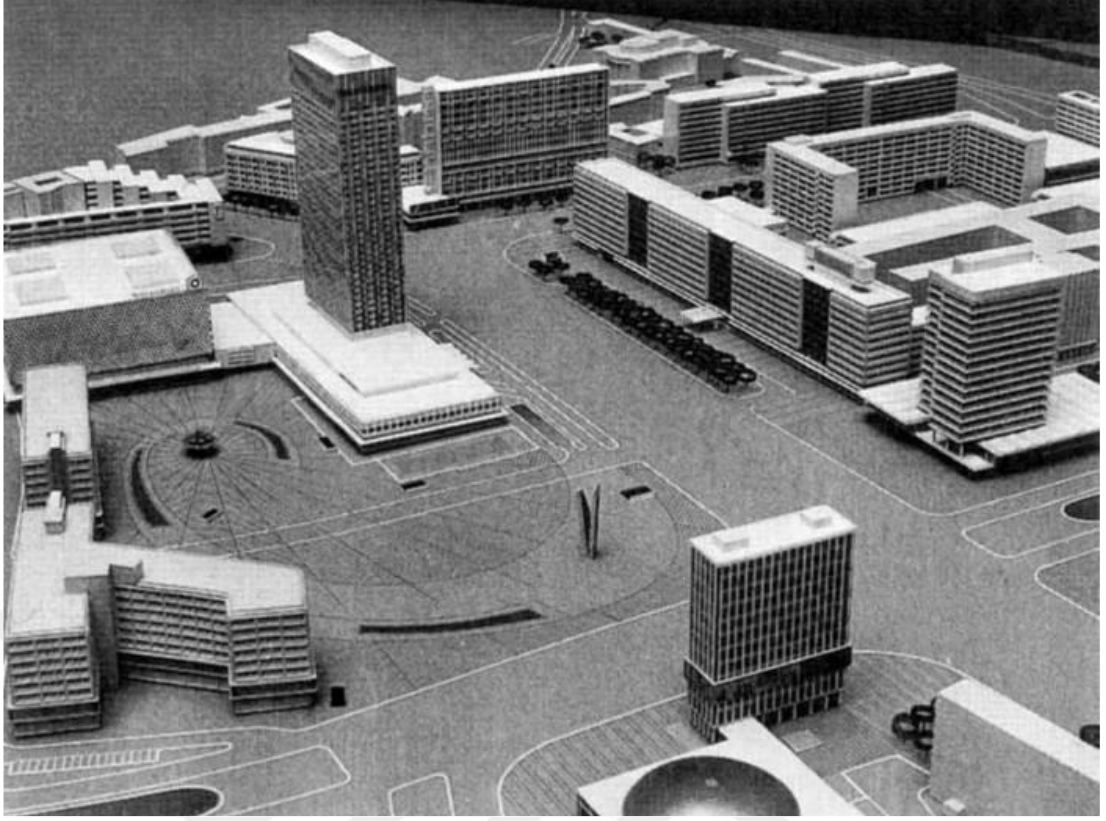
DAC'nin sosyalizmin güç simgesi olarak gördüğü alanlardan bir diğeri Alexanderplatz bölgesiydi. 1959'da Alexanderplatz'da yüksek bir hükümet binasına ve 1964'te meydanın yeniden tasarımı için iki yarışma ilan edildi. Yüksek ve dikey yönde hükümet gücünü simgeleyen bir hükümet binası elde etmek için yapılan ilk yarışma, hükümet binası değil, 365 m yüksekliğinde bir TV Kulesi ("Fernsehturm") tasarımı kararı ile sonuçlandı. Fritz Dreter ve Günter Franker'in tasarımı kule 1964 yılında tarafından Hermann Henselmann'ın sanat danışmanlığı ile beraber inşa edildi. TV Kulesi'nin inşası, Batı Berlin hükümetinin Batı Berlin'de inşa edeceği televizyon kulesine cevap niteliği taşıdığı için DAC için ayrı bir önemi vardı. Doğu Berlin'in TV Kulesi'ni Batı'dan daha önce inşa etmesi, sosyalizmin kapitalizme karşı kazandığı bir başarı olarak görülmüştü.

Şekil 3.3. TV Kulesi (Fernsehturm)

Hükümet tarafından, şehrin merkezinin gücün merkezi ve Doğu Berlin'in merkezinin Alexanderplatz (Alexander Meydanı) olduğu düşünülüyordu. Bu yüzden, 1964'te Alexanderplatz'ın yeniden tasarımı için ikinci bir yarışma düzenlendi. Yarışmayı, Peter Schweizer, Dorothea Tscheschner, Dieter Schulze ve Erwin Schulz'un projesi kazandı. 1967'de projedeki revizyonlar tamamlandıktan sonra inşaat başladı. Doğu Berlin Bakanı Otto Grotewohl, aynı tarihlerde “Doğu Berlin'deki Alexanderplatz'ın dünya sosyalizminin merkezi olan Moskova'ya giden bir güzergah olarak açıldığını” duyurmuştu.

Sosyalist şehir planlamasında meydan, geçitlerin düzenleneceği cadde ve kule olmak üzere üç kentsel unsura önem verildiği için Alexanderplatz, Stalinallee ve TV Kulesi bu bakış açısına göre tasarlandı. Alexanderplatz, temsil binaları ve devlet binalarının yanı sıra şehrin imajına hakim bir şehir merkezi olmasıyla Doğu Berlin'in şehir yapısında sembolik bir önem kazanmıştır (Eriç, 2008).

Şekil 3.4. Alexanderplatz için 1964'te açılan yarışmayı kazanan projenin maketi.

DAC'nin mimari yaklaşımını yansıtan önemli projelerden biri olan, Berlin'in merkezine yaklaşık 30 kilometre uzaklıktaki Emil Leibold'un tasarımı Kulturhaus 1954-1956 yılları arasında inşa edilen bir kültür merkeziydi. Hermann Henselmann'ın liderliğini yaptığı Alman Mimari Akademisi'nin bir üyesi olan Leibold tasarımında dönemin "içerik olarak sosyalist, şekil olarak ulusal" yaklaşımını benimsemişti. Devletin mesleki kurumu olan Deutsche Architektur ve dönemin DAC lideri Walter Ulbricht tarafından desteklenen proje fabrika işçilerinin biraraya gelip vakit geçirebilecekleri sosyal bir merkez olma özelliğini taşıyordu. Kulturhaus gibi 1950'li yıllarda birçok kültür merkezi inşa edildi ve hepsinde amaç, işçilerinin boş vakitlerinin dahi düzenlendiği, devlet denetiminde bir kültür yaratmaktı (Kathleen 2002).

1950'li yılların sonunda inşaat politikaları ekonomik baskılara bağlı olarak yön değiştirdi. Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği başkanlığını 1953'te devralan Nikita Khrushchev, 1954 Aralık tarihli konuşmasında mimarlıkta ve yapı endüstrisinde uygulanan Stalinist ilkelerin gevşetilmeye başlanacağını açıklamıştı (Thöner, 2005). 1956'ya gelindiğinde Kruşçev, sosyalist konut endüstrisinin "daha iyi, daha hızlı ve daha ucuz" konut inşa etmek için yeni yöntemler geliştirmesi gerekliliğini

ilan etti. Aynı yıl, “biçimcilik” yasağı resmi olarak kaldırıldı ve Doğu Almanya'daki İnşaat Bakanlığı, SED'in birkaç yıl önce kınadığı işlevselci ve süslemeden uzak konut inşaatına yöneldi. 1920'lerde ve 1930'larda işlevselci, modern toplu konutlara öncülük eden Bauhaus mimarları Bruno Taut, Ernst May ve Gerhard Kosel bu dönemde çalışmaları desteklenen mimarlar oldu. Seri üretim prefabrike konut bloklarına geçiş, Doğu Almanya'nın konut programında çok etkili oldu. Hoyerswerda kasabasında başlatılan konut programı çok başarılı oldu ve 1959'da Halk Odası (Volkskammer 28) yılda en az 100.000 dairenin inşası için çağrıda bulundu. Kabul edilen bu çağrıdan sonra sonra, 1965 yılına kadar toplam DAC'ndeki tüm vatandaşların konut ihtiyacını karşılamak üzere 750.000 dairenin inşa edilmesini öngören Üçüncü Beş Yıllık Plan konut programında esas alındı. Rubin'in makalesinde bahsettiği plana göre, konut blokları çoğunlukla şehir merkezlerinin etrafındaki kırsal tarım arazilerinde, prefabrike “uydu” şehirlerde birer “yerleşim” (“Siedlungen”) olarak inşa edilecekti (Rubin, 2014). 1971'de DAC liderliğini Ulbicht'ten devralan Eric Honecker de stil olarak modernist mimariyi destekledi ve siyasi propagandası için iktidarda olduğu dönemde konut üretimine ağırlık verdi (Pugh, 2014).

1960'larda Doğu Almanya'da tarihi binaların büyük ölçekli renovasyonu ve korunması söz konusuydu ve bu anlamda Batı Almanya'nın planlama yaklaşımı ile benzerlik gösteriyordu. Doğu'daki yapılaşmada, özellikle 1960'ların sonlarında ve sonraki yıllarda inşa edilen prestijli projelerde, Almanya'nın batı kesimlerindeki ve dünyanın farklı yerlerinde esas alınan çağdaş yaklaşımlar benimsendi (Harrmann, 2006).

Kentlerin modernleşmesi, işlevlerin mekansal olarak ayrımını artırdı ve peyzaj artık haftasonu etkinlikleri için tasarlanmaya başladı. Araba kullanımına odaklı şehir içi yaşamın temsiline, “yaşanan” ve “inşa edilen” alanlar belirgin şekilde ayrılmış oldu. Bu ve ekonomik olarak konut ile çalışma alanlarının bölgesel olarak ayrışması Doğu Almanya'daki planlamada “işlevselliği” ön plana çıkardı. Andrea Haase'ye göre, 1960'lerden sonra, 'inşa edilen' ve 'yaşanan' alanlar arasındaki kopuş, özellikle toplu konutlar içinde, yaşam alanlarının birbirine bağlanması ve bakımı için yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden oldu. Doğu Almanya'daki yeni yapılarda, bireyselleşmenin temsili mekanları inşa edilmeye başlandı. Burada mimarlık, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı disiplinlerinin başlattığı, kamu tarafından finanse edilen pilot projelerle yeni tasarım fikirleri geliştirildi (Haase, 2005).

Honecker, 1972'de şehrin merkezinde sembol olacak çok amaçlı bir “Hükümet Sarayı” (“Palast der Republik”) geliştirmesi için mimar Heinz Graffunder'a talimat verdi. Nisan 1973'te Graffunder modern mimari üslubun ilkeleri ile, halk odası, kültür etkinlikleri ve festivaller için tesisler, gösteriler ve geçit törenleri için bir stant, 5.000 kişilik büyük bir oditoryum, 700 kişilik küçük bir oditoryum, gelişmiş bir sahne ve diğer teknik donanımlar, birçok ofis ve konferans salonu, okuma odaları ve bowling salonu içeren bir yapı tasarladı. Yapının politik bağlamda ve uluslararası platformda Doğu Almanya'nın bir temsili olması amaçlanmıştı (Harrmann, 2006).

Şekil 3.5. Hükümet Sarayı “Palast der Republik” , 1986

Bu yıllarda Doğu'da, yine Batı'ya benzer şekilde, yalnızca işlevsel bir yaklaşımın yetersiz olduğu düşüncesi gelişmeye başladı. Şehirlerde postmodernizm ve yeni şehirciliğin Batılı yaklaşımın yansımaları görülmeye başlansa da iktidar tarafından bu sözlü olarak reddedildi (Harrmann, 2006). DAC'nin son yıllarında, önceki yıllarda başlatılan çalışmalara devam edilmesiyle beraber tarihi binaların korunmasına odaklanıldı. 80'lerin ilk yıllarında, kalan konut binaları ve tarihi merkez için “sosyalist tarzda” yeniden yapılandırma çalışmaları başladı. Bu tarza göre, mevcut binaların yerleşimini ve kütlesini yeniden oluşturmak için özel olarak üretilmiş prefabrik elemanların kullanıldı (Eskinazi, 2009).

Yeni yaklaşımla ilişkili olarak, 1979'da, Palast der Republik'in hemen karşısında, Berlin'in en eski mahallesi olan Nikolaiviertel'i yeniden geliştirmek için bir yarışma düzenlendi. Bölgede bulunan kilise odak noktası olarak kalıntılarından yeniden inşa edildi. Bu tip orijinal rekonstrüksiyonların yanı sıra, bazı binalar yakın çevresindeki örneklerden yeni işlev ve mekansal planlama ile yeniden üretildi. Dönemin yapı koruma stratejisine bir örnek de Frauenkirche Kilisesi'ydi. II. Dünya Savaşı'nda tamamen yıkılan kilisenin kalıntıları Doğu Almanya tarihi boyunca savaş anıtı olarak korundu, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra yeniden inşa edildi (Harrmann, 2006).

Şekil 3.6. Fischerinsel bölgesinden Nikolaiviertel'in görünüşü, 1987

1982'de belediye başkanı, 5 yıl önce kentsel ve mimari miras alanı olarak kabul edilen eski Marzahn merkezini yeniden inşa etmeye karar verdi. 1984 yılında, bu yeniden yapılandırma projesinde, o zamanlar “tarihsel içerik” olarak adlandırılan mimari yapı ve elemanların yeniden inşası ve korunmasının esas alınacağı resmileştirildi. Ancak bu politika üzerindeki çalışmalar, DAC'nin sona ermesinin bir sonucu olarak durduruldu (Eskinazi, 2009).

3.2 Batı Almanya'da Mimarlık Ortamı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Doğu Almanya üzerindeki Sovyetler Birliği etkisine benzer şekilde, Batı Almanya da ekonomi, siyaset, şehir planlaması ve mimari üretim

açısından kapitalizm ideolojisinden özellikle de ABD'nden etkilendi. Batı Almanya'da etkili olan kapitalizm ideolojisine bağlı olarak ekonomi özel mülkiyete ve serbest piyasa temelinde şekillendi. Siyasi ve ekonomik anlamda DAC'nden farklılaşan sistemler FAC şehirlerinde kentsel ve mimari üretime yansdı. 1947'de Amerika Birleşik Devletleri tarafından, Avrupa'nın sosyalist ülkelere karşı toparlanması ve yeniden inşası için müttefik ülkelere ekonomik destek sağlamak amacıyla oluşturulan Marshall Planı kapsamında Batı Almanya'nın yeniden inşa programı hız kazandı. Batı Alman kapitalist şehirleri için özel ve kamu çıkarları arasında uzlaşmaya bağlı stratejiler geliştirildi ve siyasal kararlar kentin yapısının belirlenmesinde etkili olsa da sınırlı kaldı. Batı Berlin, Doğu Almanya sınırları içerisinde kaldığından ve kapitalizmin yayılması açısından yeniden yapılanmanın önemli bir parçasıydı. 1949-1950 yıllarında yani Doğu Alman yetkililerin planlamacıları SSCB'deki şehirciliği öğrenmesi için Moskova'ya gönderdiği dönemde, Alman şehir plancıları, Almanya'daki ABD Yüksek Komiserliği Ofisi'nin sponsorluğunda Amerikan şehirciliğini incelemek üzere ABD'ne gönderildi (Eriç, 2008).

Batı Almanya yapılandırmasında öncelikli amaç, iş hayatının tekrar canlanmasını sağlayacak sanayi ve ticaret işçileri için konut sağlanmasıydı. Mimarlar ve şehir planlamacıları, verimli altyapı, yaşam alanları, ticari alanlar, yaya alanları, kamusal meydanlar ve parklardan oluşan iç içe geçmiş bölgelerle gevşek bir şekilde düzenlenmiş kentsel dokuda çağdaş mimari ilkeleri esas alan şehirler yaratma fırsatı buldu. Zarar görmüş ancak yine de onarılabilir olan altyapı sistemleri ve şehir kalıpları dönemin ekonomik kısıtlamaları nedeniyle tekrar kullanılmıştır.

Batı Almanya'nın hükümet açısından önemli şehirlerinden Frankfurt'ta, diğer Alman şehirlerinde olduğu gibi, savaştan sonra öncelikli planlama görevleri altyapı ve konuta odaklanmıştı. Şehirde bulunan 1944'te neredeyse tamamı yıkılan St.Paul Kilisesi ("Paulskirche") mimar Rudolf Schwarz yönetiminde ana hatları korunacak şekilde çağdaş tasarımla yeniden inşa edildi. Savaştan sonra Paulskirche örneğinde olduğu gibi Münih'teki Alte Pinakothek, Berlin'deki Gedächtniskirche ve Hannover'deki Aegidienkirche'de harabeler anıt olarak korundu ve yeni bina parçalarıyla tamamlanarak kullanılabilir binalar yaratıldı (Harrmann, 2006).

Şekil 3.7. 1950’lerde Paul’s Church “Paulskirche”

Kapitalist kentlerde, şehir merkezi, kentin en karlı bölgesi olarak görüldüğünden yeniden yapılanma stratejilerinde merkez özel sektörün kullanımına tahsis edilmişti. Batı Berlin’de de bu yöntem geçerli oldu ve kent merkezi de ticari faaliyetlerin alanı haline geldi. Meydanın ve ana caddenin merkezin bir parçası olması fikri de Doğu Berlin planlaması ile benzer olsa da buradaki amaç, gösteriler için alan yaratmak değil özel sektörün ofis blokları veya şirketlerin genel merkezlerinin yerleşimiydi. Batı Berlin’de Breitscheidplatz yeni merkez olarak tasarlandı. İkinci Dünya Savaşı’ndan yıkılmış olan Breitscheidplatz ve iki ana cadde Kurfürstendamm ve Tauentzestrassen’in yeniden inşası, şehir merkezinin yeni imajını oluşturmak için önemliydi. Şehir bölgeleri yeşil alanla birbirinden ayrılırken karayolu ağı ile bağlantıları sağlandı. Batı Berlin’in kentsel planlaması, Hans Scharoun’un “Kollektif Plan”ı imar esasına dayanıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, kentin planlaması

CIAM'in Atina Tüzüğü “işlevselci şehir” ilkelerine göre yapılandırılmıştır. Şehirdeki işlevlerin imar edilmesi, planlamanın ana konseptiydi. Bu bölgelerin yerleri ile ilgili kararlar ekonomik yönlerle göre verilmiştir. Ekonominin serbest piyasaya dayalı olması nedeniyle planlama kar odaklıydı ve özel sektörün ihtiyaçlarına göre yürütülüyordu (Eriç, 2008).

Soğuk Savaş rekabetine bağlı olarak, Batı hükümeti sınıra yakın olan boşluğu doldurup Doğu tarafından görünür olmak ve savaş sonrası kültürel yapı eksikliğini gidermek amaçlı Mimar Hans Scharoun, 1956 yılında büyük bir müzik salonu, kütüphane ve sanat müzesinden oluşan Kültür Merkezi (“Kulturforum”) tasarlamak üzere görevlendirildi (Webber, 2008). Batı Almanya'nın mimarlık tarihinin önemli bir parçası olan kompleks niteliğindeki projede, Devlet Kütüphanesi (“Staatsbibliothek”), Mies van der Rohe'nin Yeni Ulusal Galerisi, Oda Müziği Konser Salonu ve simetrik yüzeylere, kavisli çatılara sahip modern bir bina olan Hans Scharoun'un 1963'teki Filarmoni Salonu yer alıyordu (Arandelovic ve Bogunovich, 2014).

Şekil 3.8. Kulturforum, 1959

Sonraki yıllarda Marshall yardımları, batılı siyasi sistem ve endüstriyel üretimdeki gelişmeler, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ile konut üretimi hızlandı (Aydın, 2020). İdeal planlama ve konut inşaatı sorunlarının çözümü için savaş sonrası 1946'da

Berlin'de, 1951'de konut sergileri düzenlendi (Kassouha, 2020). Bu süreçte ortaya çıkan en önemli projelerden biri 1957'de Batı Berlin'de düzenlenen Interbau (IBA-Uluslararası Yapı Sergisi) idi. IBA, esas olarak Hansaviertel bölgesinin bir yerleşim bölgesi olarak birçok ünlü mimarın tasarımı ile yeniden inşasını içeriyordu. Proje, sosyalist propagandanın öncü projelerinden Stalinallee'ye, CIAM'ın modern şehircilik ilkelerine bağlı tasarımı ve gelenekçilik karşıtlığıyla cevap niteliği taşıyordu. Hansaviertel bölgesinin planlaması "Kent Planlamasının On Altı İlkesi"ne zıt bir görüş olan "park içinde şehir" konseptine dayanıyordu. Konut birimleri, yaya ve araç yolları büyük bir yeşil alan içerisinde tasarlandı. Bu konsept, Batı Berlin'deki gelecekteki yeniden yapılanma projelerinin temeli olarak görülebilir. 1987'de Batı Berlin hükümeti, bu kez proje kapsamında bir değişikliklerle Internationale Bauausstellung'u yeniden düzenledi. IBA 1957'de sadece Hansaviertel bölgesine odaklanılırken 1987 yılındaki sergide yine ünlü mimarların projeleri ile tüm şehrin dönüşümü hedeflendi. Sergiye dahil edilen Tegel, Praeger Platz, South Tiergarten alanı, South Friedrichstadt, Luisenstadt ve Kreuzberg SO 36 gibi yeni bölgelerde "dikkatli kentsel yenileme" ve "kritik yeniden yapılandırma" yöntemleri benimsendi (Eriç, 2008).

Şekil 3.9. Klaus Müller-Rehm ve Gerhard Siegmann tarafından tasarlanan Interbau Tabelası

FAC'ndeki kapitalist ideolojinin mimari ve kentsel üretimin sonuçlarından biri Batı Berlin'in Charlottenburg – Wilmersdorf ilçesinin Kurfurstendamm Caddesi'ydi. Savaş öncesi modern yaşamın sembolü niteliğindeki cadde savaşta büyük hasar görmüştü. 1950 yılında caddede, 1949'a kadar Almanya'da işgalci konumunda olan Fransa, Batı Almanya ile ilişkilerini kuvvetlendirmek için Maison de France isimli kültür merkezini açtı. Batılı hayat tarzının sergilendiği caddede çok uluslu şirketlerin ticari şubeleri faaliyet göstermeye başladı. Doğu Berlin'de yaşayan çoğu insan için Kurfurstendamm Caddesi özgürlük temsili ile cazibe merkezi haline geldi (Aydın, 2020)

Kurfurstendamm'a ek olarak, Kreuzberg ve Wedding semtleri de kamu tarafından kontrol edilen birçok yenilemeden yararlandı ve özellikle Kreuzberg bir kültürel bölge olarak öne çıktı (Millar, 2018).

Atina Tüzüğü'nde ana hatlarıyla belirtilen kentin “konut, çalışma, eğlence ve ulaşım” olarak işlevsel bölgelere ayrılması fikri sonraki yıllarda konut yerleşimlerinin tasarımında devam ettirildi 1962 yılında Gropiusstadt ve Falkenhagener Feld, 1964-74 yılları arasında Märkisches Viertel gibi büyük, kompakt, yüksek yoğunluklu toplu konutlarda bu ilkeler uygulandı (Bowie, 2016).

3.3 Berlin'de Mimarlık Ortamı

Berlin, İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük yıkıma uğramıştı. Berlin'deki konutların üçte biri yıkılmış ve bunun sonucunda şehir merkezinde 75 milyon m³ moloz oluşmuştu (Till, 2005). En çok hasar gören bölge, konutların %54'ünün yıkıldığı Mitte'nin merkez bölgesiydi (Cobbers, 2011).

Savaş sonrası Almanya'nın doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmasının bir sonucu olarak Berlin Doğu Bloku'nda kalmıştı. Buna paralel olarak Berlin şehri de batısı ABD, İngiltere ve Fransa'nın kontrolünde, doğusu ise Sovyetler Birliği yönetimi altında kalacak şekilde dört bağımsız bölgeye ayrılmıştı. Doğu Almanya bölgesi ile çevrilmiş olan Batı Berlin'in güneyi Amerika, kuzeyi İngiltere ve batısı Fransa hakimiyetinde kalmıştı (Uysal, 2016). Batı Berlin, Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nin yaklaşık 120 mil içinde bulunuyordu (Arandelovic ve Bogunovich, 2014).

Ağustos 1946'da, müttefikler eski Stadtgemeinde Berlin (Berlin Belediyesi) bölgesi için bir ön anayasayı onaylanmış ve Ekim 1946'da yeni Belediye Meclisi

(“Stadtverordnetenversammlung”) ilk resmi toplantısını gerçekleştirmişti. 1950’de, Berlin için yeni bir anayasa onaylanarak şehre Federal Eyalet (“Bundesland”) statüsü verilmişti. Berlin şehrine hakim olan yeni politik düzenden ötürü bu statü yalnızca Batı Berlin için geçerli olmuştu (Gordon, 2006).

Berlin’de binaların yüzde 30’u az ya da çok tahrip olduğundan, kentsel yenileme siyasi anayasadan çok daha acil bir konu haline gelmişti. 1945 Mayıs ayında, yani şehrin savaş sonrası teslim olmasından birkaç gün sonra, Hans Scharoun, Sovyet işgal kuvvetleri tarafından Berlin’in yeni baş planlamacısı olarak seçildi. Scharoun’un büyük ölçüde sorumlu olduğu ve 1946 “Berlin plan” (Berlin planlıyor) sergisi kapsamında kısmen restore edilmiş İmparatorluk Sarayı (“Stadtschloß”) da sunulan Kolektif Plan, şehri bir otoyol ızgarasıyla doğal peyzaj desenlerine göre bölerek şehrin geleneksel görüntüsünden tam bir kopuş önerdi. Scharoun’un çalışmaları arasında hükümet bölgesi için herhangi bir öneri yoktu. Bunun sebeplerinden biri, hükümet bölgesi planlamak için herhangi bir aciliyet söz konusu olmamasıydı. Diğer sebep ise Nasyonal Sosyalistlerin şehirdeki temsili planlamalarının ardından, o tarihlerde bu konuyu gündeme getirmenin pek anlaşılır bir durum olmamasıydı. Batı ve Doğu arasındaki gerilim sebebiyle bu yeni plan önerileri hayata geçirilemedi. 1949 yılında kurulan iki hükümet de Berlin’i başkentleri olarak kabul etti. Federal Almanya Cumhuriyeti Berlin’in belirsiz durumundan ötürü, geçici olarak hükümeti Bonn’a taşıdı (Gordon, 2006).

İki farklı ideolojinin hakim olduğu Batı ve Doğu Berlin’de mimari pratikler hem bölgelerin coğrafi konumlarına hem de ideolojilere bağlı olarak şekillenmiştir. Arandelovic ve Bogunovich makalesinde bu durumu şu şekilde yorumlamıştır: “İngiliz, Fransız ve Amerika bölgeleriyle Berlin hem fiziksel hem politik açıdan izole edilmiş bir ada haline geldi. Bu doğrultuda Doğu ve Batı Berlin, güç ve prestij gösterilerinin sahnesi oldu.” (Arandelovic ve Bogunovich, 2014).

Savaşın hemen sonrasında, hem Doğu hem de Batı Berlin’deki planlamacılar önerilerinde tüm şehri dikkate aldılar. Ancak, birleşme olasılığının imkansız olduğu ortaya çıkınca, planlar şehrin bir yarısına, ayrı varlıklar olarak odaklanmaya başladı (Bowie, 2016).

3.3.1 Doğu Berlin’de Mimarlık Ortamı

Doğu Berlin’de Sovyetler Birliği’nin şehir planlama anlayışı etkili olmuştur. Endüstriyel yapıların inşası konut üretimine göre daha öncelikli olmuştur. Bina üretimi yapılırken hızlı ve düşük maliyetli yöntemler tercih edilmiştir. Yeni üretilen konut yapıları endüstriyel alanların çevresinde konumlandırılmıştır. Doğu Berlin merkezinde geçit törenleri ve büyük etkinliklerde kullanılacak geniş bulvarlar ve çok katlı plazalar baskın hale gelmiştir (Arandelovic ve Bogunovich, 2014). Bu dönemde ‘işçi sarayları’ bir şehir planlama prensibi olarak benimsenmiş ve şehrin varolan tarihi yapısına uygun olarak planlama yapılmıştır. Konstrüktif yapılardan ziyade Berlin klasisizmine referans veren yapılar bu dönemde öne çıkmıştır (Eskinazi, 2008). 1951-1953 yılları arasında yapılan Stalinalle bulvarı buna örnektir. Stalinalle Bulvarı’nın her iki yanına o dönem “işçi sarayları” olarak adlandırılan yüksek konut blokları inşa edilmiştir. 2300 m uzunluğundaki neoklasik özellikteki bulvar tasarlanırken Moskova’daki Gorki Bulvarı’ndan esinlenilmiştir (Arandelovic ve Bogunovich, 2014).

Şekil 3.10. Stalin Bulvarı “Stalinallee”

1949 yılında Doğu Almanya Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra, bu yeni ulus Berlin’de siyasi kurumlarını resmileştirmeye karar verdi ve bunun için Berlin’in eski tarihi merkezini seçtiler. Seçtikleri bu bölgede iki görevin gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bunlardan ilki; sosyalist bir ulus için uygun bir binaya sahip yeni bir merkez meydan tasarlanması; ikincisi bu alanın şehirle bağlantılı olması ve ayrıca temsili özelliğinin ağır basmasıydı (Harrmann, 2006).

Doğu Berlin’de 1965-1969 yılları arasında inşa edilen Alexanderplatz Televizyon Kulesi şehirdeki en yüksek bina olma özelliğini taşımasının yanı sıra, tasarlanırken daha az katlı yapıların yoğunlukta olduğu Batı Berlin’de yaşayan insanların ilgisinin çekilmesi amaçlanmıştır (Arandelovic ve Bogunovich, 2014).

1950 yılında Alman Demokratik Cumhuriyeti İmar Bakanlığı, Doğu Almanya kentlerinin yeniden inşasında temel alınacak kriterlerin belirlenmesi amacıyla Sovyetler Birliği’ne bir delegasyon göndermiştir. Bu delegasyonun çalışmaları ile 16 maddeden oluşan bir yönerge yayınlanmıştır. Bu yönergenin maddelerinden biri de “kent, bahçe değildir” argümanına odaklanmıştır. Kent yaşamının yoğunluğunun belli bir seviyede olması gerektiğinin kabulüyle, yeşil alanların yeteri kadar sağlanması gerektiği savunulsa da; kentin genel ulaşım yolları, meydanlar, bulvarlar ile ilişkisi, tarihi yapının korunması, bu tarihi ve anıtsal yapılarla olan ilişkiler kentsel planlama kriterlerinde öne çıkmıştır. Yönergeye göre kentte farklı işleve ve mekansal düzenlemeye sahip alanlar birbiriyle ilişki içinde olmalı, ayrılmamalıdır (Altürk, 2012). Bu durum, yönergenin 10.maddesinde açıklanmıştır:

“Yerleşim alanları, çekirdekleri ilçe merkezleri olan konut bölgelerinden oluşacaktır. Bu konut bölgelerinin sakinleri için, gerekli tüm kültürel, hizmet ve sosyal hizmetler olacaktır. Konut alanlarının yapılandırılmasında ikincil yöntem, nüfusun günlük ihtiyaçlarına hizmet eden bir merkez park, okullar, kreşler ve kreşlerin yer alacağı dört konut yapısının gruplandırılmasıyla oluşturulan konut kompleksi olacaktır. Bu yerleşim alanlarında kentsel ulaşımına izin verilmemeli, ancak ne yerleşim bölgeleri ne de konut kompleksleri kendi başlarına izole edilmiş alanlar olmamalıdır. Bu konut komplekslerinin potansiyeli bütüncül olarak bakıldığında şehrin taleplerini karşılamalarıdır. Konut yapılarının kendileri, planlama ve tasarımda komplekslerin öneminde üçüncü sıradadır.” (Ockman ve Eigen, 1993).

Doğu’da planlama ve uygulama devlet düzeyinde gerçekleştiriliyordu. Tasarlanan yapıların planlarında Batı’dan hiçbir iz yoktu ve şehrin gelişimi, sanki şehrin ayrılan iki bölgesi bir daha bir araya gelemeyecekmiş gibi sürdürülüyordu. 16 maddelik kentsel planlama yönergesinde, kentin büyümesinin sınırlandırılması ve gökdelenlerin inşasının desteklenmesi gibi bazı ilkeler, Batılı modernistlerin planlama ideolojileriyle tutarlıydı (Von Beyme, 1990).

3.3.2 Batı Berlin’de Mimarlık Ortamı

Savaş sonrası, Batı Berlin’de hükümet Bonn şehrine taşınmasına rağmen başkent Berlin olarak kabul edildi. Federal geleneğe bağlı olarak Federal Anayasa Mahkemesi (“Bundesverfassungsgericht”) Karlsruhe’ye taşındı. Gordon’un ifadesiyle Bonn’daki hükümet yapılarının tasarımında, “onlara politik temsili özellik kazandırmayan bir alçak gönüllülük hakimdi”. Bunun altında yatan sebep, Nasyonal Sosyalist yapılarla gerçekleştirdikleri propagandaya karşı çıkmanın yanında, Bonn’daki hükümetin geçici yapısını görünür şekilde vurgulayarak bunun kısa süreli olduğunu sürekli olarak hatırlatmaktı (Gordon, 2006).

İkinci Dünya Savaşı’nın sebep olduğu yıkımlardan sonra, 1960-1980 yılları arasında Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında inşa edilen konut bölgelerinin yıkımları Berlin şehri için önem taşımaktadır. Bu yıkımların gerçekleşmesinde rolü olan dönemin tasarım pratiği “organik şehir” yaratma fikri, 1950’li yılların sonunda gerçekleşen iki yarışma ile doğrudan ilişkilidir: Hansaviertel bölgesindeki Interbau Sergisi ve Yarışması “Başkent Berlin” (“*Hauptstadt Berlin*”) Bu yarışmalar Batı Berlin’in mimari ve planlama süreci açısından değerlendirilmesi gereken etkinliklerdir. Bu iki etkinlik de Doğu-Batı geriliminde bir vitrin işlevi görmüş ve basında geniş bir şekilde yer tutmuştur (Urban, 2004).

1957 yılında düzenlenen Interbau yani Uluslararası Bina Sergisi (“The Internationale Bauausstellung” -International Building Exhibition) Tiergarten Parkı bitişiğindeki Hansaviertel bölgesini kapsamaktaydı. Batı Berlin’in şehri yeniden inşa isteğini sergilemek için düzenlenen Interbau iki aşamalı olarak kurgulanmıştı. 1953’te Hansaviertel için bir zemin planı belirlemek üzere bir yarışma düzenlendi. Ardından, uluslararası üne sahip bir dizi mimarı bireysel binaları tasarlamaya davet eden bir yönetim komitesi oluşturuldu. Sergi 7 Haziran ile 29 Eylül 1957 tarihleri arasında halka açıldı. Sergi sonucu Hansaviertel bölgesinde savaştan sonra yıkılmadan kalan neredeyse tüm binalar yıkıldı, sokak planı yeniden düzenlendi ve yüksek katlı binalar simetrik olmayan bir düzende parka benzer bir alanda konumlandırıldı. Yeni Hansaviertel’de, Le Corbusier ve CIAM tarafından 1943 yılında hazırlanan Atina Tüzüğü’nde ana hatlarıyla belirtilen modernist ilkeleri tutarlı bir şekilde kullanılmıştı ve değişimler 1940’ların sonlarında başlayıp 1950 ve 1960’lı yıllarda devam eden, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki benzer kentsel yenileme projelerine paraleldi (Urban, 2004).

Şekil 3.11. 1943 öncesi Hansaviertel’de Hansaplatz

Şekil 3.12. İnşaat sonrası Hansaviertel, 1962

Hükümetin Bonn’a taşınmasının bir sonucu olarak, Federal Almanya hükümeti Berlin’in başkent statüsünü kentsel planlama ile güçlendirme çalışmalarına ağırlık verdi. Bunun sonucunda, 1958 yılında hükümet ve eyalet (“Bundesland”)sınırları hem batı hem de doğu bölgelerini içeren “Hauptstadt Berlin” yarışmasını açtı. Yarışmanın amacı, dönemin şansölyesi Adaneur’un ifade ettiği şekilde; kentsel ve strüktürel

yenileme ile Almanya'nın başkenti ve modern bir metropolis olarak Berlin'in manevi ve entelektüel rolünü vurgulayan yeni bir kentsel imaj yaratmaktı. Başkent sembolizmi yeni demokratik ilkeler ve uluslararası antlaşmalar için büyük önem taşıyordu (Sonne, 2006). O dönem bazı eleştirmenler tarafından Hauptstadt Berlin için "Avrupa'daki en önemli yarışma" tanımlaması yapılmıştı. Yarışma alanı hem Doğu hem de Batı Berlin'in şehir içini kapsıyordu. Katılımcılar, tasarımlarını mevcut Batı Avrupa şehirlerinin planlama ilkelerini temel alarak oluşturması gerekiyordu. Yarışmanın sonucu, mimari bir fanteziden öte, 1950'lerin sonlarının ekonomik ve sosyal koşullarına yanıt veren, işleyen bir şehir için uygulanabilir olmalıydı (Urban, 2004).

Yarışma, önemli hükümetler için savaş sonrası ilk önerileri sağlamıştı. Bu öneriler hem nasyonal sosyalizmin reddi idi hem de sosyalizm ile bir yüzleşme özelliği taşıyordu. Yarışmanın kısmen modern olan jürisi, akslara ve simetriye dayanan tüm tasarım yaklaşımlarına karşı çıkarken, kübik formlu yapıların serbest bir şekilde konumlandırıldığı tasarımları ödüllendirmeyi benimsemişti. Çoğu katılımcı, yarışma şartnamesinde önerildiği gibi, hükümet bölgesini Spreebogen'de konumlandırmıştı. Friedrich Spengelin, Fritz Eggeling ve Gerd Pempelfort tarafından hazırlanan ve yarışmanın kazananı olan proje hükümet bölgesi yerleşiminde tipik bir çözüm sunmaktaydı (Sonne, 2006). Çalışma ofisleri Hamburg ve Hanover'de bulunan bu mimarlar, her biri geniş yeşil alanlarla çevrili ve büyük otoyollarla ayrılmış dörtgen yüksek katlı binaların bir araya gelmesiyle Berlin'in iç kentinin yeniden inşasını savunuyorlardı. Şehir içindeki sokakların çoğu genişletilecek ve eski sokak düzeninin üzerine çok sayıda dört ila altı şeritli cadde döşenecekti. Şehrin farklı yerlerinde büyük yaya bölgeleri kurulacaktı (Urban, 2004). Proje açıklamasına göre; "özgür ve düzenli bir grup halinde düzenlenmiş yeşillikli devlet bölgesi demokratik devlet ruhunun bir yansımasıydı. Sonne'nin "Berlin: Capital under Changing Political Systems" başlıklı yazısında bahsettiği şekilde; Spengelin, Eggeling ve Pempelfort'un projesinin kazanmasıyla Le Corbusier'in Chandigarh'daki Capitol'üne ve CIAM VIII'in "Uluslararası Modern" ekolüne bağlı kalınarak kübik formların ile düzlemlerin serbest düzenlemesi siyasi olarak kutsanmış oldu (Sonne, 2006).

Hauptstadt Berlin'de ikincilik ödülüne layık görülen proje, Hans Scharonn ve Wils Elbert'e aitti. Tasarım, mevcut kentten kopukluğu, bina va sokakların ölçekleri açısından birincilik ödülü alan projeye göre çok daha radikaldi. Urban'a göre bunun sebeplerinden biri Scharonn'un o dönem ülkenin en saygın mimarlarından biri

olmasıydı. 1945-46 yılları arasında şehir planlama komitesinin başkanlığını yapmış ve Berlin için ilk yeniden inşa planını hazırlamıştı. Aynı zamanda Batı Berlin Teknik Üniversitesi'nin Kentsel Tasarım Bölümü'nün de 1958 yılına kadar başkanlığını yapmıştı ve 1955-58 yılları arası Künste Akademi'sinin de yöneticisiydi. Bu sürelerde Batı Berlin'in Berlin Filarmoni Orkestra Binası ve Berlin Eyalet Kütüphanesi gibi Batı Berlin'in en bilinen yapılarının tasarımını üstlenmişti. Scharonn'un ortağı Ebert ise Bauhaus'ta eğitim görmüş ve Berlin Sanat Üniversitesi'nde Kentsel Tasarım Bölümü başkanlığı için seçilene kadar Scharonn'un üniversitedeki asistanlığını yapmıştı.

Scharonn ve Ebert tasarımlarında, yarışmanın kazanan projesinde olduğu gibi nerdeyse tüm savaş sonrası ayakta kalan binaları yıkmayı öngörmüştü. Buna göre, şehrin içi, birbirinden beş yüz metre genişliğe kadar uzanan yaya alanlarıyla ayrılacak, serbest şekilde dağılmış tekil binalar halinde yeniden yapılandırılacaktı. Bu aralıklar, Berlin'in en geniş bulvarı Unter den Linden'den yaklaşık sekiz kat daha geniştir. Bu yaya bölgeleri için park yeri, yeraltında kurgulanmıştı. Kreuzberg bölgesinin bir parçası altında yer alacak yeraltı otoparkı, batıda Potsdamer Platz'dan doğuda Spree Nehri'ne kadar uzanıyordu ve yaklaşık beş yüz metre genişliğinde, iki kilometre uzunluğundaydı (Urban, 2004).

Bu dönem mimari ve planlama çalışmaları devam etse de, yükselen Doğu-Batı gerilimi nedeniyle yeni hükümet bölgesi için geliştirilen tüm fikirler rafa kalkmış, *Hauptstadt Berlin* yarışmasının kazanan projesi hiçbir zaman uygulanmamıştır. Berlin Duvarı'nın inşasından sonra şehirdeki en önemli inşai çalışma geleceğin parlamento mekanı olan Reichstag'ın restorasyonu olmuştur (Sonne, 2006).

4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ALMANYA'DA KONUT

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da özellikle büyük şehirler ve şehir içi semtleri, savaş sırasında bombalamalarla büyük hasara uğramıştı. Yıkımın derecesi yüzde elli ve yüzde doksan arasında değişiyordu. Tahminlere göre 1950'de, yaklaşık 6 milyonluk konut ihtiyacının olduğu bir kıtlık söz konusuydu. Birkaç istisna dışında, savaş sonrası ilk yıllarda sermaye eksikliği ve yapı malzemelerinin kıtlığı nedeniyle yeni inşa etmek söz konusu değildi. 1946-1950 yılları arasında sadece 219.000 yeni konut inşa edilmişti. Molozların kaldırılması, geçici restorasyon ve derme çatma konutların oluşturulması savaş sonrası ilk yıllarda kentsel yaşamı karakterize etmişti. 1950 yılına kadar hasarlı binaların yeniden inşasına odaklanılmıştı (Kassaouha, 2020). Savaş sonrası, Berlin'in altı milyonluk konut açığı “herkesin başının üstünde bir çatı – başka

hiçbir şeyin önemi yok” sloganını üretmişti (Bowie, 2016). 1950’li yıllardan sonra hem Doğu hem de Batı Almanya’da nitelikli ve yeterli konutun azlığı konut projelerinin üretiminde birincil sebep olmuştu (Kassaouha, 2020). Mimarlık tarihçisi Helmut Geisert’in söylemiyle, savaş sonrası ilk yıllarda birincil endişe, yeni konutların mimari üslubundan ziyade şehrin nüfusunun büyük bir bölümünü barındırmaktı (Bowie, 2016).

Siyasi gerilimin yükseldiği soğuk savaşın sonraki yıllarında hem Doğu Almanya hem Batı Almanya için, konut üretim biçimlerinde siyasi, ekonomik ve kültürel sebeplerle değişiklikler-çeşitlenmeler oldu. Bu dönemde hükümetlerin konut üzerine ürettiği politikaların mimarlık ile bütünleşmesi “sosyal konut” kavramını odak haline getirdi. Bunu, sosyal konutun standartizasyonu ile ortaya konan “toplular konut” kavramı izledi (Urban, 2011).

Doğu ve Batı’da hakim olan siyasi rejime ve dönemin ihtiyaçlarına bağlı konut-toplular konut üretim biçimleri ve süreçlerindeki farklılıklar-benzerlikler bundan sonraki bölümlerde detaylı incelenecektir.

4.1 Doğu Almanya’da Konut Üretim Biçimleri ve Toplular Konut

Doğu Almanya’nın kuruluşu antifaşist, savaştan, yıkımdan ve Nazizmden uzak bir hükümet oluşturma yanında, anti-kapitalist ve anti-amerikan yeni bir Alman kimliği yaratma amacını da taşıyordu. SSCB’nin desteği ile bu kimliğin geliştirilmesi ve yayılması için; politik, ekonomik, kültürel hamlelerin yanında mimari propaganda çalışmalarına devam edilmekteydi (Müller, 2009).

Savaş sonrası ilk yıllarda, Stalinizm’in etkisi altında, Berlin gibi büyük şehirlerde gerçekleşen yeniden yapılanmaların çoğunda, çok sayıda Doğu Alman vatandaşının ihtiyacı olan konut kapsam dışı bırakılmıştı. Bunun yerine, kesme taş ve ahşap gibi geleneksel yapı malzemelerinin kullanımını, süslemeyi içeren ve dolayısıyla nüfusun çoğunluğuna sağlanamayacak kadar maliyetli olan Stalinstadt ve Stalinallee gibi prestij projelerine odaklanılmıştı (Rubin, 2014). Mimari yaklaşımda, “Zuckerbäckerstil” olarak bilinen Sovyet gerçekçiliğinden ilham alınan projede savaş öncesi döneme ait malzemeler kullanılmıştı. Bina içindeki daireler genel olarak konforlu, merkezi ısıtma, asansör, telefon gibi özellikleri sebebiyle lüks sayılıyordu. Dairelerin dağılımı parti üyeleri, dönemin seçkinleri ve farklı sektör çalışanlarına göre yapılmıştı (Alves, 2009).

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet yönetimine geçen Kruşçev sosyalizmin iç tüketim savaşında kapitalizmin gerisinde kaldığını ve kapitalizmin insanlara sosyalizmden daha iyi bir yaşam standartı sunduğunun farkına vardı. Açığı kapatmak için Kruşçev, SSCB ve Doku Bloku'ndaki konut sorununu odağına aldı ve 1954'te sosyalist hükümetlerin konut inşaatına yönelik yeni bir hamle başlatmasını talep etti. Kruşçev'e göre konut inşaatının “daha iyi, daha ucuz ve daha hızlı” hale gelmesi gerekcekti. Bunu yapmanın tek yolu prefabrike beton panellerden yapılan toplu konutlar üretmektir. Tüm süreç Fordist standardizasyon teknolojileri, serileştirme ve montaj hatları tarafından şekillendirilmesi, süsleme, korniş, sütun veya friz gibi elemanların çimento, granül ve inşaat demiri ile değiştirilmesi amaçlandı. DAC, Sovyet dünyasının geri kalanının çoğu gibi, eski, geleneksel ya da burjuva mirasına sahip olan her şeye sırtını dönüyordu. Geçmişin bu reddi ve radikal olarak yeninin benimsenmesi, 1950'lerde ve 1960'larda Doğu Bloku'ndaki eğilimin parçasıydı. Kruşçev'in mimari alanda işlevselliği ve teknolojiyi desteklemeye başlamasından sonra, Stalin döneminde ülke insanlarına yabancı olmakla suçlanan CIAM, Bauhaus ve sovyet konstruktivizmine yakın olan, Mies van der Rohe, Mart Stam ve Gerd Kosel gibi mimarlar için fikirlerini uygulayabilecekleri yeni bir alan açılmış oldu.

Doğu Almanya'nın konut krizinin çözüm sürecinde, o dönem etkin olan Gerd Kosel gibi planlamacıların ve mimarların fikirleri CIAM'in kurucusu Le Corbusier'in fikirleriyle çok benzeşiyordu. Rubin'e göre, özellikle, Le Corbusier'in kaotik, sıkışık, irrasyonelliği ve dar görüşlü planlamayı yansıtan eski şehri tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan, Paris için “Plan Voisin”inde en açık şekilde ifade ettiği radikal “Yarının Şehri”nden etkilenmişlerdi. Bu radikal plana göre, “Yarının Şehri” sakinleri, gün ışığı ve doğadan en üst düzeyde verim almak için, açık, yeşil alanlarla çevrili yüksek kulelerde yaşayacaktı. Trafikten uzakta öngörülen konutlar ortak kullanım alanlarına yürüme mesafesinde olacaktı (Rubin, 2014).

1950'de, Sovyetlere gönderilen delegasyon ekibinin hazırladığı “Kentsel Planlamanın Onaltı Temel İlkesi” nin yasal olarak bağlayıcı olmasından sonra, şehir planlamasının stalinist bir şekilde estetize edilmesi ve siyasallaştırılması amacıyla Hans Scharoun'un “Kollektivplan”ı da dahil olmak üzere, Berlin ile diğer şehirlerin belediye planlama ofisleri ve devlet enstitüleri tarafından yeniden inşası için hazırlanan tüm teklifler rafa kaldırılmıştı (Müller, 2009).

Doğu Almanya hükümeti, savaş sonrası konut ihtiyacını karşılama hedefi ile beraber, hem başkent Berlin hem de sosyalist bir Almanya için modernist ve geleceğe dönük bir yaklaşımı konut projelerine yansıtmak istemişti. Max Frank'ın tezinde yer verilen Emily Pugh'ın ifadesiyle “dönem mimarlarının amacı, bu yeni yaklaşımla beraber modern şehir hayatı ve insanları için mimari çözümler üretmek olmuştur” (Frank, 2018).

“Kentsel Planlamanın Onaltı Temel İlkesi” inde propaganda işlevi nedeniyle kent merkezlerine özel bir önem verilmişti. 1930'ların Sovyet ideologları, şehirlerin merkezini gücün merkeziyle eş kabul etmişlerdi. Onlara göre bu merkezler, ritüelleştirilmiş tören alaylarının yeri ve devlet siyasi kültürünün odak noktası olmuştur. Aynı zamanda, “güçlendirilmiş” işçi sınıfının toplandığı alanlardı ve bu sınıfın bir zamanlar şehrin en değerli topraklarına sahip olmasını sembolize etmekteydi. Bu yaklaşımın amaçlarından biri de bireyin kitleler tarafından asimilasyonu idi. Kentin en değerli arazisinin iş bölgesi olarak kullanılması ile geleneksel şehircilik ilkesi tepetaklak olmuştur. Gökdelenlerin yerini geniş açık alanlar, çoğul üslup yerini estetik hegemonya, serbest rekabet yerini de kararlı bir güç gösterisi almıştı (Müller, 2009).

Doğu Almanya Hükümeti'nin hem soğuk savaşta üstlendiği rolü yani sosyalist Alman kimliğini tanımlayıp yaygınlaştırma ve sosyalist devlet gücünü yansıtırma, hem de savaş sonrası yıkım, üretim ve işçi sınıfının yeni durumuna bağlı konut ihtiyacını karşılamak amacı ile yaptığı en önemli girişimlerden biri üretilen toplu konut projeleri idi. Doğu Almanya'daki mimari gelişmeler ülkenin bu tarafında yaşayan vatandaşların günlük hayatında doğrudan etkili olmuştur. Bunun sebeplerinden biri SED yönetimindeki Doğu Almanya Hükümeti'nin konut mimarisini devlet gücünü, politik değerlerini yansıtmak ve sosyalist Alman kimliğini tanımlamak için kullanmış olmasıydı. Konut üretimi ile ilgili nitelik ve nicelik sorunlarının yanında en çok önemsenen konulardan biri, Doğu Almanya'nın uluslararası platformdaki yerini sağlamlaştırma amacıyla tasarlanan ve soğuk savaşın öne çıkan sembol şehirlerinden sayılan Doğu Berlin'de inşa edilmesi planlanan prestijli konut projeleriydi (Frank, 2018).

SSCB kontrolündeki Doğu Almanya'da üretilen çok katlı konut projelerinin inşası devlet kurumlarına bağlı olduğundan, bu tip mimari üretimler ‘sosyal konut’ olarak kabul edilmişti. Bu üretim sistemi Sovyet etkisi ile şekillenen ekonomik planın bir parçasıydı (Urban, 2011). Sovyetler Birliği'nde Nikita Kruşçev tarafından teşvik edilen model takip edilerek, 'inşaat endüstrisinin sanayileşmesi'ne 1955 yılında Doğu

Berlin'de yapılan ilk İnşaat Konferansı'nda karar verildi ve 1963 ile 1968 yılları arasında bu karara bağlı uygulamalar yapılmaya başlandı (Flierl, 1998). Bu süreçte, küçük firmaların yerini kademeli olarak merkezi hükümetin kontrolü altında olan “Kombinate” yani devlete ait şirketler aldı (Urban, 2018). Doğu Almanya’da 1950’lerde başlayan ilk geniş kapsamlı gayrimenkul planlaması, inşaat endüstrisinin sanayileşmesine bağlı prefabrikasyona yönelimle paralel gelişti. O dönemde bu tip yapılara ‘slab’ (die platte) isimlendirmesi yapılıyordu (Urban, 2011). Doğu Alman konutlarının neredeyse tamamının tasarımcıları ve inşaatçıları, prefabrik betonarme döşemelerin kullanımı yoluyla standardizasyona odaklandılar ve giderek daha fazla büyük ölçekli konut/konut gruplarının inşaat süreçlerinde yer aldılar (Urban, 2018).

1957 yılında Hoyerswerda kasabasında, yeni kurulan kimya fabrikasının işçilerini barındırması için yapılan inşaatlar bu tip konut üretimine örnekti (Urban, 2011). Bu inşaat 1957’de başladı ve 50.000 kişilik bir barınma kapasitesi vardı (Urban, 2018). Almanya’daki en büyük prefabrikasyon projesi olan Halle-Neustadt, 1950’li yıllarda planlanmıştı ancak inşaatı 1964 yılında başladı (Urban, 2011). Bu proje 100.000 kişinin barınma ihtiyacını karşılayabiliyordu. Bunun yanında Halle-Neustadt, Alman Demokratik Cumhuriyeti’nde yakında 1950’lerin seyrek dağılıma sahip az katlı konutların yerini alacak ve Berlin’in doğu çeperinin kentleşmesi için matris sağlayacak olan ‘yoğunluk yoluyla kentlilik’ ilkesinin bir yansımasıydı (Urban, 2018).

Şekil 4.1. Hoyerswerda Yerleşimi, 1958

Şekil 4.2. Halle-Neustadt, 1978

Doğu Alman Cumhuriyeti, P2 (1963'teki bir sergide “Geleceğin Dairesi” olarak tanımlanmıştır) gibi prefabrik apartman blokları, Halle-Neustadt ve Hoyerswerda gibi tüm planlı yerleşim yerlerindeki ilk girişimlerde bulunmuş olsa da, 1960-1970 yılları arasında Walter Ulbricht rejimi, Doğu Almanya'da büyüyen konut krizini çözmeye gerçek anlamda öncelik vermedi. 1960'ların sonuna kadar 750.000 daireye kadar seri üretim planlarının duyurulmasına rağmen, işçi sınıfının “İşçi ve Köylü Devleti”ndeki yaşam hâlâ büyük ölçüde on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında eski kötü günlerindeki hayata benziyordu. Savaş öncesi varolan konutların üçte birinde hiç su yokken, Neubrandenburg gibi daha küçük şehir ve kasabalarda, konutların sadece üçte birinde akan su vardı. Akan suda ne hacim ne de sıcaklık kontrol edilebilmişti. Konutların yüzde altmış beşi kanalizasyon sistemine bağlı değildi ve dairelerin sadece üçte birinin tuvaleti vardı. Kırk konuttan sadece birinde merkezi ısıtma vardı, geri kalan konutlarda ısıtma fırınları kullanılıyordu. 1960'lara gelindiğinde, vatandaşların şikayet mektuplarının en yaygın konusu konutların yetersizliği idi. Berlin'de hızla büyüyen merkezi devletin yeni kadrolarının şehre akını, sınırın kapanması ve duvarın inşasıyla Batı'ya olan göçün durması ile konut kıtlığı daha da kötü bir hal almıştı.

Eli Rubin'in makalesinde belirttiği gibi, Walter Ulbricht'in 1971'de SED'in Sekizinci Parti Kongresi'nde iktidardan indirilmesine ve yerine Erich Honecker'in getirilmesine neden olan birkaç faktörden biri de yurttaşın tüketim ve özellikle konut ihtiyaçlarının karşılanamamasıydı. Kongrede SED, hükümetin ana görevinin artık “gerçek sosyalizm” terimiyle de ifade edilen “ekonomik ve sosyal politika birliğini” (“Einheit

von Wirtschafts- und Sozialpolitik”) sağlamak olduğuna karar verdi. “Ekonomik ve sosyal politikanın birliği”, o dönemde komünist hükümetlerin vatandaşlarına, toplumsal huzurun sağlanması için, yaşam standartlarında gerçek, somut iyileştirmeler sunduğu Doğu Bloku’ndaki ortak bir eğilimi yansıtıyordu.

Hükümetin yeni kararlarını, Doğu Almanya’da yaşayan herkesin 1990 yılına kadar yeni inşa edilmiş veya yenilenmiş bir konutu olmasını sağlayacak “Konut Programı” takip etti. SED Merkez Komitesi Politbüro’su, 2 Ekim 1973’te, 1980’e kadar 800.000 konut ve 1990’a kadar üç milyon yeni veya modernize edilmiş konut inşa edilmesini öngören bir kararla “Konut Programı”nı resmi hale getirdi. Programda özellikle 1976 ve 1990 yılları arasında 200.000 ila 230.000 konut inşasının veya yenilenmesinin planlandığı Berlin’e odaklanıldı. Konut Programı’nın toplam maliyetinin 200 milyar mark olduğu tahmin ediliyordu ve bunların çoğu Batı Almanya’dan ödünç alındı. Doğu Almanların günlük yaşamlarını iyileştirmek adına program, aynı zamanda okullar, anaokulları, klinikler, alışveriş merkezleri ve ulaşım ağları gibi yan yapıların inşasını da kapsıyordu. Bu bütüncül planlama anlayışı bu dönemde inşa edilen BDA ve Marzahn gibi projelerin mimarlarının yaklaşımını yansıtıyordu (Rubin, 2014).

1971’den 1989’a kadar SED (Alman Sosyalist Birlik Partisi)’in birinci genel sekreteri olarak görev yapan Erich Honecker’in 1973’teki konut (“Wohnungsbau”) programının konut üretiminde önemli etkisi oldu. 1970 ve 1980’lerde 17 milyon nüfuslu Doğu Almanya’da yaklaşık iki milyon daire inşa edilmişti (Urban, 2011). Program hem kent nüfusunun çoğunluğu için “slab” (endüstriyel konut üretimi için kullanılan tabir) standart konut deneyimi hem de prefabrik inşaatı özel bir üretim biçimi haline getirdi. Bu süre zarfında, büyük konut inşaatı, Doğu Almanya’da ve özellikle Marzahn, Hellersdorf ve Hohenschönhausen’in inşasıyla Doğu Berlin’de en göze çarpan kentsel biçim haline geldi (Urban, 2018).

Şekil 4.3. Hohenschönhausen, 1984

1973 Konut Programı ile belirlenen özelliklere bağlı şekillenen Marzahn, Hellersdorf ve Hohenschönhausen toplu konut projeleri, 1969'da hazırlanan bir master planın sonucu olarak ortaya çıktı ve 1970'lerin sonundan itibaren inşa edildi. Projelerde yoğunluk hedefleniyordu ve hem müstakil evlerden hem de gevşek dağınık alçak binalardan vazgeçiliyordu. İlk olarak Marzahn projesi 1977'de başladı. Proje kapsamındaki 10 katlı özdeş apartman bloklarının dörder girişi vardı ve her biri yaklaşık 180 konut içeriyordu. Bu dönemde üretilen konut projelerinde kullanılan temel ilke “karmaşık konut inşaatı” (“Komplexer Wohnungsbau”) olarak adlandırılmıştı. Bu ilke Le Corbusier'in Radiant Şehri ve erken Sovyet işlevselciliği gibi yirminci yüzyılın başlarındaki teorileri referans alıyordu. Konut yapıları, mağaza, okul, kreş, oyun alanı ve spor tesisi gibi ortak binaların yanına inşa edilmişti. Standardize edilmiş planlara sahip projeler “tekdüze” ve “tek tip” olmakla eleştirilip, bunun vatandaşın sosyalist devletle özdeşleşmesinde bir tehlike yarattığı düşünülse de, konut sıkıntısının ancak bu şekilde çözüleceğine inanıldığı için eleştiriler göz ardı edilmişti. Eleştirilere bağlı yapılan değişiklikler yalnızca, 1982'den sonra şehir

merkezinde daha küçük ölçekli konut yapılarının teşvik edilmesi, beton döşeme tasarımı ve kullanımında küçük çapta çeşitlenmeler yapılmasıydı. 1981’de inşa edilmeye başlanan Hellersdorf ve Hohenschönhausen (1984) konut projeleri, daha yüksek ve daha düşük blokların bir karışımı ile büyük avlular da dahil olmak üzere düzenlemesinde daha büyük bir çeşitlilik içeriyordu (Urban, 2018).

4.2 Batı Almanya’da Konut Üretim Biçimleri ve Toplu Konut

Batı Almanya’da savaş sonrası konut sayısı ve niteliği nüfusun büyük bir bölümü için yetersizdi. Büyük şehirlerin çoğu yok edilmişti ve Doğu Avrupa’dan yaklaşık sekiz milyon etnik kökenli Alman, Batı Almanya’ya göç etmişti. Bundan kısa süre sonra Doğu Almanya’dan gelen başka bir mülteci dalgası daha oldu. Milyonlarca insan yıllarca kamplarda ve acil durum barınaklarında yaşamak zorunda kalmıştı. Bu nedenle, konut kıtlığı, Batı Almanya’da tüm siyasi gruplar tarafından en acil sorun olarak algılandı ve bir koalisyon oluşturuldu. Batı Alman devletinin konut önlemleri böylece hem solcular hem de muhafazakarlar tarafından onaylandı (Urban, 2011). Konut kıtlığını en kısa sürede çözüm üretilmesi gereken sorun olarak kabul etmesinden sonra tüm siyasi partiler, konutta devlet yatırımını destekleme konusunda hemfikir oldular. Bunun sebeplerinden biri de konut kıtlığının sınıfa özgü olmadığı düşünülmesiydi. Savaş sonrası, aristokratlar, köylüler ve kömür madencileri gibi tüm sosyal grupların üyeleri evlerini kaybetmiş ve mülteci olmak zorunda kalmışlardı (Urban, 2018). Kassaouha’ya göre; parti mensupları, konut kıtlığının ulusal ve devlet yaşamının manevi, ahlaki ve fiziksel temellerini tehdit ettiği konusunda da ortak görüşü paylaşıyorlardı. Bununla beraber, konut eksikliği ekonominin yeniden inşasını engelleyecekti. Yeni konutların üretilmesinin en acil kamu görevi haline gelmesiyle, sosyal konut, genellikle Batı Alman konut politikasındaki ana araç olarak kabul edilmişti (Kassaouha, 2020).

1949’da Batı Almanya’nın konut yapılanması için özel siyasi ve ekonomik gereksinimleri vardı. İlk seçimden sonra, 1949’da, önde gelen CDU partisi konut politikası için gerekli düzenlemeleri yapmıştı. 1950’de hükümetten ekonomik destek de sağlandı. Bu tarihlerde, federal hükümet, sosyal konut bağlamında üç önemli adım attı. Bu adımlar, konut kontrollü ekonominin kapsamlı terimi olan “Konut Yönetimi” (“Wohnungszwangswirtschaft”) programında yer alıyordu (Kassaouha, 2020). Bunlardan ilki mevcut kiracıların feshine ilişkin fiili bir yasaktı. İkincisi kira bedellerinin devlet tarafından tanımlanması ve üçüncüsü de özel mülkiyete ait

konutların konut arayanlara devlet eliyle tahsis edilmesi idi. Bu temel önlemlerle federal hükümet, kiralardaki korkulan hızlı artışı önlemiş oldu ancak yaklaşık 5 milyonluk konut ihtiyacı sorunu henüz çözülmemişti (Rabeler, 1990). Bu nedenle federal hükümet, 1950 yılında 1.Konut Kanunu'nun ("1. WoBauG") kabul edilmesiyle konut piyasasının arz tarafına büyük bir müdahalede bulunmaya karar verdi. Öncelikle devlet desteğinin seviyesine bağlı olan, belirli bir süre için kiralari kontrol eden "sosyal konut" un yasal temeli olan bu kanun ile, yatırımcılardan kiralari belirli seviyede tutmaları ve gelir düzeyine göre hedef gruplari belirlemesi isteniyordu (Kassaouha, 2020). 1950'den sonra, en acil konut sıkıntısı yaklaşık 10 yıl içinde çözülecekti (Rabeler, 1990). Kiralık evlerin tedarigine ek olarak, 1956'daki 2. WoBauG, sahibi tarafından kullanılan konutların satın alınmasını hızlandıracakti. 1.Konut Kanunu'nda sosyal konutlara yerleşecek hedef gruplar belirlenmişti. Öncelikli grup mülteciler, savaş mağdurlari ve sığınmacılardir. Bununla beraber konut kiracılarının gelir düzeyine göre de seçim yapıliyordu. Nüfusun yaklaşık %70'i bu hedef gruplara girmişti (Kassaouha, 2020).

1950'de inşa edilen konutların boyutu genellikle küçüktü. Daireler en az 32 metrekare, maksimum 65 metrekare yaşam alanına sahipti. Bazı durumlarda için büyük daireler de mevcuttu ancak 80 metrekare üst sınırdi (Rabeler, 1990). 1954 yılına kadar çoğu konut alanı 40-50 metrekare arasındaydi. 1950'de 0,9 (10-15 m²) olan kişi başi oda sayısı 1950'lerin sonunda 1,0'e, 1970'lerin başında 1,5 (30 m²)'a yükselecekti,

Kassaouha'nın makalesinde verdiği referansa göre, savaş sonrası dönemde bazı tasarım kavramlari değişmişti. Oturma odası çoğu planda mutfağa açık hale geldi. Bu, yaşam ve yemek alanını merkezileştirmek, diğeri işlevsel alanlarla çevrelemek, daire boyunca ışık ve havalandırma sağlamak ve yerden tasarruf etmek için yeni bir konseptin sonucuydu (Harlander, 2007).

1956'da hazırlanan 2. Konut Yasası ("WoBauG"), düşük gelirli insanlar için; müstakil evler ("Familienheime"), kat mülkiyeti ("Eigentumswohnungen") ve kiralık daire ("Mietwohnungen") olmak üzere üç yeni kategori altında yeterli sayıda daire arzını belirlemişti. 1950'deki 1.Konut Yasası'ndan farklı olarak, düşük gelirli insanların artık yaşadıkları sosyal konut dairelerinin tüm kirasını ödemeleri gerekmiyordu. Bu yasaya göre, aynı zamanda devlet, kendi evini yapanlara da sübvansiyon sağliyordu. Kişinin kendi katkısının inşaat maliyetlerinin en az %10'u olduğu durumlarda tercihli destek sağlanmışti. 2.Konut Yasası'nın ana yararlanıcıları düşük gelirli insanlar, genç evli

çiftler, 60 yaşından büyük kişiler ve evsizlerdi. Sosyal konut sektöründeki 1.Konut Yasası'nın aksine, aile evleri maksimum 120 m2'ye kadar desteklenmişti. Aileler için daireler maksimum 85 m2 ve minimum 50 m2'dir. Yaşlı çiftler için daireler 36 m2 ve bekarlar için 26 m2 idi (Rabeler, 1990).

Batı Alman planlamasının kılavuzu haline gelen büyük mülk ("Großsiedlungen") kavramı, Atina Tüzüğü ve Deutscher Werkbund' un, özellikle Bruno Taut ve Martin Wagner'in fikirlerine dayanıyordu. Taut ve Wagner, İngiltere'de yirminci yüzyılın başında Ebenezer Howard tarafından başlatılan bahçe şehir konseptini yaymak üzere çalışmalar yapmıştı. Bu yaklaşımdaki amaç, şehir sakinleri için daha yüksek bir yaşam standardı yaratmak için şehir merkezi ile kırsal çevre arasındaki zıtlığı-gerilimi azaltmaktır. Hızlı sanayileşme karşısında yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, düşük yoğunluk, yeşillik, renk ve bireysellik algısı ile sağlanacaktı. Bu fikirler, 1933'teki CIAM konferansının bir sonucu olarak 1943'te yayınlanan ve Le Corbusier, Walter Gropius ve Siegfried Giedion gibi işlevselci savunucuların öncülük ettiği Atina Tüzüğü ile uyumlu hale getirildi ve birleştirildi. Atina Tüzüğü'nde ana hatlarıyla belirtilen ilkeler, kentin "konut, çalışma, eğlence ve ulaşım" olarak işlevsel bölgelere ayrılmasını savunuyordu. Savaşın sonra, bu fikirler Märkisches Viertel, Gropiusstadt ve Falkenhagener Feld gibi büyük, kompakt, yüksek yoğunluklu toplu konutlar aracılığıyla daha da geliştirildi ve şehir çeperlerinde yeni, daha iyi ve daha "modern" bir yaşam vaadi ortaya çıktı (Bowie, 2016).

1950'lerin başında Batı Almanya'da, 1920'lerin ve 1930'ların standartlaştırılmış sıra inşaatı ("Zeilenbau" ve "Reihenhaus") genellikle yerleşim bölgeleri için en uygun temel gelişme biçimi olarak görülüyordu. Bu yöntemde Ernst Neufert'in binada standart elemanların kullanımına ilişkin fikirleri referans alınıyordu. Bu yıllarda, farklı yapım yöntemleri ekonomik olarak karşılaştırılmış ve "sıra yapım" yöntemi maliyet açısından daha olumlu bulunmuştur. Bu şekilde inşa edilen binaların kente bağlı formu doğrusal veya kompakt olabiliyordu ve genellikle kentin caddelerinde konumlanıyordu. Hızlı bir şekilde üretilen, 3 ya da 6 kattan oluşan bu binaların zemin katında ticari işlevler söz konusu olabiliyordu. Hamburg'daki 15 katlı Grindelviertel ("Gründelhochhäuser") projesi dikkate değer bir istisnaydı., erken dönemde gerçekleştirilen en büyük şehir içi konut projelerinden biriydi.

Şekil 4.4. Grindelviertel, Hamburg, 1956

“Sıra yapım” yöntemiyle inşa edilen konut yapıları, mimari stil olarak ne yerel normlara ne de klasik üsluba uyuyorlardı. Kassaouha doktora tezinde bu konut yapılarını “faydacı yapı” olarak adlandırmıştır. Binaların çoğuna daha sonraki yıllarda yeni doğramalar ve zeminler eklenmiş, yapı yükseklikleri artırılmıştır. Altyapı eksikliklerinden dolayı kendi döneminde eleştirilseler de “savaş sonrası konut” olarak kentsel konut arzına olumlu katkıda bulunmuş yapılardır (Kassaouha, 2020).

Şehir içinde çok katlı apartman binaları tercih edilirken, şehirlerin banliyo yerleşimlerindeki evler (“Siedlungsbau”) temelde, iki katlı sıra evler (“Reihenhäuser”) ve tek aileli sıra evler (“Kleinsiedlungen-Häuser veya Einfamilien-Häuser”) olmak üzere iki tipteydi. Banliyölerde müstakil evler haricinde, sınırlı sayıda da olsa sıra yapılar ve yüksek katlı bloklarlar da (“Punkthochhaus”) görülmektedir. Şehir içinde de bu şekilde konut tiplerinin bir karışımı söz edilebiliyordu ancak bu daha çok sıra konutlar ve şehir içinde olup merkezden uzakta inşa edilen yüksek katlı blokların bir karşımıydı (Harlander, 1999).

1950’li yılların ortalarından sonra büyük yerleşim birimleri (“Großsiedlungen”) inşa edilmeye başlandı. 1956’da Britz Buckow Rudow ve 1962’de Berlin-Gropiusstadt bu

yapılara örnekti. Bu gelişmeyle konut inşaatında, yüksek tasarım standartlarının sağlanmasıyla beraber daha ilerici ve yaygın bir teknolojik rasyonalizasyon süreci başlamış oldu. İlk örneklerden sonra her şehirde inşa edilmeye başlanan bu bina türü, yüksek bloklardan oluşuyordu. 1957’de Berlin’de yapılan Hansaviertel’deki Bienenhaus - Junggesellenhaus bu tipolojiye örnektir (Kassaouha, 2020).

Şekil 4.5. Gropiusstadt, Berlin

Batı Almanya'daki sosyal konut üretimi, önemli ölçüde ülkenin savaş sonrası koşullarına ve sosyalist Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin karşısındaki politik konuma bağlı şekillendirilmişti (Shönig, Paradigm Shift, s. 3). Doğu Almanya'dan farklı olarak, Batı'nın sosyal konutları, devletin maddi destek sağladığı gayrimenkul müteahhitleri ile inşa edildi. Yapılan konut inşaatlarından bazıları daha bireysel bir çalışmanın ve maddi kaynağın ürünüydü ancak büyük ölçekli yapılar ilgili kasaba ve şehirlere ait kooperatiflerindi. Bu sistem, burjuva-liberal ve sosyal demokrat güçlerin konut kıtlığı için oluşturduğu koalisyonundan doğmuştu (Urban, 2011).

Batı Almanya'da sosyal konut, konut kıtlığının yanı sıra ekonomik büyümenin, refah devleti rejimlerinin Fordist örgütlenmesinin, seri üretilen ürünlerin tüketiminin artması, servet ve sosyal güvenliğin sağlanma hedeflerinin sonucuydu. Ancak nüfusun büyük bölümüne konut sağlamak ancak endüstrileşmiş seri üretim ile sağlanabileceği kabul edilmişti. Bunun sonucunda, modernist kentsel planlama ilkelerine göre

düzenlenen, prefabrike bileşenlerle inşa edilen ve büyük şirketler tarafından yönetilen büyük ölçekli toplu konutlar gündeme geldi. Genellikle bugün sosyal konutun eksikliklerini yansıttığı düşünülen bu yapılar, inşa edildikleri yıllarda büyüme ve refahın faydasını topluma yayma, herkes için uygun fiyatlı konut sağlamayı hedefleyen sosyal bir vizyonu temsil ediyorlardı (Harloe, 1995).

Batı Almanya ve Batı Berlin'deki sosyal konutun statüsü kalıcı olmaktan çok geçicilik özelliği ile öne çıkıyordu. Kira kontrolü ve sınırlı kiracı tahsisi anlamına gelen 'sosyal konut', seçili birimlere atanan bir statüydü ve belirli bir süre sonra, genellikle devlet tarafından yapılan ekonomik desteğin karşılığı alınana kadar; 20-40 yıl sonra sona eriyordu. Bu süreden sonra, birimler piyasa fiyatından satılabilir veya kiralanabiliyordu. Bu düzenleme, 1980'li yıllara kadar devam etmiştir (Urban, 2018).

Fordist sosyal konutun altın çağı, 1945 ile 1975 arası yıllarda yaşanmıştı. 1970'lerden itibaren, sosyal konut ve onun paradigması, Fordizm krizini aşan refah devletlerinin yeniden yapılandırılmasından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu yeniden yapılanmaya dahil olan süreçler, ülkeden ülkeye farklılık gösteren yollar izlemiştir, ancak karşılaştırmalı konut araştırmaları açısından iki belirleyici dönüşüm çizgisi tespit edilmişti. İlk olarak, uygun fiyatlı konut sağlamak için piyasa odaklı stratejiler ivme kazanmıştı (Harloe, 1995). 1970'lerin başından itibaren, tüm Batılı refah devletlerinde mevcut ve yeni sosyal konut birimlerinin sayısı düştü. Birçok eyalette sosyal konut, özel ihtiyaçları olan veya konut acil durumlarıyla başa çıkmanın bir aracı olarak yeniden şekillendirildi (Rosenfeld, 2015). İkinci olarak, konut sağlanmasına ilişkin sorumluluk, merkeziyetçi hale getirildi ve ulusal düzeyden ulus altı ve son olarak yerel düzeylere devredildi (Brenner, 2004). Devletin bu yeniden ölçeklenmesinin bir sonucu olarak, konut politikasının sorumluluğu da yerel kuruluşlara kaydı (Scanlon ve Whitehead, 2014). 1970'li yıllarda Batı Almanya'da da batılı devletlerin değişen sosyal konut yaklaşımı benimsendi ve yeni sosyal konutlara verilen devlet desteği azaltıldı. Bu azalma sosyal konut konusundaki şüphecilikte genel bir artışın sonucuydu. Siyasi söylemde ise bu, sosyal konut sektöründeki kötü yönetime, maliyet patlamalarına ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal konut birimleri fazlasına bir tepki olarak da meşrulaştırıldı (Harlander, 2008).

1960'ların sonlarında ve 1970'lerde, şehirlerin çevresinde büyük sosyal toplu konutlar yerine müstakil ev yapılaşması ve şehir içi konutları iyileştirme yoluna gidildi. Ancak geliri düşük olan vatandaşlar için yeni sosyal konut birimleri hala pahalıydı

(Harlander, 2005). 1984 yılında hükümet konut piyasasının dengede olduğu resmen ilan edildi ve sosyal konuta sağlanan devlet desteği büyük oranda düşürüldü (Shönig, 2020).

4.3 Konut Üretimi Açısından Doğu ve Batı Berlin

II. Dünya Savaşı sonrası Müttefik ülkeler ve Sovyetler Birliği tarafından işgal edilen Almanya'da, bölünen sadece ülkenin kendisi değil, aynı zamanda Nazi Almanyası'nın eski başkenti Berlin'di. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, savaşın galibi dört güçten Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa şehrin batısını, Sovyetler Birliği ise doğuyu kontrol ediyordu. Daha sonra Batı'da Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere'nin yetkisi altındaki topraklardan oluşan, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi ve ekonomik değerlerine sahip demokratik ve kapitalist Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC) kuruldu. Doğuda ise, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle sosyalist ideallere sahip Alman Demokratik Cumhuriyeti (DAC) kuruldu. Bu gelişmeler, Almanya'yı ve özellikle kendi içinde doğu-batı sınırı olan Berlin'i Soğuk Savaş'ın merkezi haline getirmiş oldu. DAC Berlin'in başkent statüsünü korurken, FAC başkentini Bonn şehrine taşımıştı.

Savaş sonrası, yaklaşık 350 bombalama, çatışmalar sonucu Berlin'in çoğu neredeyse harabe haldeydi. Şehirdeki binaların %75'i, merkez mahallerdeki konutların da neredeyse yarısı yıkılmıştı. Yıkılmadan kalan mevcut konutların standartları oldukça düşüktü. Şehirdeki konutların çoğu, apartmanlara benzer şekilde "kiralık kışla" ("Mietskaserne") olarak bilinen, 19. Yüzyılda siyasi ve endüstriyel büyüme ile ortaya çıkan yapılardan oluşuyordu. Mietskaserne, küçük, karanlık bir orta avlu etrafında toplanan çok katlı apartmanlardı. Bu tip konutlar çok kalabalık olmasının yanı sıra çoğu zaman ısıdan ve akan sudan yoksundu. Mietskaserne, ilk inşa edildiklerinde zaten yaşamak için en konforlu yerler değildi. Zaman ve savaş bu konutların daha da bozulmasına neden olmuştu. Şehrin bu şekilde yıkımı ve değişen siyasi dengeler, yeni kurulan hükümetlerin, hükümetlere bağlı planlamacıların ve mimarların Berlin'i yeniden inşa etmesi ve konut sorununa çözüm üretmesi için ortam sağlamıştı. Ayrıca, yeni Alman kimliklerinin ve siyasi iktidarın yakın dönem faşist ideolojiden kopup kendi ideallerini şehre yansıtması için bir fırsat ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda üretilen konut projeleri, hem Doğu'da hem de Batı'da şehir içinde yeterli konut eksikliğini ele alan ve zamanla değişiklik gösteren modeller yaratma girişimleri haline gelecekti. (Frank, 2018).

Bununla beraber, Florian Urban'ın "Large Housing Estates in Berlin" makalesinde Berlin'de projelendirilen ve inşa edilen büyük ölçekli toplu konutların, o dönem tüm Avrupa'da olduğu gibi büyük bir umudun ürünü olduğundan bahsetmektedir. Ona göre, 20.yüzyılın ortalarındaki hızlı modernleşmeyle birlikte, erken sanayi döneminin kötü barınma koşullarının üstesinden gelinebileceğine ve zenginlerle yoksulların yaşam standartları arasındaki uçurumun daralacağına dair yaygın bir kanaat vardı. Güçlü bir devletin tüm vatandaşları için modern olanaklar sağlayacağına, standartların altında kalan yaşama ve aşırı kalabalığa son vereceğine inanılıyordu. Bu açıdan bakıldığında, Doğu Berlin'de sosyalist ideoloji ve Batı Berlin'de kapitalizm etkisiyle inşa edilen konutlar, bölünme ve özellikle Berlin Duvarı (1961–1989) zamanlarında rejimlerin siyasi farklılıklarına rağmen birçok ortak özelliğe sahipti. Her iki tarafta inşa edilen konutlar, 1950'lerin sonlarında başlayan planlama çabalarının sonucuydu. (Urban, 2018).

Bu dönemde Doğu Berlin'deki konut üretim süreci, değişen mimari yaklaşımları göstermesinin yanında, aynı zamanda SED'in soğuk savaş Almanya'sında kendi değerlerini yansıtmak için yeni alanlar-yapılar yaratarak güç ve politika sergileme hedefini de içeriyordu. Max Frank'ın tezindeki ifadesine göre, Doğu Almanya hükümeti ve SED, devletin gücünü, siyasi değerlerini yansıtmak, sosyalist Alman kimliğini tanımlamak için konut mimarisini kullanmıştı. Doğu Almanya'daki savaş sonrası konutla ilgili gerçek sorunların ele alınmasının yanında, daha sonra soğuk savaşın sembolü haline gelecek olan Berlin'de konut üzerine yapılan prestij projeleri hükümetin uluslararası konumunu teşvik etmek anlamına geliyordu (Frank, 2018).

Savaş sonrası ilk yıllarda, Stalinizm'in etkisi altında, Berlin ve diğer büyük şehirlerde tasarlanan projelerde nüfusun ihtiyacı olan konutlar yerine geleneksel malzemelerin ve süslemenin kullanıldığı, maliyetli ve prestij odaklı projeler ön plandaydı. Stalinstadt ve Stalinallee bu yaklaşımla inşa edilen projelere örnekti (Rubin, 2014).

1951'de Stalinallee proje yarışmasından önce, Hans Scharoun'un eski asistanı ve Doğu Berlin'in baş mimarı olan Herman Henselmann, Berlin'in savaş sonrası ilk yüksek binası olan Hochhaus an der Weberwiese'yi tasarladı. Simetrik bir yapıya ve zengin dekoratif seramik döşemeye sahip olan bu proje mimari telkin ve konut inşaatı politikalarını birleştiren bir yeniden yapılanma hareketinin başlangıcıydı (Alves, 2009).

Stalinallee'nin proje süreci, DAC'nin ilk Beş Yıllık Planı'nın (1950-1955) bir parçası olarak 1951'de yarışma olarak başlamıştı. Proje konumu, “Almanya'nın ilk sosyalist caddesi” olacak Stalin-allee caddesiydi. Yarışmayı Hermann Henselmann kazandı ve altında çalışan diğer beş mimarla birlikte projenin genel tasarımı ve yerleşim planının sorumluluğunu üstlenmişti. Henselmann modernist bir mimar olmasına rağmen, SED'in bu tarzın biçimcilik ve Batı kapitalizmi ile yakın ilişkide olduğuna inanması nedeniyle, yeni projenin ihtiyaçlarını ve partinin mimari-planlama doktrinini karşılamak için Stalinallee'deki çalışması için “Sosyalist Gerçekçiliğin” kriterlerini benimsedi. Stalinallee, kapitalist ve sosyalist güçlerin aynı sınırı paylaştığı şehirde, hükümetin inşaat becerisi ve sosyalist kimlik gösterisi olarak tasarlandı ve DAC için bir prestij projesi olarak önemli bir rol oynadı. Proje, “işçi sarayları” olarak bilinen görkemli ölçekli ve çok amaçlı konutlarla, sosyalist siyasal sistemin sadece Almanlara değil, dünyanın geri kalanına da üstünlüğünü kanıtlamayı amaçladı (Frank, 2018).

Stalinallee 90 metre genişliğinde ve 2,3 kilometre uzunluğunda bir bulvardı ve bulvar boyunca yedi ila dokuz katlı bloklar sıralanmıştı. Her birinin üzerindeki apartman blokları ölçek olarak büyüktü. Stalinallee, Moskova'nın Gorki Caddesi'ni referans alarak tasarlanmıştı ve binalar neoklasik bir tarzda inşa edildi. Binalar, zemin katı mağaza, restoran, eğlence, üst katları konut olacak şekilde karma kullanımlı olması öngörülmüştü. Konutların içi, eski tarz, el yapımı mobilyalarla döşenmişti. Bununla projenin “içerik olarak sosyalist, biçim olarak ulusal” olması hedeflenmişti (Frank, 2018). Bununla beraber, savaş öncesi döneme ait malzeme ve teknikler (tuğla ve harç) kullanılmıştı. Ana cephelerde, giriş hollerinde ve zemin kat satış birimlerinde kiremit ve sofistike mimari detaylara yer verilmişti. Mimari yaklaşımda, “Zuckerbäckerstil” olarak bilinen Sovyet gerçekçiliğinden ilham alınmıştı. İlk konut binası 1952'de, 1953'te ve sonraki yıllarda ilk etabın 1956'da tamamlanmasına kadar da daha birçok binanın inşaatı tamamlandı. Okullar, kreşler ve diğer sosyal altyapının inşası biraz gecikmeli olarak, kiracılar konutlara yerleştikten sonra tamamlandı. Daha sonra bu uygulama, Doğu Almanya konut geliştirmelerinin bir özelliği haline geldi. Konut binasındaki daireler, parti üyelerine ve farklı sektörlerden (inşaatçılar, fırıncılar, öğretmenler, hemşireler vb.) işçilere belirli bir matrise göre dağıtılmıştı. Daireler modern, konforlu ve hatta lüks olarak kabul edilerek popülerlik kazanmıştı. Bu popülerliğin sebebi, sosyal konut geliştirmelerinde duyulmamış diğer teknolojilerin yanında sofistike mimari tarz, merkezi ısıtma, asansörler, telefon ve inter-phone ile

dairelerin büyük boyutlarıydı Stalin'in ölümünden sonra, 1961 yılında Stalin-allee'nin ismi Karl-Marks-Allee olarak değiştirilecekti (Alves, 2009).

İnşaat tamamlandıktan sonra Stalinallee'deki yeni apartmanlarda yaşamaya başlayanlar genellikle işçiler değildi. Dairelere çoğunlukla parti görevlileri, bakanlık çalışanları, işçi-aktivistleri, ödüllü mucitler ve Doğu Alman toplumunun diğer seçkinleri yerleşmişti. Yani, "işçi sarayları"ndan çok, Alman toplumunun seçkinleri için sosyalizm adına yeniden düzenlenme gibi görünüyordu. Proje, Doğu Alman kimliğinin yeniden tanımlanmasına katkı sağlayıp sosyalizme yeni bir estetik biçim kazandırmış olsa da, işçilerin çoğunluğu hala Mietskaserne'de kötü şartlarda yaşamaya devam ediyordu (Frank, 2018).

Şekil 4.6. Stalinallee, 1971

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet yönetimine geçen Kruşçev'in sosyalizmin insanlara sağlayacağı yaşam standartı konusuna odaklandıktan sonra konut inşaatına yönelik yeni çalışmalar başladı (Rubin, 2014). İnşaat endüstrisinin sanayileşmesini savunan Kruşçev'in teşvikiyle 1955 yılında Doğu Berlin'de ilk İnşaat Konferansı düzenlendi.

1963 ile 1968 yılları arasında bu konferansta alınan kararlara bağı uygulamalar yapılmaya başlandı (Flierl, 1998). Konut inşaatının “daha iyi, daha ucuz ve daha hızlı” hale gelmesi için prefabrike beton panellerden yapılan toplu konutlar üretme kararı alındı. DAC, o dönem tüm Sovyet dünyasında olduğu gibi geleneksel ve burjuva mirasına sırtını dönmekteydi. 1950 ve 1960’larda geçmişin reddedilmesi ile inşaat süreçlerinin Fordist standardizasyon teknolojileri ile düzenlenmesi, süsleme elemanlarının çimento, granül ve inşaat demiri ile değiştirilmesi planlandı (Rubin, 2014). Bundan sonra, tüm Doğu Alman konutlarının tasarımcıları ve inşaatçıları olarak, prefabrike beton levhaların kullanımı yoluyla standardizasyona odaklandılar ve giderek daha fazla toplu konut üretilmeye başlandı. İlk olarak bu yaklaşımın yansıması olan yapılar, Hoyerswerda (1957’de 50.000 nüfuslu) veya Doğu Almanya’daki en büyük prefabrike betondan inşa edilen konut topluluğu (1964’te 100.000 nüfuslu) olan Halle-Neustadt gibi Doğu Berlin dışındaki şehirlerde inşa edildi. Özellikle Halle-Neustadt, Alman Demokratik Cumhuriyeti’nde düşük katlı ve gevşek düzende yapılan konutların yerini alacak ve Doğu Berlin’in doğu tarafının kentleşmesi için referans olacak olan 'yoğunluk yoluyla kentlilik' ilkesine uyumlu bir planlamaydı (Urban, 2018).

1949’dan 1971’e kadar Doğu Almanya’nın en büyük lideri olan Walter Ulbricht, çoğunlukla şehir merkezinde Stalinallee gibi temsili inşaatlara odaklanmıştı. Buna karşılık, 1971’den 1989’a kadar iktidarda olan Erich Honecker, konutlara önemli kaynaklar ayırmıştı (Urban, 2018). Doğu Berlin’in toplu konutları 1970’lerde, 1971’de Honecker yönetiminde yükseldi. 1973’te Konut İnşaat Programını başlatıldı (Junker, 1973) ve yaklaşık olarak iki milyon konut inşa edildi (Schröder, 1998 ve Palutzki, 2000). Prefabrik sistemlerin kullanıldığı standart toplu konut tipi, Doğu Almanya’da ve özellikle Marzahn, Hellersdorf ve Hohenschönhausen’in inşasıyla Doğu Berlin’de en göze çarpan kentsel form haline geldi (Urban, s. 104).

Standartlaştırılmış ve sanayileşmiş bloklardan oluşan bu kentsel form, caddeyi Alexander Platz’a kadar genişleten Karl-Marx-Allee’nin (Stalin-allee) ikinci bölümünde hemen kullanıldı. 1965 yılında tamamlanan bu yeni alanda, geniş kaldırımlar, yeşil alanlarla çevrili, daha yüksek ve yoğunluklu prefabrike binalar inşa edildi. Caddenin inşa edilmiş bu iki bölümü arasındaki karşıtlık, sosyalist konut politikasının değişiminin ifadesiydi. Karl Marx-Allee ile Alexander Platz arasındaki bağlantı noktası iki farklı Doğu Almanya’nın rekabetini yansıtıyordu. Alves

makalesinde, DAC'nin Berlin'in merkezini "sosyalizmin penceresi" yapma fikrini göstermek için bu alanın özenle tasarlandığından bahsetmektedir. Yeni merkezde farklı form, işlev ve yükseklikte binalar inşa edilmiş, konferans salonu, kafeler ve sinema salonları ile sosyal yaşam yeniden tanımlanmıştır (Alves, 2009).

Berlin Duvarı'nın her iki tarafında da büyük toplu konutlar eleştiriliyordu ancak diğer yandan pragmatik olarak kabul edilmişti. Doğu Berlin'de buna ek olarak düşük kira, düşük işsizlik oranı, sınıfsal ekonomik denge toplu konut bağlamında olumlu özelliklerdi (Urban, 2018).

İnşaat endüstrisinin sanayileşmesini savunan Kruşçev'in teşviki ve Honecker'in desteklediği yeni konut politikaları ile konut inşaatında standardizasyon ve modernitenin getirdiği yeni teknolojiler öne çıkmıştı. Bu yöntemlerin kullanımı konut üretiminde pratiklik, hız ve düşük maliyet anlamına geliyordu. Bunlar, şehirlerin çeperlerinde yer alan büyük ölçekli toplu konutlar, geniş caddelerde konumlanan yüksek yoğunluklu, yüksek katlı bloklar ve açık alanlar vb. içeren yeni bir konut modeli için belirleyici özelliklerdi. Belirlenen özellikteki yapıların konut sorununa nihai çözüm olması düşünülüyordu (Alves, 2009).

Marzahn, Hellersdorf ve Hohenschönhausen konut alanında belirlenen yeni politikaların ve 1969'da hazırlanan master planın bir sonucu olarak ortaya çıktı. 1970'lerin sonundan itibaren inşa edilmeye başlanan projelerin planı tasarımdan çok yoğunluğu hedefliyordu. Bu yapılarda, 1973 Konut Programına bağlı olarak, müstakil evlerinden ve gevşek dağınık alçak binalardan vazgeçilmişti (Urban, 2018).

İlk olarak, Berlin'in banliyölerinde konumlanacak olan ve 100.000'den fazla insanı barındırması planlanan "Marzahn Konut Kompleksi" inşa edilmesine karar verildi. Marzahn'ın, Stalinallee projesinde olduğu gibi, Doğu Almanya için konut bağlamında örnek olması isteniyordu (Alves, 2009). DAC, Marzahn ve çevresini, üzerine tamamen yeni bir şey inşa etmek için büyük bir alan ve konut üretimi için boş bir sayfa olarak gördü (Rubin, 2014). Mimar Roland Korn tarafından oluşturulan Marzahn planı (Rubin, 2014) başlangıçta 20.000 daire inşa edilmesini öngörüyordu ve 1973 yılının Mart-Nisan aylarında uygulamaya kondu. Ancak daha sonra planlar, 1974'te 35.000 dairenin inşasını kapsayacak şekilde genişletildi (Frank, 2018). Plana göre 1970'lerde ve 1980'lerde Marzahn çeşitli inşaat aşamalarıyla genişletilmeye devam edilecek, sonunda 450.000 kişiyi barındıracak şekilde Hellersdorf, Ahrensfelde, Neu-Hohenschönhausen ve Lichtenberg gibi bitişik alanlara geçilecekti (Rubin, 2014).

Marzahn, prefabrike beton levhalarla inşa edilmiş modernist konut yerleşimiyle özellikle Stalinalee'den sonra konut üretim biçimi ve politikasında büyük bir değişimi temsil ediyordu. Marzahn'daki ana bina tipi Apartman İnşaat sistemi 70 (Wohnungsbausystem 70 veya WBS 70) idi. O dönem bu, Doğu Almanya'daki en gelişmiş prefabrik konut üretim şekliydi (Frank, 2018). WBS 70, "tam konforlu daire" ("Vollkomfortwohnung") olarak adlandırılan sistemdi, merkezi havalandırması, akan sıcak suya sahip tam donanımlı bir banyosu, genellikle bir balkon ve asansörü vardı (Rubin, 2014). Binalar 11 kattan oluşuyordu, her birinin dört girişi vardı ve her biri yaklaşık 180 konut içeriyordu (Urban, 2018). Ünitelerin iç ve dış tasarımında çeşitlilik amaçlanmıştı (Frank, 2018). Aynı bölgede, Marzahn'dan sonra Hellersdorf 1981'de ve Hohenschönhausen 1984 yılında inşa edilmeye başlandı. Marzahn'dan farklı olarak bu projeler, daha yüksek ve daha düşük blokların bir karışımıydı, büyük avlular dahil olmak üzere düzenlemelerde daha büyük bir çeşitlilik içeriyordu (Urban, 2018).

Şehrin sınırında inşa edilen Marzahn, Hellersdorf ve Hohenschönhausen gibi büyük yerleşimler binlerce insanı barındırırsa da, Doğu Almanya'da devam eden bir konut sıkıntısı vardı. Honecker'in Konut İnşaatı Programının hedeflerine ulaşmak için ve ekonomik nedenlerle, şehrin hükümet tarafından ihmal edilen bölgelerinde geliştirme ve yenileme yapılması gerekiyordu. Bu dönemde aynı zamanda Doğu Almanya'da, özellikle Berlin'de özellikle Berlin'de tarihi konut ve mimari biçimlerinin iyileştirilmesi söz konusuydu. Ayrıca, bir kez daha Alman tarihini ve mimari formları benimseyen yaklaşım SED politikasında etkili olmaya başlamıştı. Nikolaiviertel Projesi, bu değişimin bir örneği olarak öne çıkmıştır. 1987'de Berlin'in 750. yıldönümü için inşa edilmiş bir prestij projesi olan Nikolaiviertel şehirdeki tarihsel stil ve biçimlerin benimsemesiyle ön plana çıkmıştı. Eskinin iyileştirilmesi çalışmaları, mahallelerin ve binaların tarihi bir tarzda yeniden inşası veya yenilenmesi, Berlin'in merkezinde örgütlenme ilkesi olarak Kiez ile, bir anlamda mahalleye dönüş olarak da ifade edilebilecek bir tutumla yapılmıştı. Almanca ifadesiyle Kiez, o dönem daha geleneksel toplumsal örgütlenme ve yapı biçimlerine geri dönüşü temsil etmekteydi.

Nikolaiviertel, Mitte semtinde, şehrin tarihi merkezinin bulunduğu yerde inşa edildi. Proje tasarımı, düzenlenen yarışmayı kazanan Günter Stahn'e aitti. Karma kullanımlı bir proje olan Nikolaiviertel, yeniden inşa edilmiş tarihi binaları ve neo-tarihi cephelerle yeniden yaratılan yeni ticari ve konut yapılarını içeriyordu. Proje genel olarak modernist ve tarihi mimari stillerle bina teknolojilerinin bir karışımıydı.

Berlin'deki tarihi binaların ve tarihi bir mahallenin tam olarak yeniden inşası olarak değil, eski bir şehir olarak işlev görecektir şekilde tasarlanmıştır. Mevcutta orada bulunan dört eski binanın korunması, kilisenin (Nikolai Church) yeniden inşası, şehrin orta çağdan kalma merkezindeki küçük sokak sisteminin yeniden yaratılması ve 1936'da yıkılan bir sarayın yeniden inşası amaçlanmıştır. Bu binaların tarihi inşaat yöntemleri ile yeniden inşa edilmesi veya yenilenmesi gerekiyordu, ancak projeye dükkan, restoran ve apartman olarak eklenen diğer binalar projedeki konumlarına bağlı olarak prefabrik beton “Platte” kullanılarak inşa edildi. Nikolaiviertel bünyesinde 2000 kişi için yapılan ve çoğu stüdyo tipinde olan 800 yeni dairenin 60'ı geleneksel tuğla yapıdaki binalarda, geri kalanı ise prefabrik levhalardan yapılmış binalarda yer alıyordu (Frank, 2018).

Sosyalizm ideolojisi etkisinde Doğu Berlin ve kapitalizmin benimsendiği Batı Berlin'de inşa edilen konut ve konut grupları, Almanya'nın bölünmesi (1949–1990) ve özellikle Berlin Duvarı (1961–1989) zamanlarında kendi rejimlerinin siyasi farklılıklarına rağmen birçok ortaklığı paylaşmıştır. Her iki taraf için de konut üretimi, 1950'lerin sonlarından beri yapılan planlama çalışmalarının ürünüydü. Savaş sonrası yıllarda, her iki Alman devleti de konut kriziyle başa çıkmak için savaş öncesi deneyimleri kullanmıştır.

Batı Almanya'da, küçük ve büyük ölçekli çok aileli binaların çoğu devlet destekli kurumlar tarafından inşa edildi. Belediye, sendikalar gibi kamu kurumlarına ait olan bu inşaatçı ve işletmeciler kurumları, “Gemeinnützige Wohnungsbaugesellschaften” yani kar amacı gütmeyen konut birlikleri olarak adlandırılıyordu. Devlet desteği ve vergi indiriminden yararlanarak halka uygun fiyatlı konut sağlamak için yasal yetkileri vardı. 1920'lerde Horseshoe Development'ı ve 1960'larda Falkenhagener Feld'in bölümlerini inşa eden GEHAG, Märkisches Viertel'i inşa eden GESOBAU ve Gropiusstadt'ın inşasına katkıda bulunan ve halen Berlin'de en büyük kiralık ev sektörünün sahibi olan DEGEWO bu kurumların öne çıkanlarıdır. Kar amacı gütmeyen konut kuruluşları 20. yüzyıl başında kurulmuştu ve yalnızca büyük mülklerin değil, farklı konut biçimlerinin inşasıyla da uğraştılar. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda, Batı Berlin'in iktidardaki Sosyal Demokrat Partisi ile sıkı sıkıya bağlıydılar.

Batı Almanya'nın ve Batı Berlin'in, büyük miktarda kamu finansmanını konutlara akıtan müdahaleci konut politikası, savaş sonrası şehirdeki yıkımlardan ve mülteci

akının tetiklediği konut sorunu nedeniyle 1950'lerin başında hem muhafazakarlar hem de sosyal demokratlar tarafından onaylanmıştı. Toplumun her sınıfından insanın konut ihtiyacı, tüm siyasi partileri aynı düşünce etrafında toplanmaya itmişti. Bu dönemde sosyal konut sadece işçilerin yararlanacağı bir yapı olmaktan çıkmıştı. Savaş sonrası yılların başlarında, sosyal konut almak üzere seçilen grup, nüfusun yaklaşık %70'i idi. Savaş sonrası ilk yıllarda Doğu'da olduğu gibi, kapitalist Batı'da da serbest konut piyasası yoktu. Batı Almanya, İkamet Alanlarının Yönetimine İlişkin Kanunu ("Wohnraumbewirtschaftungsgesetz") 1951'de kabul ettiğinde, evlerin ve apartmanların yalnızca devlet yetkilileri tarafından dağıtılması sona erdi ancak çok sayıda düzenleme yürürlükte kaldı ve ancak 1988'e kadar Batı Berlin'de bu uygulamalar devam etti (Urban, 2018).

İdeal planlama ve konut inşaatı sorularına cevap bulmak için savaş sonrası Batı Berlin'de birçok bina sergisi düzenlendi. İlk sergi 1946'da Berlin'deydi ve burada standartlaştırılmış, prefabrike, tek aileli birimlerin beş farklı biçimi sergilendi. Daha sonra 1951'de Hannover'deki Constructa Sergisi gerçekleşti. Bu sergi, gelişmiş, sanayileşmiş, standartlaştırılmış konut yapılarının araçlarını ve türlerini sundu. Bu sergide standardizasyon ile konut maliyetlerinin düşürmek ve özellikle gelenekçi yaklaşımla modernizm arasındaki açığı kapatmak amaçlanmıştı (Kassaouha, 2020).

Constructa Sergisi'nden sonra 1957'de Batı Berlin'de, Uluslararası Mimarlık Sergisi ("Internationale Bauausstellung") düzenlendi. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen ilk uluslararası mimarlık sergisiydi ve Modern Mimari'nin ve şehirciliğin sosyal konut açısından sunabileceği en iyi örnek oldu. Interbau Projesi bu serginin önemli bir parçasıydı. Savaş sırasında büyük ölçüde tahrip olan 18. yüzyıl Hansaviertel mahallesini yeniden inşa eden bu girişim, çok çeşitli konut tipolojileri üretilmesini sağlayacaktı. Bu tipolojiler, modern şehir yaşam için farklı olasılıkları ifade ediyordu (Eskinazi, 2009). Flierl'e göre Interbau 1957, "Uluslararası Stili" CIAM ve Atina Şartı'nın ilkelerini açık bir şekilde benimsemişti (Flierl, 2015). Schroun Planı'na göre konut bölgesi olarak ayrılmış Hansaviertel; 1957 Interbau'nun ürünü olarak; Modernizmin, savaş sonrası Batı Berlin'in benimsediği kentsel tasarım yaklaşımı olduğunu göstermek için inşa edilen büyük ölçekli toplulukların ilkiydi. Projedeki birimlerin tasarımcısı olarak seçilen mimarların amacı, genel olarak Batı kapitalizminin ilkeleri olan özgürlük, demokrasi, açıklığı tasarımlarına yansıtmaktı (Bowie, 2016).

Şekil 4.7. Hansaviertel Final Maketi

Hansaviertel'in yeniden inşası fikri, Doğu Berlin'in "Ulusal Yeniden İnşa Programına" bir yanıt olarak uluslararası bir mimarlık sergisi düzenleme fikrinden çok daha önce şekillenmişti. Interbau, Doğu'da inşa edilen mimariye zıt olarak özgür ve demokratik bir toplumun ifadesi yoluyla siyasi gücü gösterme arzusunun temsil ediyordu. Proje, Avrupa'nın yeniden inşası için Marshall Planı kapsamında ABD tarafından sağlanan fonlarla finanse edildi ve sermayesi kamu yararına hizmet eden konut topluluklarından oluşan limited şirketin kurulmasıyla hayata geçirildi (Eskinazi, 2009).

Projenin jüri heyeti sunulan 98 proje arasından, her ikisi de o sırada Berlin Teknik Üniversitesi'nde aktif öğretim görevlisi olan Gerhard Jobst, Willy Kreuer ve trafik yönetim planlamasından sorumlu Wilhelm Schließer'den oluşan ekibin projesine birincilik verdi. Jobst ve Kreuer'ın planı, binalar için seçilen tipolojilerin düzenlenme şeklini yönlendiren çeşitli ve farklı ilkelerin bir karışımıydı (Eskinazi, 2009). Stalinallee'ye politik bir cevap niteliği taşıyan Hansaviertel, Stalinallee'ye göre oldukça küçük bir bölgeydi ve Spree Nehri proje alanının kuzeyindeydi (Aydın, 2020). Berlin'in merkezindeki Alman şehir parkı Tiergarten'in hemen kıyısında bulunan Hansaviertel'in tipik 19. yüzyıl dokusuna sahip yapılı çevresi, savaştan sağlam çıkmış binalar da dâhil olmak üzere tamamen yıkılmıştır. Proje alanı parkın bir parçası haline gelmiştir ve bu alanda yeni konut blokları için seyrek ve dağınık bir yerleşim tasarlanmıştır (Altürk, 2012). Hansaviertel'deki konutlar, sinema salonları,

restoranlar, alışveriş merkezleri, okullar arasına konumlandırılmıştır, geometrik veya toplumsal anlamda hiyerarşi gözetilmemiştir (Aydın, 2020).

Interbau yarışma jürisi, tasarlanacak toplam 34 birim için Alman mimarlar dışında yurt dışından on iki mimar seçti. Bunlar, Alvar Aalto, Oskar Niemeyer, Walter Gropius ve Pierre Vago, Le Corbusier gibi dünyaca ünlü mimarların yanı sıra Hansaviertel'de Sanat Akademisi ("Akademie der Künste") ve Hansa Kütüphanesi ("Hansabücherei") gibi iki önemli bina tasarlayan Werner Düttmann gibi başarılı Alman mimarlardı (Rudolph, 2015). Interbau'da toplamda 1.236 konut birimi inşa edilmişti, Hansaviertel içerisindeki konut tipleri 1 ila 2 katlı müstakil evler, 16 ila 17 katlı kuleler, 3 ila 4 katlı ve 8 ila 10 kat arasında değişen binalardı. Aynı zamanda, mahallenin dışında, Le Corbusier'in tasarladığı konut biriminde 530 daire daha mevcuttu (Farschi, 2019).

Hansaviertel kapsamında inşa edilen yüksek katlı daireler yedi ila on altı kat arasında çeşitleniyordu. Walter Gropius'un mimarlık grubu 'The Architects Collaborative' tarafından tasarlanan dairelerin üç buçuk oda ve bir mutfak vardı. Daireler, ev aletleri ve modern mutfak malzemelerinin kullanımı ile öne çıkıyorlardı (Scheaffer, 2019).

1970'lerin sonuna kadar, Batı Berlin'deki konuta ilişkin politika, yüksek sayıda insanı barındırmak için devlet destekli toplu konutlar inşa etmektir. Bu amaca bağlı inşa edilen diğer toplu konut örneği Märkisches Viertel'dir. CIAM Konferansı'nın sonuçlarından biri olan Atina Antlaşması ve Werkbund'un temel aldığı kentin "konut, çalışma, eğlence ve ulaşımı" içeren işlevsel bölgelere ayrılması, trafik akışlarının düzenlenmesi, ışık ve havanın baskınlığı ilkeleri (Urban, 2018), bu dönemde inşa edilen yüksek yoğunluklu-kompakt Gropiusstadt ve Falkenhagener Feld projeleri gibi Märkisches Viertel'de de geliştirilerek uygulandı. İnşa edildiği dönemde mimarlar, politikacılar ve siviller arasında dikkat çekici bir yapı grubu olarak öne çıkan Märkisches Viertel, otuz beş mimar tarafından tasarlanmış ve 1964-74 yılları arasında yaklaşık 60.000 kişiyi barındıracak şekilde inşa edilmişti. Planlama, 1962 yılında Walter Düttmann, Georg Heinrichs ve Hans Christian Müller yönetiminde başladı ve Ernst Gisel (İsviçre), René Gagès (Fransa), Oswald Matthias Ungers (Almanya) ve Shadrach Woods gibi hem uluslararası hem de ulusal mimarların çalışmaya dahil oldu. Amaç, 60 000 kişiye 17 000 konutun yanı sıra 12 okul, 15 kreş, 4 kilise veya toplum merkezi ve bir kapalı yüzme havuzu inşa etmektir. Konum olarak, şehrin kuzeyinde, Berlin Duvarı'na çıkıntı yapan eski bir yeşil alan üzerindeydi (Bowie, 2016).

(Medina ve Monclús, 2016). 6 ile 20 kat arasında değişen konut bloklarından oluşuyordu ve CIAM-Atina Şartı'nın işlevsel ayırım, ışık-hava baskınlığı, trafik akışının ayrılması gibi ilkeler burada da uygulanmıştı (Urban, 2018).

Şekil 4.9. Märkisches Viertel Çatı Katı Planı

Dönemin diğer bir tipik yüksek yoğunluklu konut grubu Falkenhagener Feld, Hans Stefan tarafından planlanmış, inşası şehrin güneyinde 1962'de başladı ve 1980'de tamamlandı (Urban, 2018). Yaklaşık 40.000 kişi için konut sağlanması amaçlanan blokların mimarı K. Muller-Rehm'di. Gropiusstadt ve Märkisches Viertel'de olduğu gibi, Falkenhagener Feld yerleşiminde de, proje alanı bölgelere ayrılmış, her ayrı bölgede mağazaların ve restoranların bulunduğu bir toplum merkezi vardı. Bu ayrılmış bölgeler merkezden izole olarak planlandı. Dairelerin alanı 54 ila 110 m² arasında değişiyordu ve hepsi kendine özgü planlara sahipti (Cheredina ve Rybakova, 2020).

Batı Berlin'in büyük konut yerleşkelerinin tasarımında, 1960 civarında planıcı Edgar Salin ve sosyolog Hans Paul Bahrdt tarafından desteklenen "yoğunluğa göre şehircilik" ("urbanität durch dichte") olarak adlandırılan yeni bir kentsel planlama paradigması hakimdi. 1950'lerin 'yapılandırılmış ve dağınık şehir' olarak adlandırılan küçük ve düşük katlı planlar modelinin yerini bu yaklaşım almıştı. Märkisches Viertel,

Gropiusstadt ve Falkenhagener Feld projelerinde de bu paradigmanın yansımaları görülmekteydi (Urban, 2018).

Eskinazi'nin ifadesine göre, Berlin'in her iki bölgesinde de, genellikle birbirleriyle eş zamanlı olarak sunulan farklı şehircilik kavramları benimsendi. Savaş sonrası hem Doğu'da hem de Batı'da savaş sonrası şehir plancıları, radikal fikirlerini şehrin planlamasında somutlaştırdı. Kapitalist sistem ile sosyalist sistem arasındaki rekabetin şehircilik ve mimarlık disiplinlerine yoğun etkisi, 1945-1990 yılları arasında iki farklı hükümetin kontrolünde olan Berlin'i soğuk savaşın sahnesi haline getirdi (Eskinazi, 2008).

Hem Doğu hem de Batı Berlin'de, büyük toplu konutlar 1960'ların sonundan itibaren eleştirilerle yüz yüze geldi. Doğu Berlin'de konutların standartlaştırılmış tasarımları 1960'larda 'tekdüze', 'tek tip' ve 'dikkatsiz tasarlanmış' olmakla eleştirildiler (Henselmann, 1966, Staufenbiel, 1966). Doğu'daki sosyalist liderler eleştirilere konut ihtiyacının karşılanması hedefini öncelikli olarak gördü ve inşaat politikalarında yalnızca küçük düzeltmeler yaptı.

Tarihçi Urban'a göre, Doğu ve Batı Berlinlilerin konut deneyimleri arasındaki fark terminolojiye de yansımıştı. Batı Almanya'daki geniş arazi anlamına gelen Großsiedlung tabiri aşağı yukarı tarafsız bir tanım olsa da, Doğu Almanya'da döşeme anlamına gelen "die Platte" in farklı karşılıkları vardı. Bu tabir, blokların inşa edildiği prefabrik beton levha gibi bir yapı elemanını ifade edebiliyorken, tüm binayı veya konutun genişletilmesi anlamına da gelebiliyordu (Urban, 2018).

Savaş sonrası Almanya'da inşa edilen Doğu Berlin'deki Marzahn Toplu Konutu ve Batı Berlin'deki Hansaviertel Toplu Konut yerleşimlerinin tarihi, yapım süreci, mimari özellikleri, çevresel ilişkileri tezin bundan sonraki bölümlerinde dönemin kentsel-mimari ihtiyaçları, politikalar, tasarımsal ve ideolojik yaklaşımlar bağlamında incelenecektir.

5. DOĞU VE BATI ALMANYA KONUT MİMARLIĞI BAĞLAMINDA HANSAVIERTEL VE MARZHAN TOPLU KONUTLARI

II. Dünya Savaşı sonrası savaşın galibi olan ülkelerin kontrolüne geçen Almanya'da büyük bir politik değişim söz konusuydu. Ülkenin batısı İngiltere, Amerika ve Fransa'nın, doğusu ise Sovyetler Birliği'nin kontrolündeydi. Bu süreç batıda Almanya Federal Cumhuriyeti'nin, doğuda Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kurulması ile

devam etti. Kurulan her iki hükümet de, kendi sınırları içerisinde ve kendi ideolojileri doğrultusunda politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda harekete geçti. Yapılan tüm hamlelerde Amerika ve Sovyetler Birliği arasında II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan gerilimin bir sonucu olan “Soğuk Savaş” etkisi hakimdi. Berlin Duvarı'nın inşasıyla pekişen bu gerilim, Almanya'daki hükümetlerin kendi kontrol alanındaki stratejilerini büyük oranda etkiledi.

Savaşın etkisiyle yıkılan şehirler, her iki hükümet için de savaş sonrası çözüme kavuşturulması gereken en önemli sorunlardan biriydi. Mimarlık pratiği bu anlamda politik önem kazandı. Doğu ve Batı Almanya devletleri, savaş sonrası vatandaşları için yaşanabilir fiziki bir ortam sağlamak, ülkenin ekonomik gelişimine katkıda bulunmak ve benimsedikleri ideolojiyi toplumsal yaşamın her alanına yansıtmak için şehir planlama ve mimarlıktan fazlasıyla yararlandı. Bunun yanında, Soğuk Savaş geriliminde devletler arasındaki rekabet yapı üretimini etkileyen diğer bir faktördü. Yapılaşmaya dair üretilen politikalar ve mimari ürünler dönemin kendine özgü bu atmosferinde şekillendi.

1945-1990 yılları arasında Doğu ve Batı Almanya'daki mimari değişim sürecinin içerisinde konut sorunu üzerine düşülen en önemli konuydu. Savaş sonrası yaklaşık altı milyonluk bir konut ihtiyacı söz konusuydu. Bunun sebebi konut yapılarının bombalamalar ile yıkılması ve alınan mülteci göçüydü. Savaş sonrası ilk yıllarda sermaye ve yapı malzemesi yetersizliğinden konut inşaatı sınırlı kaldı, daha çok molozların temizlenmesi, restorasyon, hasarlı binaların iyileştirilmesi ve derme çatma konutlarla kentsel yaşam düzenlenmeye çalışıldı.

1950'li yıllardan sonra hem Doğu hem de Batı Almanya'da nitelikli ve yeterli konutun azlığı konut politikalarına ağırlık verilmesinde birincil sebep oldu. Bu dönemde mimari stilden öte barınma ihtiyacının karşılanması önemliydi. Sonraki yıllarda Doğu ve Batı Almanya'da konut üretim politikalarında ve üretim biçimlerinde ideolojik yaklaşıma, dönemin teknolojik gelişimlerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak çeşitlenmeler oldu. Devlet desteğiyle üretilen sosyal konut ve sosyal konutun standardize edilmesiyle ortaya çıkan toplu konutlar dönemin konut politikalarının ana konusu haline geldi (Urban, 2011). Statüsü, tarihi geçmişi, ekonomik konumu ve uluslararası platformdaki öneminden ötürü bu politikaların odak şehri Berlin oldu. Doğu Berlin'in en büyük konut yerleşimlerinden biri olan Marzahn ve Batı Berlin'in öne çıkan projelerinden Hansaviertel dönemin politik, ekonomik, toplumsal durumunu

ve mimari-kentsel yaklaşımlarını yansıtmak açısından önemli projeler olarak kayıtlara geçti.

5.1 Hansaviertel Toplu Konutları

Savaş sonrası ekonomik anlamda kapitalizm ideolojisini benimseyen Batı Almanya Hükümeti'nin Batı Berlin'de konut politikalarını uygulamaya geçirdiği ilk projelerden biri, 1957'de Uluslararası Yapı Fuarı'nın (Interbau) önemli bir parçası olan Hansaviertel bölgesiydi.

Laura Bowie'nin yorumuyla, projeyi önemli kılan özelliklerden biri, modernizmi savaş sonrası Berlin'in kentsel tasarım paradigması olarak tanımlamasıydı. Mimarlık tarihçisi Brian Ladd'e göre Interbau, yeni mimari vizyonun bir alıştırması, aynı zamanda modernitenin sergilendiği bir alandı. Hansaviertel de bu alandaki rolüyle, Batı Almanya'daki sosyal konut kavramı ile prestijli mimarları biraraya getiren bir oluşum olarak öne çıkmıştı (Bowie, 2016). Mahler'e göre ise, Hansaviertel ve Interbau Batı dünyası mimarisinin açık bir beyanıydı (Scheaffer, 2019).

Almanya'da imparatorluğun kurulması ve 1871'de Berlin'in imparatorluk başkenti ilan edilmesiyle birlikte nüfus hızla artmış ve bu da şehirdeki konut ihtiyacını artırmıştı (Schulz & Schulz, 2007). 1872'de dönemin ve Berlin'in emlak şirketlerinden Immobilien AG, eski haritalarda Schöneberger Wiesen adıyla görünen Spree Nehri'nin güney kıyısındaki o dönemde bataklık olan Hansaviertel'in arazisini satın alsa da, bölgedeki ilk konut yapılarının inşaatı bölge boşaltılmaya başladıktan sonra 1870'lerin son yıllarında başladı. 1880'de S-Bahn Viyadükü'nün arazinin üzerinden geçecek şekilde inşa edilmesiyle mahalle kuzey ve güney olarak ikiye bölündü. Hansaviertel bölgesi, Berlin'in merkezi Mitte ile kapitalist Berlin'in merkezi Charlottenburg'un tam ortasında yer aldığından şehirde iyi bir konuma sahipti (Eskinazi, 2009). Aynı zamanda, Bahnhof Hayvanat Bahçesi ve Kurfürsten Caddesine yakın oluşu merkezi konumunu pekiştiriyordu (Scheaffer, 2019). 1882'de bölgede Bellevue tren istasyonu açıldı. Bu sayede, Hansaviertel, Charlottenburg'a veya Mitte bölgesindeki eski merkezlere giden yolun süresinin kısalmasıyla bir yerleşim bölgesi olarak daha çekici hale geldi. 19. yüzyılın başında mahallenin kentleşmesinin tamamlanmasından sonra ikamet eden kişi sayısı on beş bine yükseldi (Eskinazi, 2008).

Tarihi Hansaviertel, tipik Berlin “çevre bloğu” düzeninde ve neo-klasik, neo-gotik ve neo-barok öğeleri içeren I. Wilhelm imparatorluğu dönemine ait Wilhelminian tarzında

inşa edilmiş olan yaklaşık 140 binadan oluşuyordu (Rudolph, 2015). Hansa Mahallesi kentleşirken hayat şartlarının ve inşa edilen yüksek binaların nitelikli olması amaçlandı. Berlin mimarlık tarihinde tasarladıkları ticari ve konutlarla önemli rolü oynamış olan Alfred Messel ve Hans Griesebach, mahalle mimarisinde etkin görev aldılar. Hart & Lesser, Holst & Zaar ve Solf & Wichards gibi dönemin tanınmış ofisleri de Hansa mahallesi için yapılar tasarlamıştı. Hansaviertel bina yoğunluklu alanları ve geniş ağaçlı sokakları ile dönemin nüfus yoğunluğu olan büyük şehirleri için kentsel bir model sunuyordu. Toplumsal bağlamda o dönem, doktorların, avukatların, kıdemli memurların, bankacıların, iş adamları ile entelektüel ve sanatçıların yoğun olarak yaşadığı lüks bir Yahudi mahallesi olarak kabul edilmişti (Schulz & Schulz, 2007). Buna karşın, binalardaki yetersiz aydınlatma, havalandırma ve hijyen koşulları olumsuz özelliklerdi (Eskinazi, 2008).

Şekil 5.1. Savaş öncesi Hansaplatz

Nasyonal Sosyalist Parti döneminde, Yahudi nüfusu üzerindeki artan baskıcı önlemler sebebiyle Hansaviertel’de kapsamlı değişiklikler oldu. 9 Kasım 1938'deki parti idaresi tarafından düzenlenen saldırı (“Kristallnacht”- Kristal Gece olarak da bilinir.) sırasında, Hansaviertel’in Yahudi sakinlerinin uğrak yeri olan sinagoglar, ev ve işyerleri ateşe verildi ve yıkıldı. Sonraki yıllarda Berlin’in prestijli bir imparatorluk başkentine dönüştürülmesine yönelik, Hitler’in destek verdiği planlar Hansaviertel sakinlerinin yaşamını etkiledi. Genel Yapı Müfettişi olarak atanan Albert Speer’in kararıyla 1941’den itibaren yerleşim alanlarının “Yahudilikten arındırılması” hareketi başlatıldı. Yahudi konut sakinleri, Reich Vatandaşları Yasası ve benzer diğer yönetmeliklerin referansı ile tahliye edildi (Wagner, 2022).

Şekil 5.2. Sinagog Cemaatinin Merkezi Adoss Isroel, Hansaviertel

İkinci Dünya Savaşı' nın sona ermesinden sonra, özellikle merkezi bölgeler olmak üzere Berlin'in büyük bir bölümü tahrip oldu. Şehrin konutlarının yaklaşık yüzde yetmiş beşinin yıkılması veya yaşanmaz hale gelmesiyle nüfus azaldı ve şehir merkezi boşaldı (Imhof & Krempel, 2009). Savaş öncesi Berlin'de yaklaşık olarak 245.000 bina mevcuttu, istatistiklerin belirlediğine göre, savaştan sonra bu binaların %11,3'ü tamamen, %8,2'si ciddi şekilde ve %9,3'ü kısmen yıkılmıştı ki bu oranlar şehirdeki hasarın dengeli olmadığını gösteriyordu (Dolff-Bonekämper ve Schmidt, 1999). Berlin'in Neukölln, Prenzlauer Berg, Wedding veya Schöneberg mahallelerindeki binaların çoğu bozulmamışken, Tiergarten, Mitte, Kreuzberg ve Friedrichshain mahallelerinin büyük bölümü ciddi hasar aldı. Sonraki yıllarda tamamen harap olan bu bölgelerde, kentsel peyzaj enkaz arasında kaybolmuştu (Eskinazi, 2008). Schulz'un kitabında, savaş sırasında Yahudi göçü ve sürgünü ile özgün sosyal yapısı bozulmaya başlamış olan Hansa Mahallesi'nde savaş sonrasında yetmiş beş adet yaşanabilir bina kaldığı ifade edilmişti (Schulz & Schulz, 2007). Simon Ward'ın kitabında ifadesine yer verilen Harald Bodenschatz da, Hansaviertel bölgesinde, 283 daire ve 22 işyeri içeren 20 bina bulunduğunu, yıkılan binaların bodrum temellerinin halen sağlam olduğunu ve yeraltı altyapısının da büyük ölçüde korunduğunu belirtmişti (Ward, 2016).

Şekil 5.3. Savaş Öncesi Klopstockstraße, Hansaviertel

1946'da Berlin'in ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa arasında tarafından dört bölgeye ayrılmasından sonra kentin yeniden inşası için hareket geçme isteği olsa da, dönemin yetersiz ekipmanları, eksik işgücü, sanayileşmiş inşaat yöntemlerine karşı hazırsızlık, gerekli olan proje boyutlarına geleneksel tasarım ve üretim yöntemlerinin yetersiz kalması nedeniyle, 1946 yılında Hans Scharoun tarafından tasarlanan Kollektivplan projesi örneğinde olduğu gibi, kent yenileme projeleri hayata geçirilemedi (Imhof ve Krempel, 2008). Mayıs 1945'te belediye meclisinde inşaatın sorumlu üye olarak atanan Hans Scharoun 1946'da, şehrin planlaması ile ilgili hazırladığı raporda, şehrin büyüyen, eş merkezli kentsel yapısını, eski şehir merkezini de kesecek bir otoyol aksı ile parçalamayı önerdi. Bu aksın, seksen bin kişinin ikamet ettiği büyük bölgeler oluşturması ve bu bölgelerde beş bin kişilik belediyeler olarak bölünmesi öngörülmüştü. Ancak bu öneri savaş sonrası şartlar düşünülerek özellikle maddi açıdan olumlu bulunmadı. Walter Moest tarafından tasarlanan ve şehir sarayında sergilenen diğer bir öneri, kentin yenilenme sürecine mevcut kentsel yapıyı, ulaşım ağı ve yapı malzemesini dahil eden Zehlendorf planıydı. Bonatz, bu iki plandan yararlanarak Bonatz Planı olarak bilinen tek bir plan tasarladı ve bu plan 1949 yılının ortalarından itibaren Batı Berlin'in yeniden inşası sürecinde temel kabul edildi (Schulz ve Schulz, 2007).

Hansaviertel'i kaplayan molozların kaldırılması 1954'te başlayıp 1955'te tamamlandı. Yaşanılan evlerin çoğu 1954'te boşaltıldıktan sonra Hansaviertel'de yaklaşık dört bin kişi hala yaşıyordu (Eskinazi, 2008).

Kasım 1951'de Tiergarten Bölgesel Kamu Dairesi (Bezirksamt Tiergarten) “Berlin'de Hansaviertel'in Yeniden İnşası için Fikir Yarışması”nın açılışını duyurdu. Detayları 1953 yılında açıklanan yarışmanın amacı, 18. yüzyılın sonlarından kalan kentsel öğelerin ve küçük arsaların kaldırılarak mahallenin modern bir yerleşim alanı olarak yeniden inşa edilmesiydi. Yarışma kriterlerine göre, öneriler, yoğun blok gruplarından oluşmamalı, modernizmin kentsel yaklaşımı bağlamında, nüfus yoğunluğunu azaltıp yeşil alanı artırarak geniş açık alanlar yaratmalıydı. Bu kriterler, tasarımlarda mahallenin eski yapısından bağımsız planlar oluşturulmasını talep ediyordu (Eskinazi, 2009). Yarışmada belirlenen, yeniden inşa edilecek Hansaviertel' in açık yeşil alanlar arasında yüksek binalardan oluşması kararı, Tiergarten ile olan ilişkinin yeniden tanımlanması amacını da taşıyordu. Altonaer Straße'nin genişliğini koruma şartı getirilen yarışmada diğer tüm sokak ve caddeler yeniden tanımlanabilir ve değiştirilebilirdi. Tiergarten parkı ve Spree nehri gibi doğal unsurlarla olan ilişkinin yanı sıra Tiergarten'in çevresinde inşa edilecek Regierungsviertel'in (hükümet bölgesi) yapıları ile olan ilişki de gözetilmeliydi. Bunun sebebi, Batı Berlin hükümet kurulduktan sonra başkentini Bonn'a taşısa da, Berlin'in yakın zamanda yeniden başkent olacağının öngörülmesiydi (Eskinazi, 2008).

Hansaviertel'in yeniden inşasının finansmanı, amaçlarından biri Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın yeniden inşası olan Marshall Planı'ydı. Kamu yararına konut ve konut topluluklarının üretimi için kurulan Hansa AG şirketi, sosyal konutların devletin kriterlerini karşılayacak şekilde inşa edilmesini sağlama görevini üstlendi. Sosyal konutla alakalı devlet kriterleri daire boyutları ve kira fiyatlarında kısıtlamayı öngörüyordu. Hansa AG, Hansaviertel'in güney bölgesindeki eski yapının 162 parselini büyük binalar için 20 parsel ve daha küçük binalar ve müstakil konutlar için 50 parsel dönüşürdü (Eskinazi, 2009).

“Berlin'de Hansaviertel'in Yeniden İnşası için Fikir Yarışması” için sunulan 98 proje arasından Berlin Teknik Üniversitesi'nde profesör olan mimarlar Gerhard Jobst ve Willy Kreuer ile trafik planlaması tasarımının sahibi Wilhelm Schließer ekibinin kentsel projesi birincilik ödülüne layık görüldü. Peyzaj alanında ise Mimar Herta Hammerbacher'in tasarladığı proje birinci oldu (Farshchi, 2019). Jürinin seçiminde,

tasarımın özellikle Tiergarten'in yeşil alanlarını yerleşim alanının içine çeken yaklaşımı ve kurduğu mekansal ilişkiler etkili oldu. Hazırlanan projede sokaklar hiyerarşik bir düzen içindeydi. Klopstock Caddesi (Klopstockstraße), bir erişim yolu olarak hizmet etmesi için bölümlere ayrılması ve kuzey-güney yönünde uzanan Lessing Caddesi (Lessingstraße) kapatılması öngörülen tasarımda Altonaer Caddesi yarışma kriterlerinde belirtildiği şekilde korunuyordu (Wagner, 2022).

Eskinazi'nin yorumuna göre, Jobst ve Kreuer'in projesi ve proje açıklama metni, yalnızca şehir planlamasında modern ve Batı manifestosunun arka planı olan özgürlüğü değil, aynı zamanda Hitler'in nasyonal sosyalist diktatörlüğünün sosyalist Doğu yapıları üzerindeki etkisinden miras kalan binalara karşı siyasi muhalefeti de yansıtıyordu. 1954'te, yarışmayı kazandıktan kısa bir süre sonra Jobst, "Kentsel düzen" başlığı altında projesinin konseptini açık bir mektupta anlattı:

"Kentsel düzen, düz çizgiler ve açılardan oluşan basit bir geometrik kompozisyonda olabilir. Bu şekilde bir organizasyon kolayca anlaşılabilir ve kendiliğinden ve uzlaşmaz bir şekilde gerçekleştirilebilir. Kentsel organizasyon, bunun aksine, çizgileri ve dik açıları barındırması ve temsil etmesi gerekmeyen, özgür doğanın olduğu bir yerde de canlı olabilir. Edwin Redslob'un bir zamanlar söylediği gibi en asil örgütlenme biçimi özgürlüktür. (...) Bu organizasyon bir kuvvet ceketine yerleştirilmesine izin vermez. (...) Özgür insanlar bir ordu gibi yaşamak istemezler ve işçi çadırları gibi birbiri ardına dizilmiş evlerde yaşamak istemezler. Doğal olarak örgütlenmiş yerlerde, binalar kendilerini rastgele birbirlerine hitap eden ya da düşünülmesi gereken konumda duran insanlar olarak örgütlerler. Kuyrukta değil, daha rahat bir pozisyonda. Gündelik mekanlar, binaları güçlendirilmiş bir geometriyle çevrili kitlelerin büyülenmesinden kurtarmaktadır." (Dolff-Bonekämper ve Schmidt, 1999).

Tasarımcı mimarların açıklamasında belirttiği gibi, ortogonal olmayan mimari düzenlemede, binalar, Tiergarten'e açılan bir koyda doğal olarak serbest bir şekilde konumlanacak şekilde planlandı ve bu serbestlik diktatörlük döneminde inşa edilmiş binalara karşı açık bir tezatın ifadesiydi (Dolff-Bonekämper & Schmidt, 1999).

Şekil 5.4. Hansaviertel Proje Öncesi Planı

Şekil 5.5. Revizyonlar sonrası Hansaviertel Planı

1951’de Batı Berlin Senatosu, şehrin yaşadığı konut sıkıntısı, Batı Almanya’nın diğer şehirlerinde Marshall Planı ile kentsel gelişim devam ederken Doğu’nun sınırları içerisinde kalan Batı Berlin’de yeniden inşasının duraksaması, şehrin satış pazarından kopması ve ekonomik anlamda sıkıntıların başlaması sebebiyle, uluslararası bir mimarlık sergisi yani Interbau (“Internationale Bauausstellung”) projesini gündemine aldı. Ulusal ve uluslararası prestij sağlamanın, ekonomik canlanmanın ve sanayi sektörüyle ilişki kurmanın bir yöntemi olması planlanan serginin, aynı zamanda Doğu Berlin’de gerçekleştirilen Stalinalle gibi konut programlarına cevap niteliği taşıması amaçlanmıştı. Batı Berlin İnşaat Bakanı Karl Mahler, “Interbau, Batı dünyasına açık bir taahhüttür. Stalinallee'nin sahte gösterişinin aksine, modern kentsel gelişme ve yeterli konut olarak anladığımız şeyi göstermelidir” açıklamasıyla doğrudan Stalinallee'ye atıfta bulunmuştu (Wagner, 2022).

Interbau, geniş bir peyzajın merkezinde gevşek bir şekilde konumlandırılmış yüksek ve alçak binaların bir karışımını sundu. Atina Şartı'nda önerildiği gibi işlevselci imar ilkeleri uygulandı. Hansaviertel'in içinde ve dışında kütüphane, okullar, kiliseler, kongre salonu, Berlin pavyonu, anaokulu ve alışveriş merkezi gibi sosyal tesisler yer aldı (Gülpınar, 2021).

Üç aylık Interbau sergisi, Berliner Zeitung'a göre, 900.000'i Hansaviertel mahallesini gezenler olmak üzere 1,4 milyon ziyaretçi çekti. 18 yabancı, 16 Batı Alman ve 16 Batı Berlinli, toplamda 245 mimar, "Yarının Şehri" yaklaşımıyla serginin yerleşimi ve binalarını tasarladı ve proje basında övgüyle yer aldı (Otto, 1957).

Batı Berlin Senatosu'nun 1953'te Hansaviertel'in yeniden inşasını Uluslararası Mimarlık Sergisi (Interbau) ile birleştirme kararı aldıktan sonra Jobst ve Kreuer'un tasarımı, sergide olması istenen dönemin tüm tasarım ve inşaat olasılıklarını kapsama kriterine uygun olmaması, konut bağlamında tipolojik ve kentsel öge bağlamında çeşitliliğin bulunmaması, modern şehrin tüm farklı yanlarını yansıtmaması sebepleriyle tasarımda Gerhard Jobst'un onayı ve Alman Konfederasyon başkanı Otto Bartning'in katılımıyla çeşitli değişiklikler yapıldı. Değişikliğin bir sebebi de sergide, tanınmış yerli ve yabancı mimarların katılımıyla çok sayıda bireysel mimarlık örneği ortaya çıkarılmasının amaçlanmasıydı.

Nisan 1954'teki yarışmadan sonra Gerhard Jobst tarafından sunulan revize edilmiş proje, önceki versiyonla yapısal anlamda büyük farklılıklar içermemekle beraber müdahale alanı Tiergarten Parkı ile S-bahn viyadüğü arasındaki alanla sınırlandırıldı. 1954'te sunulan bir sonraki planda, Jobst farklı plan tipolojilerinden yararlanmış, yarışmanın ikincisi olan Kurt Kurfiss'in tasarımındaki bir dizi kuleyi, Ruegenberg ve van Möllendorf'in planında Hansaplatz'daki bir alışveriş merkezi fikrini, Thiele ve Wittig'in geliştirdiği tek katlı apartman yapılarını ve Hans Scharoun'un Friedrichshain bölgesinde planladığı konut hücrelerini projede biraraya getirdi. Jobst tasarımına, farklı yükseklikteki blokların yanı sıra, peyzajda baskın noktalar yaratmak amaçlı; biri gelecekteki 17 Haziran Caddesi'nin ("Straße des 17. Juni") yakınında ve diğeri Hansaplatz'ın yanında olmak üzere iki kule ekledi. Hansaplatz'da metro istasyonuna bağlanan bir alışveriş merkezi oluşturuldu ve Altonaer Caddesi'nde bir yaya geçidi planlandı. Eskinazi'ye göre tüm bu değişikliklerle daha fazla sayıda konut birimine ve binalar arasında daha fazla tipolojik farklılaşma amacına ulaşıldı. Sonraki aşamada projenin kontrolünde olan Bartning, biçimsel sorunların çözümünde, sergi alanlarının

belirlenmesinde, kullanılacak farklı bina tipolojilerinin kompozisyonunda, mevcut finansal olanakların detaylandırılmasında, katılan yerli-yabancı mimarların seçimi ve tasarladıkları binalarının konumlarının belirlenmesinde görev aldı (Eskinazi, 2008).

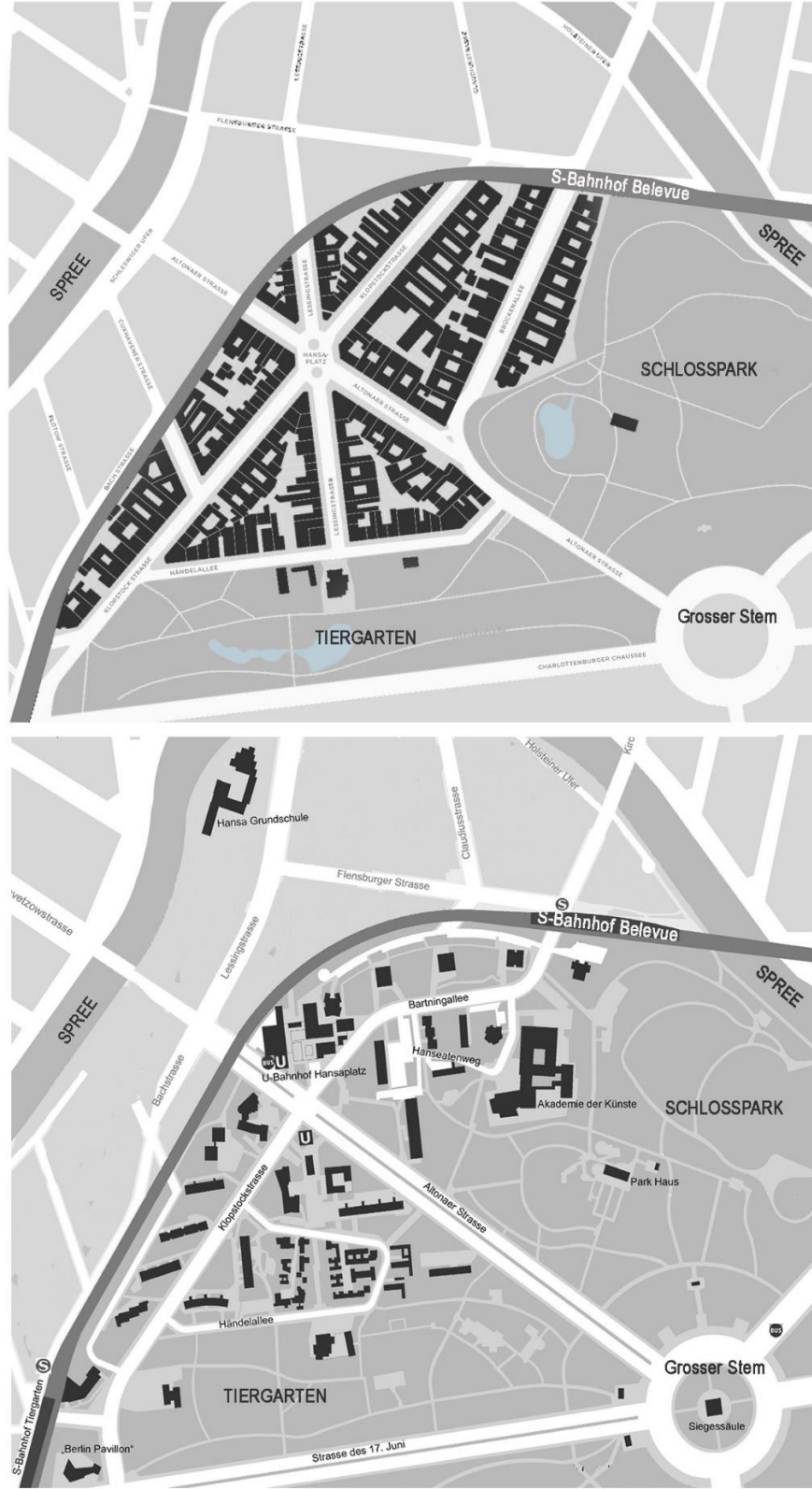
Şekil 5.6. Soldan sağa, Helmut Klawonn, Le Corbusier, Walter Gropius, Rolf Schwedler, Otto Bartning Hansaviertel Proje Sunumunda.

Hansaviertel'in çevresel ilişkilerini irdeyebilmek adına Interbau yerleşim planını incelemek gerekmektedir. Berlin peyzaj mimarı Helmut Bournot tarafından koordine edilen on peyzaj mimarı serginin yeşil alanlarını planlamakla görevliydi. Hansaviertel'in peyzaj tasarımı üzerinde çalışan mimarlar için, parkı tek bir geniş ve sürekli yeşil alan olarak ele alınması temel yaklaşımlardan biriydi. Beşi Almanya'dan ve beşi Avrupa ülkelerinden olmak üzere on peyzaj mimarı, sergi alanlarını beş ana müdahale alanına ayıran çalışma gruplarına ayrıldı. Çalışma alanları bina tipolojilerine göre belirlenmişti (Farshchi, 2019).

Şekil 5.7. Hansaviertel'de Oluşturulan Beş Peyzaj Alanı

Kassel'den peyzaj mimarları Hermann Mattern ve Brüksel'den René Pechère tarafından koordine edilen Grup I, Klopstock Caddesi ile S-bahn tren viyadüğü arasındaki dört katlı blokları, Walter Gropius ve Pierre Vago'nun uzun bloklarını ve serginin girişindeki Klaus Muller-Rehm ve Gerhard Siegmann kulesini kapsıyordu. Grup II, Zürih'ten Ernst Cramer ve Stuttgart'tan Otto Valentien tarafından koordine edildi, ana tipolojinin tek katlı konut birimleri olduğu bu alanda, sınır çizmeden bahçeler yaratarak Tiergarten parkının binalara dahil edilmesi amaçlandı. Baumgarten'in Eternit evi, Eduard Ludwig, Arne Jacobsen, Gerhard Weber, Alois Giefer ve Hermann Mäckler, Johannes Krahn, Sep Ruf, Günther Hönow'un tek katlı evleri, Sergius Ruegenberg ve Wolf von Möllendorf'un iki katlı evleri ve Klaus Kirsten ve Ludwig Lemmer tarafından tasarlanan kilise ve toplum merkezi alandaki bina kurgusunu oluşturdu. Berlin'den Hertha Hammerbacher ve İsveç Karlstadt'tan Edvard Jacobson tarafından tasarlanan orta bölüm Hansaplatz bölgesi yani grup III'ün alanında, güneydeki yeşil sürekliliğin devam etmesi viyadüğü geçerek kuzeye ulaşması en önemli faktördü. Bu bölüm, Oscar Niemeyer, Fritz Jaenecke, Alvar Aalto'nun tasarımı olan binaların, St. Willy Kreuer tarafından tasarlanan Ansgar Kilisesi ve Werner Düttmann'ın Hansaplatz metro istasyonu ve Hansa Kütüphanesi'nin bağlantı kurduğu alandı. Hamburg'dan Gustav Lüttge ve Floransa'dan Pietro Porcinai tarafından koordine edilen Grup IV'ün çalışma alanı Bartningallee boyunca uzanan Ernst Zinsser ve Hansrudolf Plarre'in tasarımı beş kule ve alışveriş merkezini içeriyordu. Son olarak, Hansaviertel'in doğu kesiminde yer alan, peyzaj tasarımcıları Hannover'den Wilhelm Hübötter ve Kopenhag'tan C. Th. Sörensen'in koordinatörlüğündeki grup V, yapılı alanların parkla ilişkisini odağına aldı. Günümüzde Akademie der Künste tarafından kullanılan alanda, o dönem parkın ve binaların kademeli olarak bütünleşmesini sağlayacak küçük ev gruplarını barındıracak şekilde tasarlandı ancak Akademie der Künste'nin inşası bu bütünleşmeyi etkiledi. Akademie der Künste haricinde alanda Max Taut, Kay Fisker, Otto H. Senn ve Franz Schuster tarafından tasarlanan iki ve üç katlı binalar da bulunuyordu (Farshchi, 2019).

Şekil 5.8. Hansaviertel Bölgesi Proje Öncesi ve Sonrası Vaziyet Planı

Hansaviertel içindeki binaların yanı sıra, sergi binalarından Tiergarten yakınındaki okul, kongre salonu ve Le Corbusier tarafından tasarlanan konut birimleri büyük

boyutu sebebiyle Hansaviertel bölgesinin dışında inşa edilmiştir. Kamran Farshchi'nin tezinde Hansaviertel binalarını biçim ve işleve bağlı olarak gruplaması aşağıdaki şekildedir:

- 16-17 katlı kule binalar
- 8-10 katlı binalar
- 4-5 katlı binalar
- 2-3 katlı, tek veya daha fazla aile evleri
- 1-2 katlı tek aile evleri
- Kiliseler, kültürel ve ticari binalar (Farshchi, 2019).

Hansaviertel'in detaylandırılmış bilgilerinin ve görsellerinin paylaşıldığı internet sitesi olan "Hansaviertel Berlin" de ise, bina tipleri forma bağlı sınıflandırılmıştır. Buna göre bina sınıfları aşağıda verilmiştir:

- Tekil Yüksek Binalar
- Yatay Yüksek Binalar
- Az Katlı Yatay Binalar
- Özel Binalar
- Tek Katlı Binalar

Aynı internet sitesinde Hansaviertel'deki binaların tasarımından sorumlu tüm mimarların bir listesi de bulunmaktadır (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Aynı sınıflandırma grupları içinde, özellikle yatay ve dikey dolaşım arasındaki ilişkilerle ilgili olarak, bir dizi farklı çözüm bir arada bulunmaktadır (Farshchi, 2019). Tezin bu bölümünde inşa edilen binalar her iki sınıflandırma gözetilerek incelenecektir. Binaların plan, cephe ve malzeme bağlamında detayları için çoğunlukla "hansaviertel.berlin" internet sitesinden yararlanılmıştır (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Tekil Yüksek Binalar (16-17 Katlı)

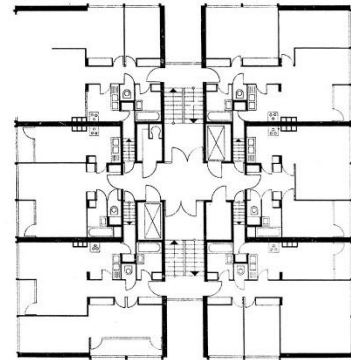
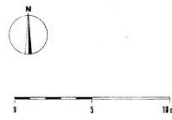
Hansaviertel'in kuzey-doğu ucunda, Bellevue tren istasyonunun yakınında bulunan on altı katlı Schwippert Kule Binası, her biri aynı büyüklükte üç bağımsız konut alanından oluşuyordu. Tasarımı mimar Hans Schwippert'e ait olan binanın güney cephesinde iki katlı apartman daireleri ve değişken sundurmaları olan iki adet tek katlı daire bulunuyordu. Batı ve doğu tarafında, iki katlı ve tek odalı dairelere sahip iki katlı apartman daireleri vardı. Kat planı U şeklinde düzenlenmişti, giriş bölümü merdiven ve asansör ile birlikte kuzey cephede yer alıyordu. Dönemin yeni beton kalıp

teknikleri, dökme beton ve tuğla ile inşa edilen binanın çevresindeki yollar, yüksek istinat duvarları ve çelik-beton strüktür ile çerçevenmiştir (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

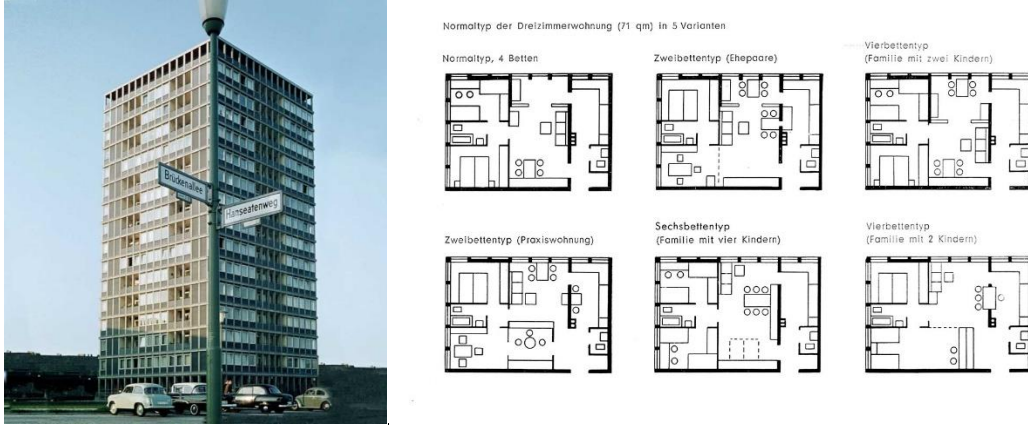
Şekil 5.9. Schwippert Kule Binası, Hansaviertel.

Fransız mimarlar Raymond Lopez ve Eugene Beaudouin tarafından aksel simetrik olarak tasarlanan kule binanın her bir katında altı adet daire bulunuyordu. On altı kat, seksen yedi adet daireden oluşan binada, daireler doğu ve batı cephesinde konumlanırken, sirkülasyon alanı kuzey-güney aksında bulunuyordu. Kuzey ve güney cepheler sıvalı, bu cephelerde bulunan özdeş ve girintili olarak konumlanan merdivenler camla kaplıyken, doğu-batı cepheleri eşit genişlikte dokuz şeride bölünmüştü. Cephede sıva ve cam harici betonarme kırma tuğla, metal profiller ve emaye korkuluklar kullanıldı. Renk olarak beyaz, mavi ve gri renkler cepheye hakimdi (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Şekil 5.10. Lopez ve Beaudouin Kule Binası ve Kat Planı, Hansaviertel

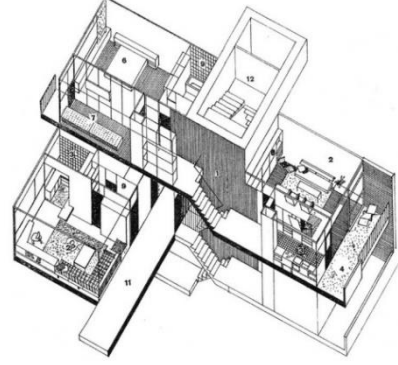
Kule binalardan biri diğeri olan Gustav Hassenpflug'un binasında temel olarak prefabrik parçaların yoğun kullanımı, serbest kat ve daire planı şeması öne çıkıyordu. Kuzey cepheye yerleşen sirkülayon alanının çevresinde U şeklinde beş adet daire konumlandırıldı. Bina köşelerinde dört büyük daire ve sirkülasyon karşısında yani güney cephede bir adet küçük daire yer alıyordu. Toplamda on altı kat, yetmiş altı dairenin bulunduğu binanın on dört katında, dört adet üç odalı daire, bir adet iki odalı daire, en üst katta ise beş adet teras erişimli studio daire planlandı. Cephede düşey devam eden taşıyıcılar zemin katta devam ettirildi ve bina etrafında üzeri kapalı bir yürüyüş yolu oluşturuldu. Konut sakinlerinin isteklerine göre değişiklik yapabilmeleri için köşe dairelerde, mutfak ve banyo hariç, taşıyıcı duvar kullanılmadı. Hassenpflug, ailelerin farklı mekansal ihtiyaçlarını karşılamak için altı farklı kat planı önerdi (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Şekil 5.11. Hassenpflug Kule Binası, Farklı Tip Binalar ve Esnek Kat Planları, Hansaviertel

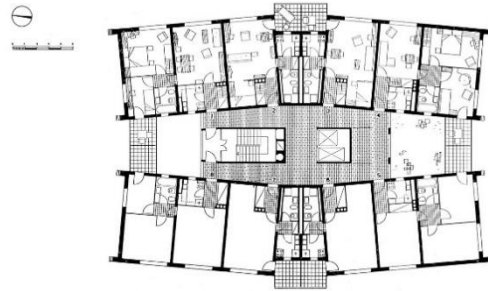
Mahallenin kuzey ucunda yer alan, Hollandalı mimarlar Johannes Hendrik van den Broek ve Jacob Berend Bakema'ya ait on altı katlı binanın sadece altı katında kuzey-güney yönünde binayı doğu ve batı olarak ikiye ayıran bir koridor bulunuyordu. Koridorların her biri, sekizi üç odalı ve dördü bir odalı olmak üzere on iki daireye hizmet veriyordu. Büyük daireler iki kat olarak devam ederken daha küçük daireler tek kat olarak koridor katında yer almaktaydı. Böylece daha büyük daireler doğu ve batıda odalara sahipken, sundurmasız tek odalı daireler doğu veya batı yönünde değişiyordu. Her koridor binanın güney tarafında ortak bir alan olarak hizmet veren ve koridor için ışık sağlayan bir sundurmaya ulaşıyordu. Bir orta koridordan birkaç apartman katına erişim fikri, Le Corbusier'in Unité d'Habitation'ında da kullanılmıştı ancak bu tasarımda mimarlar büyük dairelerde ışığı doğu-batı doğrultusunda almayı

tercih etti. Strüktürel malzemesi betonarme paneller olan yapının kuzey-güney cepheleri dikey olarak üç parçaya bölündü ve cephelerde prefabrik beton paneli kırmızı, mavi ve sarı renklerle beraber kullanıldı (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022)

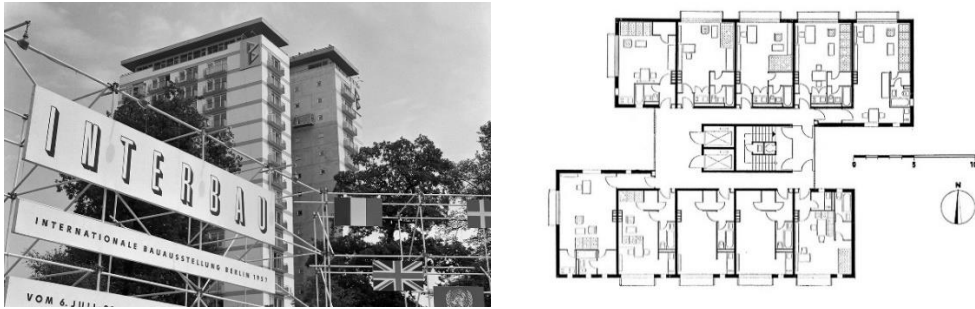
Şekil 5.12. Broek ve Bakema Tasarımı Kule Binası ve Yarım Kat Düzenlemesi.

Hansaviertel'in şehir demiryoluna paralel kuzey yakasını belirleyen beş kulenin en batısındaki (Farshchi, 2019) tasarımı Luciano Baldessari'ye ait olan on yedi katlı yapının ikinci katından itibaren, her biri açık alana sahip, 2,5 odalı dört büyük daire ve içte 1 odalı dört küçük daire haç şekli etrafında düzenlendi. Zemin ve birinci katta ticari işlevler tanımlandı. Daire planları kuzey-güney veya doğu-batı yönünde birbirinin aynalanmış hali olarak kurgulandı. Mutfak ve banyolar küçük, yaşam alanları daha geniş tasarlanırken, taşıyıcı olarak betonarme kolon, döşeme ve perde duvarlar tercih edildi. Cepheye gömülmüş sundurmaların arkalarında bulunan cam tuğlalarla ışık verilen iki şaft vasıtasıyla merdiven boşluklarına, ara odalara doğal ışık ve havalandırma sağlanması amaçlandı. Doğu ve batı cephelerinde seramik karolar kullanılırken, kuzey ve güney cephelerinde brüt beton ve kırmızı sütunlar öne çıkarıldı (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Şekil 5.13. Baldessari Kule Binası ve Kat Planı, Hansaviertel

Serginin kule binalarından The Müller-Rehm and Siegmann binası, Hansaviertel'in güneybatısında bulunuyordu. Binanın tasarımında özellikle tek başına yaşayacak sakinler için küçük boyutlu şehir daireleri yaratma amacı baskındı ve bu bağlamda üretilen ilk bina olma özelliğini taşıyordu. Tüm birimlerde sadece bir oda, küçük bir banyo ve küçük bir pişirme alanı bulunuyordu, yardımcı mekanlar ana yaşam alanına göre küçüktü. Her katta onar adet bulunan dairelerin dar bir balkonu ve geniş kapı pencereleri vardı, böylece oturma odaları açıldığında “açık havada” oturma hissi amaçlanmıştı. Dairelerin tasarımında “maskülen” ve “feminen” kavramları üzerinden yapılan bir sınıflandırma söz konusuydu. Batı cephesindeki daireler oda yüksekliğindeki pencereleri ve mini mutfak ile “maskülen”, doğu cephesindeki iki kanatlı kapı pencereleri olan batıdaki dairelerden küçük mutfaklı daireler “feminen” olarak düşünülerek tasarlandı. Sirkülasyon alanlarının Z planlı binada orta bölümde yer aldığı binanın teras katında duvarlar içeri çekildi ve düz çatı saçaklar oluşturacak şekilde planlandı. Zemin katta Giraffe isimli restoranın bulunduğu yapının inşaatında, tüm bölümlerde dökme beton kullanıldı, iç ve duvarlar sıvasız bırakıldı (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

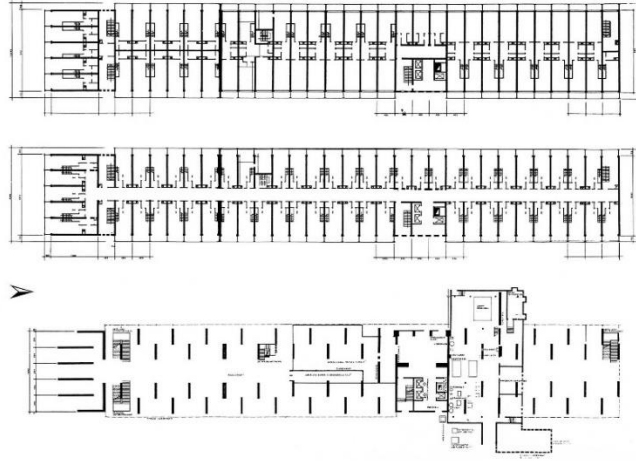

Şekil 5.14. Müller-Rehm and Siegmann Kule Binası ve Kat Planı, Hansaviertel

Yatay Yüksek Binalar

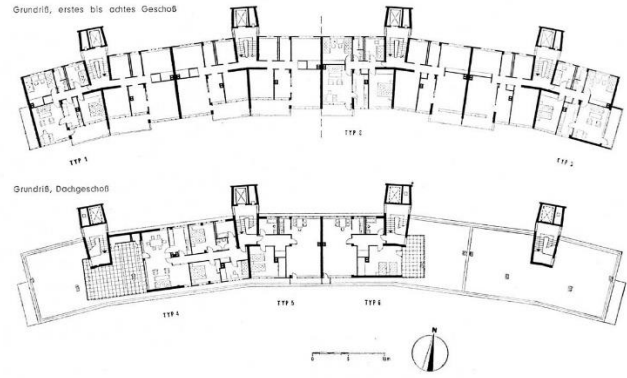
Le Corbusier'in Berlin için hazırladığı on yedi katlı 530 daireden oluşan, 2000 kişinin yaşaması planlanan Unité d'Habitation projesi'nin (Corbusierhaus), büyük boyutları sebebiyle Hansaviertel dışına inşa edilmesine karar verildi. Bina, Olimpiyat Stadı'nın güneyinde ve Grunewald Ormanı'nın kuzeyinde yer alan Hansaviertel'den uzak bir bölge olan Charlottenburg'da konumlandırıldı (Farshchi, 2019). Kolonlarla yerden yükseltilmiş olan binanın daire girişlerine “iç sokaklar” adı verilen ve üç katta bir planlanan ışık almayan koridorlar ile ulaşıyordu. Le Corbusier'in daha önce kullandığı “Modular Sistem” prensibiyle tasarlanan yapıda her bir dairenin cephesinde

kullanılan renklerle bireysellik vurgulanmak isteniyordu. Millar’a göre bu yöntemle Doğu apartmanlarında mevcut olan tek düzelikle tezat oluşturmak amaçlandı (Millar, 2018).

Şekil 5.15. Le Corbusier'in Tasarımı ve Kat Planları, Hansaviertel

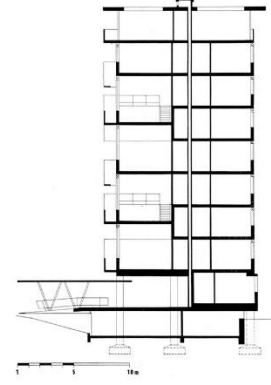
Bauhaus hareketinin öncülerinden Walter Gropius’un, Hansaviertel'in güneybatısında yatayda geniş kavisli binası (WalterGropius-Haus) dokuz kattan ve altmış yedi adet 3.5 odalı daireden oluşuyordu. Corbusierhaus'a benzer şekilde, Walter-Gropius-Haus’da zemin katın bazı alanları araç-bisiklet park yeri ve korunaklı alan sağlamak amacıyla boşaltıldığından yerden yükseltilmiş algısı vardı (Millar, 2018).Dairelerin yatak odaları, banyoları kuzeye, oturma odaları ve mutfakları güneye bakacak şekilde düzenlendi. Binanın doğu ve batı köşelerinde yer alan sekiz adet konut birimi, balkonları bina dışına doğru uzanarak kendi ekseninde doksan derece döndürülmüştü. Taşıyıcı sistemi betonarme olan binanın cephesi brüt beton olarak tasarlandı (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Şekil 5.16. Gropiushaus ve Kat Planları, Hansaviertel

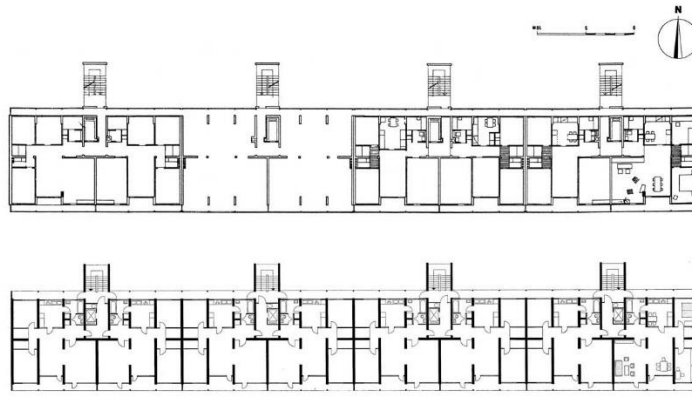
Hansaviertel'in yatay yüksek binalarından biri de Pierre Vago'nun dokuz katlı, kuzey güney ekseninde konumlanan ve her biri ayrı merdivenle ulaşılan üç bölüme ayrılan yapısıydı. Farklı derinlik ve yüksekliklerdeki balkonlara sahip, 1.5 kat yüksekliğinde odaları olan dairelerin bulunduğu binanın doğu tarafında, hem iki tavan yüksekliğinde hem iki kat seviyesinde daireler oluşturuldu. Batı ve güney cephelerinde de bu karmaşık plan düzeni hakimdi. Vago, zemin katı, merdivenlere erişim sağlayan açık, çocuklar için korunaklı bir oyun alanı olarak tasarladı. Isıtma sisteminin altyapısının yanı sıra çamaşırhane ve depolama fonksiyonları yer altına yerleştirildi (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Bir, üç, dört ve altıncı katlardaki 24 dairede doğuya bakan yaşam alanı tavan 1.5 kat yüksekliğindeydi. Bu daire tiplerinin döşeme yarım kat indirilip dairenin diğer odalarına merdivenle bağlanıldığı veya tavanın yarım kat yükseltildiği versiyonları mevcuttu. Binanın dış kısmına yerleşen bu bina tiplerinin arasında yalnızca doğuya bakan bir adet studio daire bulunuyordu. Değişen tavan yükseklikleri sebebiyle kat alanını daraldığı ikinci ve beşinci katlarda yalnızca doğu cephesine bakan studio daireler konumlandırıldı. Betonarme taşıyıcı sisteme sahip binanın batı ve güney cephelerde pencere açıklıkları, geniş, açık mavi, yeşil renkte cephe paneller ve brüt beton duvarlar ile belirlendi. Doğu tarafında yaşam alanlarının gömülü cam cephesi balkonlarla beraber cephenin ana karakterini ortaya çıkardı (Farshchi, 2019).

Şekil 5.17. Pier Vago Binası ve Kesiti, Hansaviertel

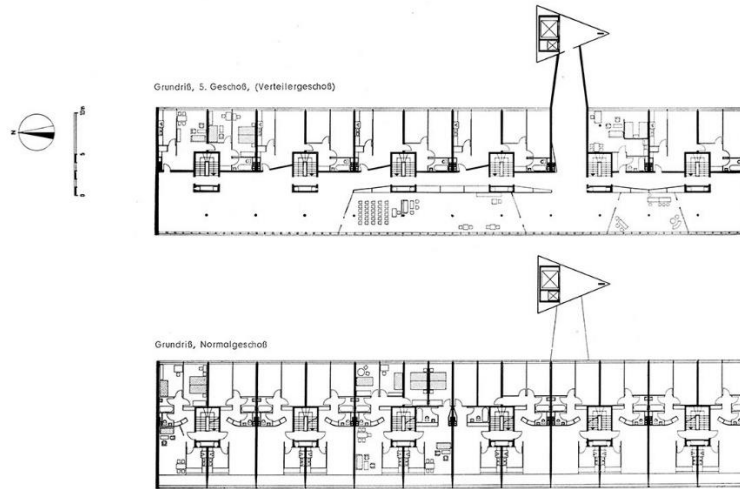
İsveçli mimarlar Jaenecke ve Samuelson'ın doğu batı ekseninde kurgulanan on katlı yatay binası, her iki tarafında kör duvarlar, güney cephesinde sundurmalar ve kuzeyde kemerlerin arkasında açık bir cepheye sahipti. Oscar Niemeyer'un bloğu ile birlikte Altonaer Straße'deki Hansaviertel'in giriş alanı niteliğindeydi. Zemin kat, dört mağaza, dört depo ve üç ofisten oluşan bir ticaret merkezi iken birinci kattan sekizinci kata kadar tüm katlarda sekiz adet özdeş planlı dört odalı daire bulunuyordu (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022). Sekizinci kattaki dört dairenin dokuzuncu kata iç merdivenle ulaşılan bir oda daha vardı, böylece dokuzuncu katta sadece dört oda konumlandırılmıştı. Her birimde kuzeye bakan bir yatak odası, mutfak, banyo ve güneye bakan, aynı balkonu paylaşan bir yatak odası ve oturma odası vardı. Dairelere her birinde asansör ve merdiven bulunan dört dikey sirkülasyon bölgesinden erişilen bloğun kuzey cephesinde devam eden açık koridorlar sirkülasyon alanına bağlanıyordu. Kuzey cephesinde turuncu renkle çevrelenen açık koridorlarla belirlenen yatay şeritler düşey şeffaf elemanlar ve sarı çerçeve ile kesilirken, güney cephede yataylık mavi balkon elemanlarla sağlandı. Sağır cepheler brüt beton olarak bırakıldı (Farshchi, 2019).

Şekil 5.18. Jaenecke-Samuelson Binası ve Değişken Kat Planları, Hansaviertel

Jaenecke ve Samuelson'ın binası ile birlikte Hansaviertel'in girişi olarak tanımlanan Oscar Niemeyer binası doğrudan Tiergarten üzerinde bulunuyordu. V şeklinde kolonlar üzerinde yükselen yedi katlı binanın batı cephesi gömme balkonlar, bu sundurmaları ayıran duvarlar, mahremiyet yaratmak için kısmen kapatılmış delikli korkuluklardan oluşuyordu. Sadece beşinci kat bina boyu devam eden pencere bandı ile farklılaşıyordu. Dikey dar bir antrasit camın, kuzey ve güney cephelerini asimetrik olarak iki parçaya böldüğü yapıda öne çıkan özelliklerinden biri, doğu cephesinin önünde ve kat planının dışında konumlanan, sadece beşinci ve sekizinci katta duran asansör kulesiydi (Schulz ve Schulz, 2007). Kat planında merkezde sirkülasyon tanımlanırken, bunun çevresinde altı çift daire tanımlandı. Her dairenin batı cephesinde bir oturma odası, balkonlu bir mutfak, doğuya bakan iki oda, iç kısımda tüm banyo, ayrı tuvalet, sirkülasyon holü bulunuyordu. Beşinci katta batı cephesinde topluluk alanı ve geliştirme alanı kurgulandığından sadece doğu cepheye bakan apartman birimlerini barındıracak şekilde tasarlandı (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Niemeyer'in özgün tasarımı, Berlin hükümetinin sosyal konut gereksinimlerini karşılamak için değiştirilmek zorunda kaldı. Beşinci kat için planlanan ortak alan yerine dar bir koridor boyunca sıralanan üç odalı daireler planlandı. Daire alanları küçüldü, kıvrımlı dışarda konumlanan sirkülasyon alanları üçgen formuna çevrildi, jimnastik salonu, havuz, çocuk oyun olması düşünülen çatı katı işlevi belli olmayan kapalı bir alana çevrildi. Yapının inşaatında yerinde döküm betonarme çapraz duvarlar kullanıldı (Farshchi, 2019).

Şekil 5.19. Niemeyer Binası ve Kat Planları, Hansaviertel

Egon Eiermann'ın dokuz katlı bloğu Niemeyer binasının kuzeyinde, kuzey güney eksenine hizalı bir şekilde konumlanıyordu. Niemeyer bloğuna benzer şekilde Eiermann da ana cepheyi batıda, ızgara düzeninde, gömülü balkonlar şeklinde kurguladı. Girintili olarak planlanan zemin katta ticari ve teknik mahaller tanımlandı. Dokuz katlı binanın her iki ucuna yerleştirilmiş asansör ve merdivenler, her iki katta bir planlanmış kat koridorlarına bağlanıyordu. Yatay sirkülasyon koridorunun

bulunduğu katların doğu cephesinde depolama alanları, batı cephesinde balkonlu studio daireler sıralanmıştı. Daireler arasındaki bölme duvarların ekseninde sirkülasyon koridoru olmayan kata erişim sağlayan bir merdiven ve asansör durağı tasarlandı. Bu merdiven, iki dairenin girişine dağılan küçük bir hole açılıyordu. Bu kattaki daireler, bir önceki kattaki dairelere benzer yapıda olmakla beraber doğuya bakan bir adet oda daha içeriyordu. Yapıda, taşıyıcı prefabrike kısmi panel iç ve dış duvarları betonarme prefabrike beton elemanlar taşıyordu (Farshchi, 2019).

Şekil 5.20. Eiermann Binası, Hansaviertel

Az Katlı Yatay Binalar

Serginin doğrusal forma sahip yapılarından öne çıkan örneklerinden biri Paul Baumgarten tarafından sunuldu. Alman mimarın görevi iki katlı aile evleri tasarlamaktı ancak bunları ayrı binalar olarak değil dairelerin sıralandığı tek bir yapı şeklinde planladı. Mahalle içi akışın bahçe kullanımını olumsuz etkileyeceğini düşündüğü için (Schulz ve Schulz, 2007) daireleri yerden yükselterek zemin katta bir oditoryum, sergi alanı, tuvaletler, bodrum katına inen bir merdiven ve batıda kapıcı evi tanımladı. Sergi alanı daha sonra binanın sponsoru olan Eternit firmasının showroomu olarak kullanıldı. Bu katta cephe, orta kısımda sırlı malzeme, oditoryumda cam tuğla duvarlar ve kapıcı ünitesinin sadece batıya bakan masif kör duvarları olmak üzere üç malzeme ile tanımlandı. Kuzey cephenin ortasında yer alan merdivenlerle ulaşılan birinci katta uzun bir açık koridor, birinci ve ikinci katlarda yer alan yedi

dubleks daireye ulaşıyordu. Dairelerde üst kata çıkan merdiven, banyo ve küçük bir depo odası kuzeye, üç yatak odası güneye bakıyordu. İkinci katta sosyal yaşam alanı, mutfak ve bahçe terasları mevcuttu. Hem kuzey hem de güney cephelerde, beyaz panellerle yataylığın hakimiyeti sağlandı. Üst katlarda güçlendirilmiş çelik çapraz duvar konstrüksiyonu kullanılan yapının zemin katında cam tuğla ve paneller, cephe ve çatıda ise eternit levhalar kullanıldı (Farshchi, 2019).

Şekil 5.21. Baumgarten Binası, Hansaviertel

Alvar Alto'nun sekiz katlı doğrusal formlu binası, Klopstockstraße ile kütüphane arasında kuzey-güney yönünde yer alıyordu. C şeklinde plana sahip olan sekiz katlı binanın zemin katında on adet, diğer katlarda sekiz adet, altı farklı tip ve büyüklükte, bir, iki ve üç yatak odalı daireler planlandı. Sirkülasyon, kuzey-güney ekseninde konumlanan iki adet çekirdek ile sağlanıyordu. Yükseltilmiş orta kanadın zemin kat ünitelerini kaldırarak ortak kullanımlı açık bir alan yaratan Aalto'nun amacı, Interbau'nun en önemli prensiplerinden olan zeminde akışı devam ettirip parkla bütünleşme fikrini projeye yansıtmaktı. Binanın dış duvarlarında levha kaplı tuğla kullanılırken iç duvarlarda sıvalı beton tercih edildi (Farshchi, 2019). Hafif çıkıntı yapan sundurmalarıyla batı cephesine kademeli bir kontur verildi (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

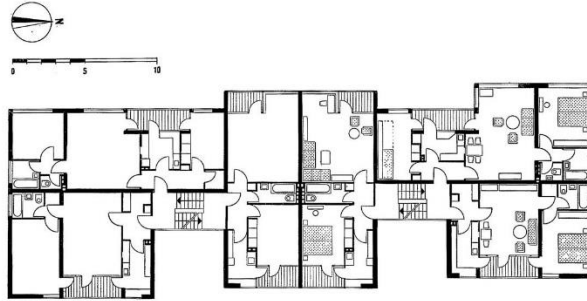
Şekil 5.22. Aalto Binası ve Kat Planı, Hansaviertel

Franz Schuster'in doğrusal, düz çatılı, basit, üç katlı, güneye bakan yapısının dairelerine binanın kuzey tarafında kemerler ve ikiz kenar yamuk formu merdivenle erişiliyordu. Binanın en batıdaki dairesi dışında her katta yedi özdeş konut biriminden daha küçük ve ekonomik olanlarında kuzeye bakan mutfak ve banyo, güneye bakan balkonlu bir oturma odası bulunuyordu. Binanın beyaz güney cephesi kare pencereli dar balkonlar, çıkıntılı balkon korkulukları ile tanımlandı (Farshchi, 2019).

Şekil 5.23. Schuster Binası, Hansaviertel

Sergi mimarlarından Max Taut üç ve dört kattan oluşan binası, park ve 16 katlı kuleler arasındaki geçişi ifade etme işlevi olan kompleksin bir parçası olma özelliğini taşıyordu. Bina üç ana bölüme ayrılıp daha dar iki bölümle birbirine bağlanıyordu. Binanın orta bölümünün kuzey ve güney kısımlarında doğu ve batıya bakan ana daireler, doğu cephesinde merdivenler ve dış kısımların doğu ve batı cephelerinde diğer daireler konumlandırıldı. Ana dairelerde oturma odası batıya, yatak odası ve mutfak doğuya bakarken, banyo ve sirkülasyon holü merkezdeydi. Cephede geleneksel cephe işçiliği ve alçı tercih edildi (Farshchi, 2019).

Şekil 5.24. Max Taut Binası ve Kat Planı, Hansaviertel

Kay Fisker binası, Max Taut bloğuna paralel, kuzey-güney yönlü, sırasıyla üç ve dört katlı iki kısımdan oluşan, sirkülasyonu doğuya bakan ve açık lineer koridorlarla dağılım sağlanan bir yapıydı. Kuzey kanatta koridorlar zemin ve üçüncü katta bulunurken, güney kanatta ise zemin kattaki konut birimlerine doğrudan sokak seviyesinden erişildiği için sadece üçüncü katta yer alıyordu. Binayı oluşturan kuzeyde dört katlı ve güneyde üç katlı iki ana parça doğu-batı cephesinde eşit boyutta modüllere sahipti. Kuzeyde üçe bölünen parçada sirkülasyon doğu cephesinden sağlanırken,

güneyde dört modüllü parçada dairelere zemin kattan giriş verildi. Beton blok dış duvar ve kırma tuğla ile inşa edilen binada sekiz adet tek odalı, sekiz odalı iki katlı daireler planlandı. Altına yerleştirilmiş bir bodrum ile kuzey kanadının güney kanadından yarım kat yükseltilmesiyle iki ana parçanın cephede hem dikey hem de yatay hareket sağlandı (Farshchi, 2019).

Şekil 5.25. Fisker Binası, Hansaviertel

Hansaviertel'in kuzey batı tarafındaki doğrusal binadan biri olan Paul Schneider-Esleben'in tasarımında on adet modülle tanımlanan toplam yirmi adet iki katlı daire öngörüldü. Her birinde sundurma ve bahçe olan dairelere, zemin ve üçüncü kata bağlantısı olan kuzey cephedeki merdiven kulelerinden erişiliyordu. Kuzey ve güneyde brüt beton duvarlarla plan düzeni cepheye yansıtıldı. Malzeme olarak cephelerde prefabrik kare perde panelleri, açık mavi ve beyaz çini seramik kaplama tercih edildi (Farshchi, 2019).

Şekil 5.26. Esleben Binası Kuzeydoğu Cephesi, Hansaviertel

Wassili Luckhardt ve Hubert Hoffmann tarafından tasarlanan dört katlı doğrusal yapı planda üç şeffaf cepheli merdivenle tanımlanan dört daireden oluşuyordu mahallenin kuzey batı sınırında Esleben'in bloğunun yanında konumlandırıldı. Dört daireden iç tarafta kalan ikisi dıştakilerden biraz daha büyüktü. Farklı boyut ve kompozisyonlarda stüdyo daire, üç odalı daire ve dubleks dairelerin tanımlandığı dört katlı binada, her bir merdiven, her katta iki daireye erişim sağlıyordu. Yaşam alanı ve yatak odaları güneye bakarken, kuzeyde mutfak ve banyo mahalleri yer alıyordu. Güneyde cephede farklı genişlikte balkonlar ve bunları ayıran bölme duvarları bulunuyordu, kuzeyde mutfak Doğu, kuzey ve güney cephelerde, güney balkonlarındaki kırmızı cam korkuluklarla kontrast beyaz renkli metal paneller tasarlandı (Farshchi, 2019).

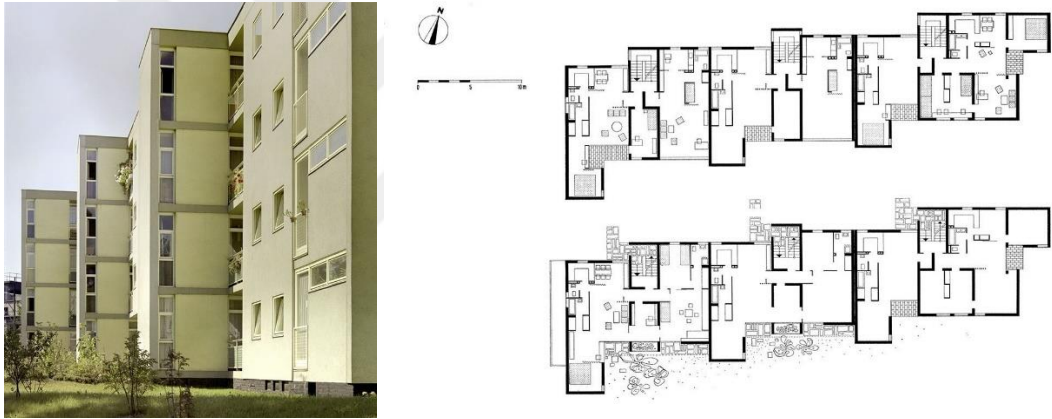
Şekil 5.27. Luckhardt/Hoffmann Binası, Hansaviertel

Kuzey batı sınırındaki ikinci blok Günther Gottwald'ın üç farklı sirkülasyon alanı belirlenen ve üç bölümden oluşan dört katlı binasıydı. İki dış kısım üç ve ortadaki daha dar kısım iki eşit parçaya bölünerek, balkon, eternit korkuluk ve düşey gölge elemanlarının da kullanımı ile dama tahtası görüntüsü oluşturuldu. Kuzey cephede geniş camlarla aydınlatılmış sirkülasyon bölgeleri ile yatak odaları ve mutfakları yer alıyordu. Merdivenler dış duvara paralel olarak tek kollu olarak yerleştirildi ve her biri dış kısımda iki adet çift yatak odalı daire ve bir stüdyo daire olmak üzere üç ünite ve orta kısımda tek yatak odalı iki simetrik üniteye hizmet veriyordu. Mimar doğu tarafında hareketli bölmeler kullanarak esnek oda düzenlemesi amaçladı. Stüdyo daireler hariç tüm dairelerin hem kuzey hem de güney cephesinde konumlanan mekanları mevcuttu (Farshchi, 2019).

Şekil 5.28. Gotwald Binası Güneydoğu Cephesi, Hansaviertel

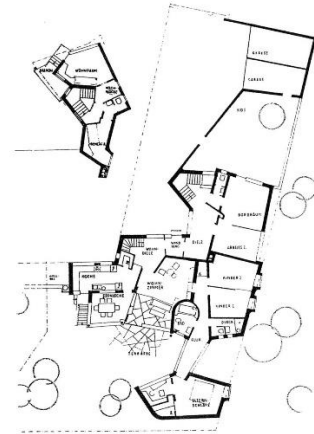
Hans Christian Müller'in doğrusal yapısı Hansaviertel'in demiryoluyla sınırlanan kuzeybatı yayını oluşturan binalar dizisi üzerindeki ilk bina olma özelliğini taşıyordu. Müller yapısı, üç farklı girişe ve dört farklı seviyedeki dairelere giden üç ayrı merdivene sahip, kuzey güney yönünde kademeli olarak kaydırılmış üç parçadan oluşuyordu. Bu düzenle beraber güney cephede gömülü balkonlarla yakından geçen tren gürültüsünün yayılmasının azaltılması ve mahremiyetin sağlanması amaçlandı. Binada temelde dört farklı daire tipi binanın her üç bölümünde küçük farklılıklar gösteriyordu. Tüm dairelerin güneye ve kuzeye açıklıkları vardı ve daha küçük boyutlu stüdyo daireler balkonsuz olan tek tipti. Zemin kattaki en büyük boyutlu iki dairede koridor alanları büyük ölçüde küçültüldü ve bu dairelerde geniş yaşam alanlarına ayıca giriş mevcuttu (Farshchi, 2019). Beton blok duvarların kullanıldığı binanın cephe tasarımında gri çakıl ve beyaz ahşap penceler tercih edildi (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

Şekil 5.29. Müller Binası Kuzey Cephesi ve Kat Planları, Hansaviertel

Hansaviertel'de yüksek katlı binalar ve doğrusal binalar haricinde tek katlı nadiren iki katlı, ailelere hizmet edecek binalar da planlamaya dahil edilmişti. Bu tekil binalar bulunduğu konuma, mimarın yaklaşımına ve serginin resmi kararlarına göre çeşitlilik göstermişti. Interbau planına ilk aşamalardan itibaren yer verilen projeler haricinde sergiye sonradan eklenen projeler olmuştu. Bunlardan biri, Otto Bartning Mimarlık ve Güzel Sanatlar Vakfı'nın yeni nesil Alman mimarlarını Hansaviertel tasarım sürecine dahil etme amaçlı açtığı yarışmanın kazanan projesi olan Günther Hönow'un tek katlı binasıydı (Eskinazi, 2008). Klaus Kirsten tarafından tasarlanan, müstakil evlerin bulunduğu mahallenin kuzeybatı köşesine yerleşen iki konut biriminden biri Otto Bartning ve Interbau'nun yönetim kurulu tarafından sonradan kabul edilip genel topluluğun bir parçası olarak listelenmişti. Haus Blumenthal ile Günter Hönow'un tekil

binaları arasında konumlanan, resmi listeye dahil edilmeyen diğer yapıyı kendi kullanımı için tasarlamıştı (Farshchi, 2019). Tekil yapılar Hansaviertel'in doğusundaki alanda konumlandırılmış, binalara sınırlar koymadan Tiergarten ile güçlü ilişkiler kurması amaçlanmıştı. Yarı halka açık işlek caddelerden ya da ana yoldan erişimle çevreyle iki şekilde ilişkilendirilmişlerdi (Eskinazi, 2009). Müstakil yapılar tek, iki ve üç bloklu olmak üzere çeşitlilik göstermişti ve bu çeşitlilik plan tipolojilerinde de devam etmişti. Genel olarak avlu, yarı veya tam kapalı bahçe, garaj ve depo alanlarının planlara dahil edildiği, planda ve cephede rasyonel geometrilerin kullanıldığı, yönlendirmenin doğal ışık ve havalandırmanın sağlanacağı şekilde yapıldığı müstakil binalar işlevsellik ön plana çıkarılmıştı. Yalnızca Ruegenberg and von Möllendorf 'ün iki katlı binasının plan ve cephesinde, dönemin rasyonel mimari anlayışını göz ardı ederek, düzensiz geometrileri kullanmıştı. Planı mahallerin kullanımına ve güneşin konumuna göre kurgulayan mimarlar işlevsellik ve rasyonellik yerine bir ailenin günlük rutin yaşamından ve etkinliklerinden esinlendiğini Interbau'nun kataloğunda açıklamıştı. Ruegenberg ve von Möllendorf'a göre bu yöntemle, her mekan için, günün en çok kullanıldıkları saati ve aldıkları işlev türüne göre en iyi oryantasyonu sağlamayı amaçlamışlardı. Eskinazi'nin yorumuna göre, bu şekilde mimarlar modern mimarlığın başlangıcından beri hüküm süren rasyonelleştirme, serileştirme ve araç ekonomisi stratejilerine karşı bir karşıt fikir sunmuşlardı (Eskinazi, 2008).

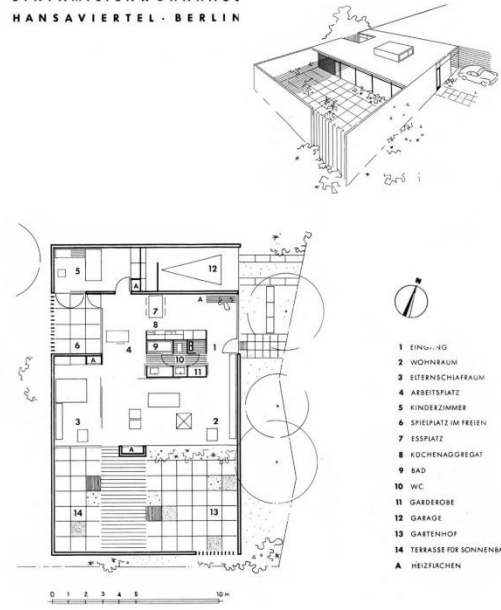

Şekil 5.30. Ruegenberg ve Möllendorf Binası ve Kat Planı, Hansaviertel

Genel olarak yığma ve betonarme olarak inşa edilen müstakil evlerin cephelerinde, rasyonel formlarla beraber gazbeton ve betonarme paneller, kırmızı tuğla ve geniş camlar kullanılmış, kimi yapılarda cephede renkli paneller de tercih edilmişti.

EINFAMILIENWOHNHAUS
HANSAVIERTEL · BERLIN

Şekil 5.31. Günter Hönow Binası İç Avlu ve Kat Planı, Hansaviertel

Şekil 5.32. Weber Binası, Hansaviertel

Konut işlevi haricinde, Hansaviertel’de sergi dahilinde farklı işlevi olan yapılar da inşa edildi. Mimar Fehling, Pfankuch ve Gogel’in asimetrik, brüt beton ve çelik çerçeveli geniş cam cepheli Berlin Pavyon’u, Stubbins’in Doğu Berlin sınırından görülecek şekilde konumlandırılan hiperbolik paraboloid beton kabuklu Kongre Salonu (Kongresshalle), Grimmek’in tasarımı nehir kenarındaki spor kompleksiyle bütünleşen Hansa İlkokulu (Hansa-Grundschule), Lemmer’in eski mahallede yıkılan kilisenin temelleri üzerine inşa edilen brüt beton Kaiser Friedrich Anıt Kilisesi (Kaiser-Friedrich-Gedächtniskirche), Düttmann’ın Amerikan tarzında ödünç sistemiyle çalışan yüksek camlı brüt beton İlçe Kütüphanesi (Stadtteilbibliothek) ve Tiergarten kenarındaki avlulu geniş camlı Sanat Akademisi (Akademie der Künste), Zinserr ve Plarre’nin geniş avlu etrafında çevrelenen tek katlı binalardan oluşan Alışveriş Merkezi (Ladenzentrum), Kreur’in brüt beton kilisesi, ve Tiergarten İnşaat Firması’nın plan düzenlemelerini üstlendiği Gündüz Bakım Merkezi (Kindertagesstätte) dönemin mimari yaklaşımlarını ve Hansaviertel’in işlevsel çeşitliliğini yansıtan yapılarıdır (Start/Interbau 1957/Buildings, 2022).

5.2 Marzahn Toplu Konutları

Doğu Berlin'deki sosyalist ideoloji ile sıkı ilişki içindeki konut üretim süreci, soğuk savaş yıllarında değişen politikalar ve mimari yaklaşımlara bağlı ilerlemişti. Bu süreçte Batı Berlin’de olduğu gibi öncelik konut kıtlığı sorununun çözümüydü. Savaş sonrası ilk yıllarda Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği’nin etkisiyle konut üretimi Stalin’le Projesi örneğinde olduğu gibi sosyalist ideolojiyi, hükümetin siyasi değerlerini yansıtmak, uluslararası platformda Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin konumunu sağlamlaştırmak amacıyla, geleneksel malzeme ve süslemelerin kullanıldığı maliyetli ve prestijli projelere odaklanılmıştı. Stalin’in ölümünden ve yerine geçen Krushev’in inşaatta endüstrileşmeyi desteklemeye başlamasından sonra konut politikalarında değişikliğe gidildi. Toplu konut üretiminde prefabrik beton panellerin kullanımı kararı ile konut inşaatının “daha iyi, daha ucuz ve daha hızlı” hale gelmesi amaçlandı. Sovyet dünyasında geleneksel ve burjuva mirasının reddiyle gelen inşaatta süsleme elemanlarının yerine çimento, demir gibi malzemeler, geleneksel inşaat yöntemleri yerine standardizasyon teknikleri kullanılmaya başlandı. Bu süreç toplu konut inşaatının artışı önemli ölçüde etkiledi. Doğu Berlin dışındaki şehirlerde Hoyerswerda (1957) ve Halle-Neustadt (1964) Projeleri bu yaklaşımın uygulandığı ilk örneklerdendi. Erich Honecker 1971’de SED yönetimine geçtikten sonra Doğu

Berlin'deki konut üretimine odaklandı ve bu alana önemli bir kaynak ayırdı. Bununla beraber, Berlin'de standart konut üretiminde “slab” i ve prefabrik sistemleri etkin ve yaygın bir yapım yöntemi haline getiren uygulamaların en önemlilerinden biri Marzahn Toplu Konut Projesi'ydi (Urban, 2018).

Erich Honecker 1971'de, toplumda ve parti çevresinde Walter Ulbricht'in popülaritesinin azalmasıyla birlikte SED'in Genel Sekreteri olarak Ulbricht'in yerine geçti. Ulbricht'in liderliğinde, 1960'ların sonuna kadar Doğu Almanya'da 750.000 yeni daire inşa etme sözü verilmişti ancak Doğu Almanya'nın barınma sorunlarını çözmeye çok az öncelik verdiği giderek daha belirgin hale geldi ve on yılın sonunda, Doğu Almanların çoğu hala savaş sonrasına benzer koşullarda yaşıyordu. Ulbricht'in parti lideri olduğu dönemde, konut inşaatı 1961'de 92.009 birim inşa edilerek zirveye ulaştı ve 1966'da 68.162 birimle konut üretimi en düşük seviyesindeydi. Ayrıca, Ulbricht Doğu Almanya'nın sanayisi, Doğu Alman vatandaşlarının tüketim veya yeterli konutlara erişim açısından ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade daha çok sosyalist bir devletin kurulması ve nüfusun büyümesiyle ilgileniyordu. Honecker, parti liderliğine yükseldikten sonra, sosyalizmin sosyal ve ekonomik hedeflerini bir araya getirmek için konutu kullanmak istedi ve Doğu Almanya tarihindeki en büyük sermaye yatırımı olan Konut İnşaatı Programı'nı (Wohnungsbauprogramm) başlattı (Frank, s.25). Konut Programı, “Gerçek Mevcut Sosyalizm” olarak da adlandırılan ve tüm Doğu Almanların yaşam standardını çeşitli şekillerde yükseltmeyi amaçlayan, , daha iyi tüketim mallarından yeni daireler için mobilya kredisine kadar sağlaması planlanan ve Doğu Almanya'nın varoluşunun son yirmi yılının temelini oluşturan “Ekonomik ve Sosyal Politika Birliği” olarak bilinen daha geniş bir stratejinin parçasıydı (Rubin, 2014).

SED, 1971'deki 8. Parti Kongresi'nde 1971-75 Beş Yıllık Planı için yarım milyon dairenin inşa edilmesi için karar aldı. 1973'te ise, 1976'dan 1990'a kadar yaklaşık üç milyon yeni inşa edilmiş ve modernize edilmiş konut hedefi belirledi (Berning ve diğerleri, 2003). Aynı zamanda merkezinde çeşitli inşaat projeleri planlayarak Doğu Berlin'in sosyalist şehir modeli olarak konumunun korunması isteniyordu. Marzahn'ın proje alanının bulunduğu Biesdorf-Nord'daki kentsel potansiyel farkedildi ve dönemin Berlin Şehircilik Direktörü Günter Peters, bu bölgenin yeni bir uydu şehre dönüşebileceğine karar verdi. Konsept proje 1972'de Peters, Berlin'in Baş Mimarı Roland Korn tarafından Politbüro, Devlet Planlama Komisyonu ve Berlin Kent

Konseyi'ndeki üst düzey görevlilerin onayı ile geliştirildi. Böylece, Marzahn için 27 Mart 1973'te bu sitede 20.000 daire inşa edilmesini emreden kararı çıkardılar ve Bakanlar Kurulu tarafından 11 Nisan 1973'te onaylandı (Hübner ve diğerleri, 1998). Daha sonra Marzahn Projesi, “Genel Ulaşım Planı” (“Generalverkehrsplan”) ve “Kent Mühendisliği Komleks Planı” (“Komplexplan Stadttechnik”) ile beraber Konut İnşaatı Programı’na dahil edildi (Berning ve diğerleri, 2003).

Şekil 5.33. Berlin’de Marzahn ve Hellersdorf Bölgesi.

Yeni konut programının amacı, 1990 yılına kadar her Doğu Alman vatandaşına yeni veya yenilenmiş bir daire sağlamaktı. 1990 yılına kadar bu hedef karşılanmamış olsa da, Honecker yönetiminin ilk on yılında, Doğu Almanya'daki konut inşaatı genellikle her yıl arttı. 1971'de Doğu Almanya'da inşa edilen 86.777 daire vardı ve 1981'de bu sayı o yıl için 185.350'ye yükseldi. Frank'e göre Marzahn, Konut İnşaatı Programının çok görünür bir parçası haline geldi ve Soğuk Savaş sırasında Avrupa'da inşa edilen türünün en büyük konut yerleşimi olmasının yanı sıra kentsel planlama ve konut bağlamında sosyalist devletin ve SED'in ideallerinin sembolü olması amaçlanmıştı (Frank, s.25-26). Proje alanı başkentin hemen dışında bulunduğundan, tüm ülke için olduğu kadar, diğer sosyalist ülkelerden ve Batılı dünyanın geri kalanından gelen ziyaretçiler için önemli bir referanstı. Bununla beraber Marzahn'ın devlet sosyalizminin işçi sınıfını içinde bulunduğu kötü şartlardan kurtarıp modern, rahat bir

yaşam tarzına geçişini temsil etmesi öngörüldü (Rubin, 2014). Ayrıca Batı Berlin'in konut mimarisinin Doğu Berlin sınırına doğru yaklaşması, Doğu Berlin'deki yeni konutların inşasının kuzeydoğu Berlin'deki şehir sınırına ("Stadtrand") kaydırılmasının sebeplerinden biriydi (Frank, 2018).

Emily Pugh'un *Architecture, Politics and Identity in Divided Berlin*'de ("Bölünmüş Berlin'de Mimarlık, Politika ve Kimlik") belirttiği gibi, 1970'li yıllarda SED, Konut İnşaat Programı'nın başarısını devletin ve partinin başarısı olarak yansıtmak amacıyla yapılan konut projelerini partiye ve Honecker'e mal etmek için çaba harcadı. 1972'de yüz binden fazla yeni daire inşa edildi ve 1972 ile 1973 arasında konut inşaatı kotası ilk kez aşıldı. Aslında, 1975'te, Doğu Almanya'da kişi başına düşen konut sayısı ilk kez Federal Almanya Cumhuriyeti'nden daha yüksek rakamlara ulaştı. Bu SED'in hem yurt içinde hem de yurt dışında güç ve vizyonlarını yansıtmaya açısından önemli bir başarıydı (Pugh, 2014).

Rubin'e göre Doğu Almanya Hükümeti politikalarını ve yöntemlerini geçmişi silmek, unutmak veya unutturmak üzerine kurguladı. Marzahn ve çevresini, üzerine tamamen yeni bir şey inşa etmek için boş bir alan olarak gören devlet bölgeye taşınacak Doğu Almanlar'ın yaşamında kökten bir değişiklik olması arzusundaydı (Rubin, 2014). Doğu Almanya'daki işçilerin ve ailelerin hayatlarını şekillendirmek için, kapitalist, faşist mimarlık tarihinden bir kopuşun ve sosyalist kimliğin temsili olarak, devletin ve partinin gücüyle yeniden tanımlama, işlevsel, pratik alan ve mekanlar oluşturma niyetindeydi (Frank, 2018).

DAC'nin Politbüro'su ve Marzahn'ı inşa eden planlamacıların "geçmişi silmek" gibi bir amacı olmasa da hükümetin isteğiyle, eski şehir merkezlerinin ve küçük kasabaların bakımsız kalmasına izin verilirken çoğu kaynak genellikle Berlin gibi şehirlerin kenarlarında bulunan geniş yeni prefabrik sitelerin ("Plattenbausiedlungen") inşaatına yönlendirildi. Doğu Almanya'nın planlı ekonomisi tüm endüstriyel ve siyasi gücün kapsamlı, büyük ölçekli ve bütünsel projelere aktarılması ve Fordist kitle üretim tekniklerini kullanılması için uygundu.

Marzahn Projesi'nin konumlandığı Berlin'in kuzeydoğusu, savaş öncesi Albert Speer tarafından hazırlanan 1938 Genel Planı'nda konut alanı olarak tanımlanmıştı. Şehir içi işçi nüfusunu daha dışardaki bölgelere taşıma amaçlı tasarlanan alanda savaş sebebiyle uygulama yapılmadı. Nazi döneminde, Nasyonal Sosyalist hükümeti, Marzahn proje alanında, Berlin'de gerçekleşecek olimpiyat oyunları sırasında "arındırılmış" bir

Berlin yaratma amacıyla, "Çingene dinlenme yeri" (Ziguenerrastplatz) olarak bir kamp inşa ettirdi, tüm Roman kampları ve arabaları buraya nakledildi. Ayrıca Marzahn, 1940'ta kurulan makineli alet fabrikası Carl Hasse & Wrede firmasıyla bağlantılı büyük bir zorunlu çalışma kampının konumlandığı alandı. Marzahn'daki endüstrinin varlığı, onu 1943 ve 1944'te bombalama için bir hedef haline getirdi. Savaşın hemen sonra, Marzahn, Berlin'deki savaşın sivil kurbanlar için toplu mezar ve şehirdeki bombalanmış binalardan çıkan molozların döküldüğü alan olarak kullanıldı. Şehrin kuzeydoğusu aynı zamanda şehrin dışında kırsal gezi alanı işlevi de vardı (Rubin, 2014).

Kruşçev'in iktidara gelişi sonrasında teknoloji ve işlevselciliği benimsemesiyle, bir zamanlar SSCB'deki konstrüktivistlerle ilişki içinde olan, Almanya'daki Bauhaus ve İsviçre'deki Uluslararası Modern Mimarlar Kongresi (CIAM) ile bağlantılı olan modernist mimar ve şehir plancıları için yeni bir çalışma alanı açılmış oldu. Mart Stam, Mies van der Rohe ve Gerd Kosel de dahil olmak üzere bu mimarlar, Stalinizm modernizme ve işlevselciliğe açıkça düşman olduğu için sosyalist dünyadan dışlanmıştı. Doğu Almanya'nın kuruluşunun ilk yıllarında Bauhaus ve CIAM, işlevselcilik ve seri üretim konutlarla kullanarak Doğu Almanya'yı yeniden inşa etme planları nedeniyle Doğu Alman liderleri tarafından "kozmpolit" ve "halka yabancı" olmakla suçlanmıştı. Bu mimarlardan bazıları (Stam, Mies van der Rohe vs.) Batı'ya gitti ve Stalinizm terkedildikten sonra da geri dönmedi. Richard Paulick ve Kosel gibi diğerleri sonradan Alman Mimari Federasyonu'nun (veya Doğu Almanya'daki ana mimari ve planlama organı olan DBA) başkanlığına kadar yükseldi. Doğu Almanya'nın konut krizine çözüm üretirken, Kosel gibi planlamacıların ve mimarların fikirleri CIAM'in kurucularından Le Corbusier'in fikirlerine çok benziyordu. Özellikle, Le Corbusier'in modern şehri tamamen rasyonel, işlevsel yöntemlerle yeniden yapmak için eski sıkışık şehri ve CIAM'in "kötü" ve "kaotik" olarak adlandırdığı irrasyonelliği tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan Paris için hazırladığı "Plan Voisin"inde ifade edilen radikal "Yarının Şehri" fikrinden etkilendiler (Rubin, 2014). Christine Hannemann'ın dediği gibi "sistem kurucusu" Kosel, yaklaşık yirmi yıl boyunca Sovyetler Birliği'nde Plattenbau (prefabrike) teknolojisini denemiş ve Sovyet Plattenbau yöntemlerinin geliştirilmesine yardım etmişti. Kruşçev'in prefabrike inşaatı desteklemesiyle Kosel, Marzahn gelişimi de dahil olmak üzere sosyalist Doğu Almanya'da Plattenbau vizyonunu geniş çapta uygulamak için uygun aday haline

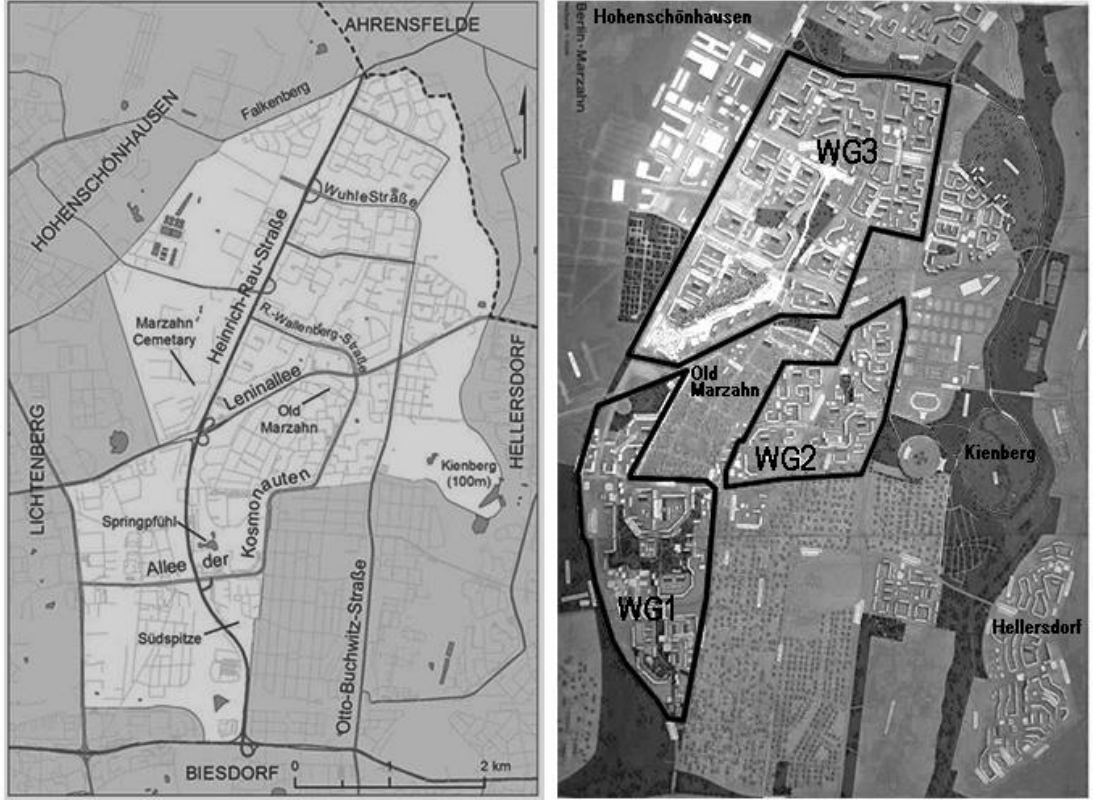
geldi. Kosel'in önerisiyle yine Rusya'da toplu konut üretiminde deneyimli Heinz Graff planını denetlemekten sorumlu mimar, Roland Korn Marzahn baş mimarı ve Günter Peters Berlin Şehir Planlama Başkanı olarak görev aldı (Rubin, 2014).

Le Corbusier'in fikirleri, Moshei Ginzburg'un WBS 70'i önceden haber veren F-Tipi apartman modeli de dahil olmak üzere, Yarının Şehri'ne benzer prefabrike, işlevselci yaşam yerleşimleri için bir dizi plan geliştirmiş olan erken dönem SSCB planlamacılarını etkilemişti (Hudson, 1994). Mart Stam, Ernst May ve Bruno Taut gibi diğer modern mimarlar ve planlamacılar Le Corbusier ile birlikte, devrimci günlerinde Sovyet Rusya'nın inşasına yardım etmeye davet edilmişti. Walter Gropius'da işçi sınıfını barındırmak için yüksek apartman bloklarının seri üretimini savunmuş ve en az Lenin kadar, Fordist ve Taylorist seri üretim tekniklerinin SSCB'deki sosyalist devrimi tamamlamak için kullanılabileceğine inanmıştı. Rubin'in makalesindeki ifade ettiği gibi devlet sosyalizmi ile Bauhaus ve CIAM'in fikirleri, bu bağlamda doğal müttefiklerdi (Rubin, 2014).

Komplexer Wohnungsbau (karmaşık konut inşaatı) olarak adlandırılan Marzahn'da benimsenen temel planlama ilkesi, "Yarının Şehri" yaklaşımı haricinde, o sırada Batı Berlin'de inşa edilen konut yerleşimleri, Clarence Perry'nin mahalle birimi, Le Corbusier'in Radiant City ve erken Sovyet işlevselciliği gibi yirminci yüzyılın başlarındaki teorileri de kendine referans almıştı. Batı Berlin'in de inşa edilen toplu konut yerleşimlerinden biri olan Märkisches Viertel'deki gibi mağazalar, okullar, kreşler, oyun alanları ve spor tesisleri gibi ortak kullanımlı binalar konut binalarının yakınında inşa edildi. Farklı olarak sosyalist toplum ilkelerinden "herkes için eşit yaşam koşulları ve modern olanaklar" amaçlanmıştı (Urban, 2018). Eli Rubin, Marzahn'ın planlama ve konut bağlamında Le Corbusier'in ve CIAM mimarlarının modernist fikirleriyle olan ilişkisini şu şekilde özetlemişti:

"(Doğu Alman planlamacıları) Le Corbusier'in modern şehri tamamen rasyonel, işlevselci terimlerle yeniden yaratmaya çalışan radikal "Yarının Şehri"nden etkilendiler. Planında, Yarının Şehri vatandaşları, güneş ışığına ve doğayla ilişkisini en üst düzeye çıkarmak için açık, yemyeşil alanlarla çevrili yüksek kulelerde yaşayacaklardı. Trafik konutlardan uzak tutulacak, okuldan alışverişe ve kliniklere hayatın her alanı kulelere yürüme mesafesinde olacaktı. Bu sistemin çalışması için sıfırdan inşa edilmiş tamamen yeni bir şehir olması gerekiyordu. Bu, kentsel planlama sorunlarına pratik bir çözümden daha fazlasıydı. Güneş ışığı açısından binalar

arasındaki mesafeye ve havanın kalitesine kadar mekansal ve yapılı çevrelerin, mekanda yaşayanları temelden etkileyebileceği inancı olan Geomancy'den başka bir şey değildi” (Rubin, 2014).

Şekil 5.34. Marzahn Bölgesi Proje Öncesi ve Sonrası Vaziyet Planı

Başlangıçta 20.000 daire inşa edilmesini öngörülen ve 1973 yılının Mart ve Nisan aylarında uygulamaya konan Marzahn planı, 1974'te 35.000 dairenin inşasını da içerecek şekilde genişletildi. Roland Korn'un planı, çeşitli inşaat aşamalarında genişletilmeye devam edecek ve Hellersdorf, Ahrensfelde, Neu-Hohenschönhausen ve Lichtenberg gibi bitişik alanlara geçilecekti, sonunda barındırdığı sakin sayısı 450.000'i bulacaktı (Rubin, 2014). Ancak inşaat başlamadan önce bazı çalışmaların yapılması gerekiyordu. Çoğunluğu küçük ev birimleri olan 575 konut ev yıkılmak zorunda kaldı ve bölgede yaşayan 931 aileden 475'inin taşınması gerekti (Frank, 2018). Konut İnşaatı Programı tarihi koruma ihtiyacını kabul etti, bu nedenle Biesdorf'ta bulunan, Marzahn'ın güneyini ve eski köy çekirdeğini sınırlayacak olan tek ailelik konut alanlarının korunması ve yerleşik alanlara dahil edilmesine karar verildi (Korn, 1973). Bununla beraber, planlamacılar, tarihi miras bilincine uygun olarak, kilise ve bir okul ve bir bar da dahil olmak üzere birkaç eski bina içeren Marzahn'ın tarihi merkezini korumak için dikkatli davrandı (Rubin, 2016). Ayrıca tasarımın,

komşu semtler Weißensee, Lichtenberg ve sanayi bölgeleriyle olan önemli bağlantılardan ve şehir merkezi bağlantısından ödün vermemesi esastı (Korn et. al, p.551). Sitenin doğusunda yer alan ve Wuhle nehirleri boyunca oluşturulmuş rekreasyon seçenekleri sağlayan iki orman tepesi olan Kienberg ve Ahrensfelder Berg korunması gereken alanlardandı (Arzmi, 2020).

Korn'un projedeki hedefi, sadece apartman inşa etmek değil, Le Corbusian çizgileri boyunca tamamen planlı bir şehrin yaratılmasıydı. Okullar, mağazalar, parklar, işyerleri, toplu taşıma, restoranlar, gençlik merkezleri ("Jugendklubs"), oyun alanları ve anaokulları ("Kinderkombinationen" veya "KiKos") planlamaya dahil edilen işlevlerdendi. Yerleşim alanlarının her bölümünün, yeme, içme ve eğlence tesislerini içeren kendi merkezine sahip olması öngörüldü. Özellikle çocuklu ailelere yönelik bu yaklaşımla; yemek ve dans salonu, bar; market (en az 1.000 ila 1.500 m²) ve birkaç özel mağaza dahil olmak üzere bir alışveriş merkezi; geri dönüşüm için toplama noktası; kütüphane ve kitapçı (en az 700 m²), servis kompleksi, konut tamir atölyeleri, spor hekimliği tesisi de dahil olmak üzere bir sağlık merkezi ve halka açık bir yüzme havuzu planlanan bu merkeze dahil edildi. Her merkezde en az bir lise ve bir özel eğitim okulu olması gerekiyordu. Bununla beraber, iktidardaki SED partisinin yerel ("Kreis") şubesi için bir polis karakolu ve ofis de merkezlerin bir parçasıydı (Rubin, 2014).

Şekil 5.35. Marzahn'ın Güneyindeki Konut Blokları ve Boşluk olarak gösterilen Korunmuş Eski Köy Alanı.

Marzahn'ın üzerine inşa edildiği alan, SED ve planlamacılarının ideolojik temsil ve Doğu Alman kimliğinin tanımı açısından önemliydi. Projede ev, eğlence, okul, eğlence, alışveriş ve iş kompakt bir alanda sağlanarak önceki dönemlerden farklı olarak yeni bir kimlik tanımlanmasında etkili oldu. Marzahn, insanların verimli işleyen devlet destekli yapılar ve altyapıyla çevrili bir hayata sahip oluşunun sembolü olarak görüldü. İçerdeki iş alanının harcinde, Marzahn'ın dışında çalışanlar için şehrin iç kısmına giden bir demiryolu hattı da inşa edildi. Marzahn konut sakinlerinin kolay erişimde olması için tüm işlevler, her bir konut yapısına altı yüz metre mesafede olacak şekilde tasarlandı. Bu tür bir erişilebilirlik ile SED Marzahn'da yaşayan/büyüyen çocukların, Marzahn dışına çıkmadan devletin sponsor olduğu eğitim ve faaliyetlerin etkisinde ideoloji ve kimliklerini şekillendirmeyi amaçlamıştı (Frank, 2018). Planlamacılar, 1969'da SED'in on ikinci oturumunda, Marzahn gibi büyük konut projelerinin neden bu kadar önemli olduğunu dile getirdi:

“Emek verimliliğindeki artış ve sosyalist kişiliğin evrensel gelişimi, nihayetinde konutların kalitesine bağlıdır. Sosyalist bir yaşam tarzı geliştirme yolunda, konut konusunda yeni bir niteliksel talep ortaya çıkıyor. Konut fonunun sürekli genişlemesine ek olarak, yeni konut biçimlerinin geliştirilmesi de var. Ne bugünün ne de geleceğin eğitim ve dinlenme talepleri, çocukların bakımının rahatlatılması bireysel daire ile sağlanabilmektedir. Bu sorunları toplumun ve her ailenin çıkarına çözmek için gerekli olan mahalle ve tüm şehir için bütünsel bir planlamadır.” (Frank, 2018).

Şekil 5.36. Marzahn'da küçük bir büfe.

Doğu Almanya'da, toplumda “sosyalist kişiliğin” inşası 1950'ler ile 1970'ler arasında geliştirilen bir hedefti. Marzahn'da aile ve apartman ana bileşenlerdi ancak devletin insanları eğitmesi ve sosyalist bir yaşam tarzının benimsenmesi hedefine ulaşmak için toplumu ve sosyalist topluluğun altyapısı da odağa alındı. SED, sosyalist kişiliği geliştirme hedefini “sosyalist toplumun kaderini ve geleceğini sosyalist inançları üzerine kuran, kusursuz karakter özelliklerine sahip yeni bir insan türü” olarak tanımladı. Bock, bir çocuğun çevresinin kişiliğinin oluşumu için kritik olduğunu savunuyor: okul, arkadaşlar, siyaset, kültürel çevre vb. devletin değerleri. Sosyalist kişiliğin anlamı zamanla, özellikle liderliğin Ulbricht'ten Honecker'a geçişiyle birlikte değişti. Angela Bock'a göre bu anlam, topluluk ve toplumsal düzenden, ana niteliği artık “sosyalist farkındalık ya da 'sosyalist bilinç’” olarak görülen “sosyalist kişilikler” tarafından yönetilen “sosyalist yaşam tarzı”na dönüştü. Toplumda sosyalizmin kurulmasından, halk arasında sosyalist ideolojinin gerçek gelişim hedefine doğru gerçekleşen bu kayma ile sosyalist kişiliğin teşvikinde sadece eğitim değil, aynı zamanda yapıları çevre de önem kazandı ve Marzahn bunun için ideal örnek teşkil ediyordu (Brock, 2009).

Marzahn proje alanı, kuzey, güney ve merkez bölge olarak üçe ayrıldı. Her bölgenin müzik okulu ve gençlik yurdu gibi diğer şeylerin yanı sıra kültür merkezleri, spor merkezleri ve tıbbi tesisleri içeren belirli olanaklara sahip olması hedeflendi. Güney ve kuzey bölgeleri kendi küçük eğlence ve iş bölgelerini içerecek şekilde planlandı. Merkez ise mağazalar, kafeler ve diğer hizmetlerin olacağı bölge olarak tanımlandı. (Pugh, 2014).

Şekil 5.37. Marzahn'da WG1-WG2-WG3 Konut Bölgeleri, 1980 Planı

1976'dan 1979'a kadar, Marzahn kompleksinin bir parçası olacak olan Rohrpfulhs antik köyünün sahasında bir dizi arkeolojik çalışma yapıldı (Alves, 2009). 11 Nisan 1977'de, o zamanlar şehir içi mahallelerden çok daha az nüfuslu olan (Pugh, 2014) Berlin'in kuzeydoğusunda Volkseigener Betrieb (VEB) Tiefbau Berlin'den inşaat ekipleri, Almanya'da ve Avrupa'da dönemin en büyük şantiye ve en büyük prefabrik konut yerleşimi ("Plattenbausiedlung") haline gelecek olan projenin temelini kazmaya başladı (Rubin, 2014). İnşaat çalışmaları 1976 yılında sitenin güneyinde başlayıp kuzeye doğru devam etti (Alves, 2009). Taktstrassen adlı birbirine paralel ve üç vardiya üzerinde çalışan birden fazla inşaat ekibi, yüz yirmi konut birimine (Wohnheiten) sahip yeni bir prefabrike yaşam bloğunu ("Plattenbau") 90-120 gün içinde tamamlandı. 1984'e kadar büyük bir kısmı tamamlanan Marzahn'dan sonra

“yeni konut” yerleşim programının (Neubausiedlung) kapsamı daha da genişleterek Hellersdorf, Ahrensfeld ve Hohenschönhausen'deki ek yerleşimlerin inşaatı başladı. 1300 bina temeline yer açmak için yaklaşık 650 hektardan fazla arazi kazıldı. Her biri yaklaşık 150 günlük inşaat süresine sahip farklı kombinasyonlarla kırk beş anaokulu ve elli bir lise inşa edildi. On altı alışveriş merkezi, on beş yerel restoran ve bar, dokuz yaşlılar evi, beş hastane, sekiz genel hizmet merkezi (“Dienstleistungsgebäude”), elli kapalı spor sahası (“Turnhallen”), iki kapalı ortak yüzme havuzu ve dokuz gençlik kulübü yaşam üniteleri ile doğrudan ilişki olacak şekilde üretildi. Marzahn ve Hellersdorf'un eski köyleri arasında vadiyi kesen ve güneye doğru Spree'ye akan yerel nehir Wuhle, sonrasında tamamlanmayan yapay bir göl oluşturmak üzere yeniden yönlendirildi. Aynı zamanda bölgede önceki yıllarda yıkılmış binaların molozlarından ve taşınmış toprakla oluşturulan yapay dağ “Kienberg” ve Wuhle nehri, kayak pisti, tekne kiralama tesisleri, futbol sahası, açık hava sahnesi, piknik yeri gibi etkinlik alanlarını içeren peyzaj düzenlemesi yapılacak yeni rekreasyon parkının merkezi olarak kurgulandı (Rubin, 2016).

Şekil 5.38. Marzahn'da Konut Bloklarından Bir Görünüş, 1981

Marzahn'da inşa edilen konut tipolojisi de konut politikasındaki değişim açısından önemli bir konumdaydı. Rubin'e göre Doğu Almanya'daki mimarlar önceki on yılda inşaatlarda prefabrike beton panellerle denemeler yapsalar da, Marzahn'daki apartmanlarda, modernizme ve prefabrike beton levhalarla inşa edilmiş modernist konut yerleşimlerine büyük bir bağlılık söz konusuydu. Marzahn'da inşa edilen ana bina tipi WBS 70 inşaat serisi, (WBS 70) Doğu Almanya'daki en gelişmiş prefabrik sistem tipiydi (Rubin, 2014). WBS 70, 1971'de Alman Bauakademie tarafından yapılan araştırma kapsamında tanıtıldı ve farklı yerel varyasyonlarla on beş “Konut Bina Kombinesi”nden (“Wohnungsbaukombinat”) on dördünde kullanıldı (Hannemann, 1996). Kendinden önceki sistemlerden P1, P2 ve QP ile karşılaştırıldığında, rafine montaj hattı (“Slobin” ve “Taktstraße”) yöntemlerini kullanan bu yeni teknoloji, daha az malzeme kaynağı tüketen, maliyet ve işçilik açısından etkin, hızlı monte edilen ve tüm konut inşaatları için standartlaştırılabilirdi (Ihlenfeldt ve Sas, 1974). Pugh'a göre, daha önceden biçimci kabul edilen, daha sonra inşaatı oldukça hızlandığı ve kolaylaştırdığı için tercih edilen prefabrike sistemlerden WBS 70, birim başına daha az işçilik gerektiriyordu ve binaların önceki sistemlere kıyasla daha büyük ölçekli ve çeşitli konfigürasyonlarda düzenlenebilmesiyle estetik açıdan avantajlıydı. Bu nedenle, “açık ve dinamik” WBS 70'in, konut birimlerinin boyutu çeşitliliğini ve binaların hem iç hem de dış farklılaşma derecesini artırarak önceki prefabrikasyon sistemlerinin sorunlarını düzeltereği umuluyordu (Pugh, 2014). Daireler modüler ve mobilyalı olarak tasarlandığından bir bireyin veya bir ailenin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi hedeflenmişti. SED'nin Marzahn için ideolojik hedefleri açısından aileler ve ailelerin yaşayacağı konutların esnekliği önemliydi (Frank, 2018).

Şekil 5.39. WBS70 Sistemi Kapsamında Sırasıyla Evli Çift Evi ve Üç Kişilik Ev Planı

WBS 70 binalarındaki daireler önceki prefabrike inşaat sistemlerine göre daha büyüktü ve gerektiğinde geniş aileleri barındıracak şekilde tasarlandı. Daireler, mümkün olduğunca fazla güneş ışığı alabilmek için binanın genişliği boyunca uzanıyordu. Bu yerleşimle, Le Corbusier gibi birçok modernistin faydalı ve apartmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu düşündüğü bir özellik olarak, tüm konutların günde en az iki saat güneş ışığı almasını gerektiren yeni kabul edilen yasalara uygunluk amaçlanmıştı (Rubin, 2016). Ayrıca, bu, birçok Mietskaserne'de ("kiralık kışla" olarak bilinen bina türü) bulunan karanlık, genellikle penceresiz apartman dairelerinden, karanlık, alçak avlulardan dikey mekan yerleşimine geçiş, önceki mekan deneyimlerinden kopuşu temsil ediyordu (Frank, 2018). WBS 70, beş ve on bir

katlı versiyonları mevcuttu ancak Marzahn'da genel olarak kullanılan on bir katlıydı. WBS 70-11 haricinde inşa edilen tipler beş katlı WBS 70-5 ve yirmi bir katlı QP 71 di (Rubin, 2014). WBS 70, merkezi ve daha büyük havalandırması, sonsuz sıcak suya sahip tam donanımlı bir banyosu ve genellikle bir balkonu ve asansörüyle "tam konforlu daire" (Vollkomfortwohnung) olarak adlandırıldı (Rubin, 2014). Daha önceki yıllarda kullanılan prefabrika sistemler, 1961'de kullanılan "P2 10/11", sadece 60'lı yıllarda üretilen "Q3A" ve 1971'de kullanılan "WHH GT 18/21" di. "WBS 70" ise 1973'ten itibaren ve DAC'nin prefabrik binalarının yaklaşık %42'sinde kullanıldı. WBS-70 modeli Batı Berlin'de de Hansaviertel, Gropiusstadt ve Märkisches Viertel'de kullanıldı. (Eskinazi, 2009).

Şekil 5.40. Marzahn Konut Blokları, 1987

Kat sayısı beş ve yirmi beş adet arası değişen konut bloklarında (Crites, 2009) bulunan birimlerin büyük bir çoğunluğu iki ve üç odaya sahipti. Bunun haricinde bir, dört ve üzeri odalı birimler de bloklarda mevcuttu. Birimlerin büyüklükleri de oda sayılarına bağlı olarak çeşitlilik gösteriyordu ve boyutlar genel olarak 30 ve 100 m² arası değişiyordu. Yüz m² üzeri birimler genele oranla oldukça azdı (Droste ve Siedow, 2005).

Rubin'in makalesinde yer verdiği röportajında Marzahn'ın üç odalı biriminde yaşamış olan Gabriele Franik daire ile ilgili yorumunda, beton ve boyalı duvarlardan, beş kişiye yetecek kadar odanın, merkezi ısıtma ve altı metrelik bir balkonu bulunduğundan bahsetmektedir.

Şekil 5.41. Modern Mobilyalarıyla WBS70 Konutu ile ilgili bir yazı, 1977.

Für Dich gibi tavsiye dergileri, Şekil 3'te gösterilen gibi, kişinin yeni WBS-70 dairesini nasıl döşeyeceğine dair sık sık makaleler yayınladı. Daha önceleri çocuklu ailelerin çoğu onlarla aynı odayı paylaşmak zorundaydı, bu nedenle çocuk mobilyalı tamamen ayrı bir çocuk odası konsepti tamamen yeniydi. Ailelere, bir çocuğun odasını, mutfağı ve oturma odasını aynı anda döşemek için gerekli tüm hizmeti sağlayan yalnızca birkaç mobilya mağazası vardı ve bu mağazalarda sadece belli tarzda mobilya takımları bulunuyordu. Ayrıca, genç çiftlerin çoğu, bu tür büyük satın alımlar için, Honecker'in "Gerçek Mevcut Sosyalizm" politikasının bir parçası olarak genç ailelere verilen krediye bağımlıydı (Rubin, 2016).

Şekil 5.42. Marzahn Yürüyüş Yolu.

Marzahn tasarımcılarının amaçlarından biri sakinlerin olabildiğince fazla ve net sınırlarla belirli yeşil alanla çevrili olmasıydı. 1973'te Deutsche Architektur isimli dergide tasarımcı mimarlar ağacın kentsel mekanın temel parçası olduğunu ifade etmişti. Bunda, CIAM'in şehir dışındaki açık, yeşil alanlara verdiği önem etkiliydi. Yerleşim boyunca, yeni inşa edilen Wuhle Nehri'ni çevreleyen uzun şerit dahil on binlerce yeni ağaç dikildi. Rubin'in WBS 70 binalarına benzettiği gibi tüm DAC ekonomik sistemine uygun olarak, dikim Fordist sistemlerle yapıldı (Rubin, 2014).

Bütüncül planlama, hükümetin, endüstrinin, bilimin ve teknolojinin imkanlarından yararlanarak inşa edilen bir metropol olarak Marzahn, Doğu Almanya öncesi geçmişin izlerini silmesi ve yeni sosyalist bir dünya yaratma amacıyla Berlin'in en önemli projelerinden biri (Rubin, 2016) ve Konut İnşaatı Programı'nın eksikliklerine rağmen, sosyalist bir devlette sermayenin ve konutları yeniden inşa etme gücünün sembolü oldu (Frank, 2018).

6. HANSVIERTEL VE MARZAHN TOPLU KONUTLARI ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA

Batı ve Doğu Berlin'deki inşa edilen tezin odak projeleri Hansaviertel ve Marzahn'ın karşılaştırmasını yapabilmek için iki tarafın siyasi, ekonomik, ideolojik ve toplumsal durumunun, bunların mimarlık ile kurduğu ilişkinin analizi önem kazanmaktadır. Tezin bu bölümünde Hansaviertel ve Marzahn Projeleri'nin, tüm bu koşullara bağlı

Üretilen konut politikaları, kentsel planlama ilkeleri, fiziksel özellikler, plan tipolojisi ve evre ilişkileri baēlamında benzerlikleri ve farklılıklarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Üst ölçekten bakılırsa, soēuk savaş dönemi Berlin’de aynı anda hakim olan iki siyasi yaklaşım ve bu yaklaşımlar ile mimari arasındaki baēın bir incelemesi yapılarak, siyaset ile mimarlık arasındaki ilişkinin, insanların hayatındaki uzun ya da kısa vadeli, olumlu ya da olumsuz etkilerinin karşılaştırma üzerinden irdelenmesi hedeflenmiştir.

Soēuk Savaş döneminde Almanya’nın her iki tarafında üretilen politikalarda birincil etki benimsenen ideoloji olmuştur. Kapitalizm etkisindeki Batı Almanya’da ve Sovyet Sosyalizm’i etkisindeki Doēu Almanya’da üretilen kentsel politikalarda büyük oranda bu etki geçerli olsa da, savaş sonrası konut politikalarında durum deēiřenlik göstermiştir. Savaşın etkileriyle yıkılan şehirlerdeki konut ihtiyaı, iki tarafın da konut politikalarının şekillenmesinde rol oynamıştır. Hükümetlerin kuruluşuna, yani 1949 yılına kadar iki blokta da konut ihtiyaı çözülmesi gereken acil bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Bu yıllarda kentin yeniden inşasına fikren önem verilse de, dönemin yetersiz ekipman, işgücü, gelişen ve endüstrileşen inşaat teknikleri ile ilgili deneyimsizlik, gerekli olan proje boyutlarına geleneksel tasarım ve üretim yöntemlerinin eksik kalması nedeniyle, hem Doēu hem de Batı Almanya’da kent yenileme projeleri üretilse de hayata geçirilememiştir (Imhof ve Krempel, 2008). Sonraki yıllarda her iki Alman devleti de konut kriziyle başa çıkmak için yapılan inşaatlarda savaş öncesi deneyimlerini kullanmıştır (Urban, 2018).

Berlin, çizilen yeni sınırlar içindeki konumu, siyasi ve toplumsal anlamdaki geçmişi, uluslararası platformdaki yeriyle, iki farklı hükümet için de mimari-siyaset arakesitinde en önemli şehirlerden biri olmuştur. Soēuk Savaş’ın yarattıēı gerilimin ve rekabetin yansıması Berlin’de inşa edilen kentsel ve mimari yapılarla karşılık bulmuştur. Öyle ki 1961’de inşa edilen Berlin Duvarı Soēuk Savaş geriliminin tırmanışının en önemli temsilcisi olmuştur. Doēu Almanya için Berlin başkent ve tarihi merkez olarak büyük öneme sahip olmuş, savaş sonrası başkentini Bonn’a taşımış olan Batı Almanya için de birleşmeye ve Berlin’in yeniden başkent olacaēına dair inancın etkisi Berlin’in kentsel ve mimari planlamada odaēa alınmasını saēlamıřtır.

Berlin’in yeniden kurulması için çalışmalara başlamadan önce, Doēu Almanya’da İnşaat Bakanlıēı’na baēlı altı kişilik heyetin, sosyalist mimari ve kentsel tasarımın

incelenmesi, Sovyet mimarlığının Doğu Alman şehirlerinde de doğru bir şekilde uygulanabilmesi için Moskova'ya yapılan ziyaretinin sonucunda “Kentsel Planlamanın On Altı İlkesi” yayınlanmıştı. Bu ilkeler tüm Doğu Almanya şehirleri için tek bir planlama konseptine ulaşmayı, tüm şehirlerde yaşam standartlarında eşitliği hedefliyordu. Savaş sonrası harap olmuş şehirlerin yeniden inşasında geçerli olan, şehrin mimarisinin ana kavramlarını ve vatandaşların sosyal hayatını belirleyen “Kentsel Planlamanın On Altı İlkesi” nin yayınlanmasından sonra, Doğu Berlin’de SED Başkanı Walter Ulbricht liderliğinde belirlenen ve DAC’nin 1950-1955 yıllarını kapsayan ilk Beş Yıllık Planı beraber Stalinallee’nin yarışma süreci başlatılmıştı. Bu dönemdeki konut üretim biçiminin büyük oranda bir yansıması olan Stalinalle Projesi’nde konut ihtiyacından çok sosyalizm temsiliyeti ön plandaydı. Projedeki amaçlardan biri Stalinalle’nin “Almanya’nın ilk sosyalist caddesi” olarak tanımlanmasıydı. Yarışmayı kazanan Hans Scharoun’un eski asistanı ve Doğu Berlin’in baş mimarı olan Herman Henselmann modernist bir mimar olmasına rağmen, SED’in modern mimariyi biçimci olarak nitelendirmesi ve Batı kapitalizmi ile yakın ilişkisi nedeniyle, Stalinallee’nin planlamasında “Sosyalist Gerçekçiliğin” (“Zuckerbäckerstil”) ilkelerini temel olarak aldı. Proje hem sosyalist yeni kimliğin hem de yeni kurulan hükümetin gücünün ve imkanlarının bir yansıması olmalıydı. Projede, “işçi sarayları” olarak bilinen büyük ölçekli ve çok amaçlı konut içeriğiyle, Batı Almanya ile olan rekabetteki üstünlüğün yanında dünyanın geri kalanına da gücünü kanıtlanması amaçlanmıştı (Frank, 2018). 1951-1953 yılları arasında inşaatı yapılan 2300 m uzunluğundaki Stalinalle Bulvarı tasarımında neoklasik özellikleri olan Moskova’daki Gorki Bulvarı referans alınmıştır (Arandelovic ve Bogunovich, 2014). “İçerik olarak sosyalist, biçim olarak ulusal” fikrinden hareketle, bulvar üzerindeki savaş öncesi döneme ait malzeme ve inşaat teknikleriyle inşa edilen binaların zemin katlarında ticari ve sosyal işlevler, üst katlarında ise konut birimleri öngörülmüş, konutların iç tasarımında el yapımı ve maliyetli mobilyalar kurgulanmıştır (Frank, 2018). Ana cephelerde, giriş hollerinde ve zemin kat satış birimlerinde yani binada yaşamayan insanların da birebir ilişki kurduğu mimari elemanlarda geleneksel ve görkemli mimari detaylar tercih edilmişti. Konut birimlerinin büyük boyutları, kullanılan yeni teknolojiler, merkezi ısıtma, asansör, telefon ve iddialı mimari stili ile Stalinalle dönemin lüks ve konforlu projesi olarak anılmıştı. İnşaat tamamlandıktan sonra Stalinallee’deki yeni apartmanlarda yaşamaya başlayanlar genellikle işçiler değil, parti görevlileri, bakanlık çalışanları, işçi-

aktivistleri, ödüllü mucitler ve Doğu Alman toplumunun diğer seçkinlerinin olması da, projeye büyük oranda sosyalist ideoloji temsilcilerinin konut ihtiyacının karşılandığını gösteriyordu. Tüm bu özelliklerle toplumun konut ihtiyacından çok hükümetin prestijinin ve gücünün ön planda olduğu bir proje ortaya çıkmıştı. Stalin'in ölümünden sonra, 1961 yılında Stalinallee'nin ismi Karl-Marks-Allee olarak değiştirilecekti (Alves, 2009). Bu gelişme ideolojik yapılanmaya bağlı geliştirilen ve uygulanan mimari stilin geçiciliğini ortaya koymaktaydı. Ayrıca, Doğu'da konut politikasıyla belirlenen düşük kira fırsatı konutların seçili grupların arasında dağıtılmasıyla, tüm toplum üzerinde tanımlanmak istenen sosyalist kimlik belirli bir sınıfla sınırlı kalmıştı.

1953 yılında, Doğu Berlin'in "Ulusal Yeniden İnşa Programı"nın bir parçası olan Stalinallee'ye tepki olarak; Batı Berlin'de sonradan Interbau'nun bir parçası haline gelecek olan Hansaviertel için yarışma düzenlenmesi kararı alındı. Yarışmayı kazanan Gerhard Jobst ve Willy Kreuer'in tasarımı olan, 1943'te CIAM görüşmeleri ve yayınlanan Atina Şartı'nın modern mimari ilkelerinin benimsendiği projede dönemin farklı ülkelerde etkin ve tanınan mimarları görev almıştı. Berlin Konut İnşaatı Senatörü Karl Mahler'e göre Hansaviertel, "Batı mimarisinin açık bir beyanıydı ve Stalinallee'nin sahte gösterişine karşı, modern şehircilik ve uygun konutun özelliklerini" göstermeliydi (Scheaffer, 2009). Stalinallee'nin keskin nizami planlaması, simetrisine, geleneksel mimari yaklaşımına karşın, Interbau ve ona bağlı Hansaviertel'de demokratik toplumun özgürlüğünü benimsemiş bir siyasetin gücünü yansıtmak için daha dağınık bir yerleşim öngörülmüştü. Mimari yerleşimin ortogonal olmayan geometrisi, yarışma açıklamasında şu şekilde özetlenmişti: *"Binaların Tiergarten'e açılan bir körfeze doğal ve serbest bir şekilde yerleştirilmesi planlanmıştır...bununla diktatörce inşa edilmiş binalarla açık bir tezat oluşturmaktadır."* Jobst ve Kreuer projesine hem özgürlüğün, modernliğin ve Batılı olmanın bir manifestosunu hem de Hitler'in ve sosyalist Doğu'nun yapılarına olan tezatı işlemişti. Proje ekonomik kaynağını, Doğu Almanya'dan farklı olarak, Avrupa'nın yeniden inşası için Marshall Planı kapsamında ABD'nden almış ve kamu yararına hizmet eden devlet destekli şirketlerin kurulmasıyla hayata geçirilmişti (Eskinazi, 2009).

Doğu'da konut planlama ve uygulaması, yasal ve ekonomik anlamda devlet düzeyinde gerçekleştirilmişti. Tasarlanan yapıların planları ve şehrin gelişimi, şehrin ayrılan iki

bölgesi bir daha bir araya gelmeyeceği varsayımı üzerine kurgulanmıştı. Projelerin tasarımı devlete bağlı çalışan mimarlara aitti. Batı Almanya'nın siyasi yapılanması kapitalist sisteme, ekonomisi de özel mülkiyete ve serbest piyasaya dayanıyordu (Eriç, 2008). Buna bağlı olarak, küçük ve büyük ölçekli konut yapıları devlet destekli kurumlar tarafından inşa edildi. Bu yapıların inşaatçıları ve işletmecileri, kar amacı gütmeyen konut birlikleriydi. Belediyelere veya bazen sendikalar gibi diğer kamu kurumlarına ait olan bu oluşumlara devlet katkısı ve vergi indirimleri sağlanarak uygun fiyatlı konut üretmek ve dağıtımını yapmak için yasal yetki verilmişti. Batı Berlin'de inşa edilecek yapıların tasarımında ise bireysel çalışan mimarlar görev almıştı. Konut üretiminin ekonomik ve yönetsel bu farklılıklarının yanında, hem Doğu hem de Batı Berlin'in büyük yerleşimlerinin inşaat süreçleri, o dönem hem doğu hem de batıda birçok ülke tarafından paylaşılan “devlet güdümlü modernleşme ideolojisine” dayanıyordu. Batı Berlin bu anlamda özel sermayenin desteklediği kapitalizmden en uzak halini yansıtmıştı (Urban, 2018).

Konut sorununa çözümler aranırken, konutların yerleşeceği konumlar bağlamında, özellikle 1961'de inşa edilen Berlin Duvarı'nın kent sınırları üzerindeki etkisiyle, Doğu ve Batı Berlin'de yönetim tarafından farklı stratejiler takip edilmiştir. Batı Berlin'in Doğu Almanya ile çevrili olması, diğer Avrupa kentlerinin yaşadığı banliyöleşme deneyimini fiziksel olarak imkânsız hale getirmiştir. Buna karşın Doğu Berlin yönetimi, sosyalist ideoloji gereği kent dışında tek aile tipi konut politikasını benimsememiştir (Uysal, 2019). Batı Berlin yönetimi, Berlin'in merkezinde, şehrin mevcut kentsel yapısı üzerinden geliştirilen çalışmalara, konut yenileme projelerine ve genel anlamda Batı ülkeleri tarafından desteklenen bölgelerdeki inşaatlara ağırlık verirken, Doğu Berlin'de, şehrin eteklerinde ütöpik sosyalist ilkeleri yansıtacak kendi kendine yetebilen geniş yerleşimler geliştirilmesi amaçlanmıştır (Scheaffer, 2019). Dışa doğru büyümemesi Berlin'i, diğer Alman ve Avrupa kentlerinin aksine daha kompakt ve yüksek yoğunluklu bir kent haline getirmiş ve geniş sanayi alanları kent içinde konumlandırılmasıyla diğer Batı kentlerinden farklılaştırmıştır (Uysal, 2019).

Kapitalist sistemde kent merkezi, kentin en karlı bölgesi olarak görüldüğünden Batı Almanya'da yeniden yapılandırma stratejilerinde merkez özel sektöre ayrılmıştı. Kapitalist kent olarak düşünülen Batı Berlin'de kent merkezi de ticari faaliyetlerin hakimiyeti altındaydı. Meydanın ve ana caddenin merkezin bir parçası olması fikri de Doğu Berlin'de olduğu gibi planlamanın ana unsurlarından biriydi. Ancak amaç, Doğu

düşünce yapısından farklı olarak amaç gösteriler için bir araya gelmek ya da alanlar yaratmak değil, meydanları özel sektörün ofis bloklarının veya şirketlerin genel merkezlerinin bulunduğu alanlar olarak kurgulamaktı (Eriç, 2008).

Şekil 6.1. Hansaviertel ve Marzahn Proje Alanlarının Berlin Şehrindeki Konumları.

Batı Alman şehirlerinde, kapitalizm ideolojisine bağlı olarak, özel ve kamu çıkarları arasında bir uzlaşma sağlanmaya çalışılmış, siyasal kararlar da kentin yapısının belirlenmesinde etkili olsa da bunun belli bir sınırdan kalması istenmiştir. Bu anlamda FAC, “Kentsel Planlamanın On Altı İlkesi” gibi net planlama ilkeleri belirleyen DAC’nden farklı bir yol izlemiş ve şehirdeki yeniden yapılanma sistemi ABD’nin kontrolünde geliştirilmiştir. Ayrıca, kentsel planlama bağlamında Berlin’in iki tarafında referans alınan “Şehir Planlamasının On Altı İlkesi”ndeki kavramlar ile Interbau-Hansaviertel’in temel tasarım kavramları birbiriyle çelişmişti. Hansaviertel’deki konut birimleri, yaya ve araç yollarının büyük bir yeşil alan içerisindeki tasarımı Berlin’de daha sonradan inşa edilecek olan birçok yapıda uygulanacak olan “park içinde şehir” konseptine dayanıyordu. “Parkta şehir” kavramı kentsel planlamada Stalinist estetiğin uygulanmasını amaçlayan ve modernist planlama-tasarım tekniklerini reddeden 16 maddelik kentsel planlama yönergesine karşıt bir uygulamaydı. Temelde, şehirlerin kentsel karakterine ve yönergenin 12. maddesinde belirtilen “kent bahçe olamaz” fikrine odaklanan Doğu Alman şehirlerinde üretilen tasarımlar Batı Almanya’dakilerden bu anlamda farklılaşıyordu

(Eriç, 2008). Buna rağmen, Doğu Almanya'da uygulanan kentin büyümesinin sınırlandırılması ve gökdelenlerin inşasının desteklenmesi gibi bazı ilkeler, Batılı planlama ideolojileriyle paralellikler içeriyordu. Aynı zamanda eski binaların neredeyse tamamen yıkılmasının yanı sıra mevcut sokak ve meydan yapısını yok etme eğilimi de ortak özelliklerdendi (Eskinazi, 2008).

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet yönetimine geçen Kruşçev'in sosyalizmin insanlara sağlayacağı yaşam standartı konusuna odaklandıktan ve konut inşaatına yönelik yeni çalışmalar başladıktan sonra, konut inşaatının "daha iyi, daha ucuz ve daha hızlı" hale gelmesi için prefabrike beton panellerden yapılan toplu konutlar üretme kararı alınmıştı. Bu kararla beraber, 1950 ve 1960'larda DAC politikasında geçmişin ve burjuva mirasının reddedilmesi fikrinin gelişmesi ile inşaat süreçlerinin Fordist standardizasyon teknolojileri ile düzenlenmesi, süsleme elemanları yerine çimento, granül ve inşaat demirinin kullanımı gündeme gelmişti (Rubin, 2014). Tüm Doğu Alman konutlarında prefabrike beton levhaların kullanımı yoluyla standardizasyona toplu konut üretimini artırdı (Urban, 2018). Konut üretimindeki yaklaşımın Sovyetler Birliği'ndeki değişimine rağmen 1949'dan 1971'e kadar Doğu Almanya'nın en büyük lideri olan Walter Ulbricht, çoğunlukla şehir merkezinde Stalinallee gibi temsili inşaatlara odaklanmıştı. Bu dönemde yalnızca Doğu Berlin dışındaki Hoyerswerda ve Halle-Neustadt gibi şehirlerde prefabrike sistemlerle konut üretimi yapılmıştı. Buna karşılık, Doğu Berlin'in toplu konutları 1970'lerde, 1971'den 1989'a kadar iktidarda olan ve konut üretimine ciddi boyutlarda kaynak ayıran Erich Honecker yönetiminde yükselmişti. 1973'te başlatılan sosyalizmin sosyal ve ekonomik ilkelerini biraraya getirmeyi amaçlayan Konut İnşaat Programı (Frank, 2018) ile yaklaşık olarak iki milyon konut inşa edilmiş (Schröder, 1998 ve Palutzki, 2000), prefabrik sistemlerin kullanıldığı toplu konut tipi, Doğu Almanya'da ve özellikle Doğu Berlin'de standart konut üretim sistemi haline gelmişti (Urban, 2018).

Marzahn Toplu Konut Yerleşimi Doğu Almanya'daki yeni konut politikalarının sonuç projelerinden biri olarak öne çıkmıştı. SED, 1971'deki 8. Parti Kongresi'nde 1971-75 Beş Yıllık Planı için yarım milyon dairenin inşa edilmesi için karar almıştı. 1973'te ise, modernize edilmiş konut hedefi 3 milyona yükseltilmişti (Berning ve diğerleri, 2003). Konut İnşaat Programı'nın bir parçası olan, uydu şehir olarak kurgulanmasına karar verilen Marzahn'ın konsept projesi 1972'de Berlin Şehircilik Direktörü Günter Peters, Berlin'in Baş Mimarı Roland Korn tarafından Politbüro, Devlet Planlama

Komisyonu ve Berlin Kent Konseyi'ndeki üst düzey görevlilerin onayı ile geliştirilmişti (Hübner ve diğerleri, 1998). Daha sonra Marzahn Projesi, “Genel Ulaşım Planı” ve “Kent Mühendisliği Komleks Planı”na dahil edilmişti (Berning ve diğerleri, 2003). Krushev’in kentsel planlama ve konut politikasında benimsediği işlevsellik ve teknoloji kullanımı ile gelen yeni tasarım ve inşaat teknikleri, Doğu Berlin’i Stalin döneminde reddilen modernist planlama ilkelerine yaklaştırmış oldu. Fordist ve Taylorist seri üretim tekniklerinin SSCB'deki sosyalist devrimi tamamlamak için kullanılabileceğine dair gelişen yeni inancın etkisiyle devlet sosyalizmi ile Hansaviertel’in tasarımında benimsenen “Yarının Şehri”, Bauhaus ve CIAM'in fikirleri dolaylı yoldan biraraya gelmiş oldu (Rubin, 2014). Marzahn’da uygulanan “Karmaşık Konut İnşaatı” (“Komplexer Wohnungsbau”) sisteminde “Yarının Şehri” yaklaşımı haricinde, o sırada Batı Berlin’de inşa edilen konut yerleşimleri, Le Corbusier’in Radiant City ve erken Sovyet işlevselciliği gibi yirminci yüzyılın başlarındaki teorileri de referans alınmıştı. Bu bağlamda Hansaviertel ve Marzahn’ın genel planlaması ortak kavramlar etrafında buluşmuştu. Hansaviertel’den farklı olarak, Marzahn’da sosyalist toplum ilkelerinden “herkes için eşit yaşam koşulları ve modern olanaklar” amaçlanmıştı (Urban, 2018).

Batı Berlin’de Atina Tüzüğü ilkelerine bağlı tasarlanan, işlevsel ayırımın ve trafik akışının gözetildiği, ışık ve temiz havadan en üst seviyede yararlanmanı amaçlandığı Hansaviertel ile Märkisches Viertel, Gropiusstadt ve Falkenhagener Feld, yoğun konut, ticari ve sosyal alanların biraraya getirildiği projelerde prefabrike sistemler ve seri üretim inşaat teknikleri kullanılmıştı. Ancak tasarım ve inşaat yönetemlerindeki çeşitlilik değerlendirildiğinde inşaattaki standardizasyon Doğu’daki kadar kapsamlı olmamıştı. Doğu’nun aksine geleneksel inşaat yöntemleri Batı’da kullanılmaya devam etmiş, endüstrileşmiş inşaat ihtiyaca ve tasarıma göre tercih edilen bir yöntem olarak kalmıştı (Urban, 2018). Prefabrik, seri üretilen konut blokları Batı’da icat edilen bir sistem olmasına rağmen sosyalist blokta Batı’dan çok daha fazla kullanılmıştı. Doğu Almanya tüm konut inşaatlarının yüzde 83’ünü oluşturan 2,1 milyon prefabrike blok (Plattenbau) inşa etmişken Batı’da bu sayı 500.000 ile sınırlı kalmıştı. Doğu Almanya, sosyalist bloğa ve aslında tüm dünyaya, seri üretim prefabrike konutlarının inşasında öncü devlet olmuştu. Ayrıca, prefabrik betonarme konut bloğu, Doğu’da, sosyalizmin örnek vatandaşları yani işçiler, planlamacılar, parti üyeleri, çocuklu genç aileler için inşa edilirken ve sosyalizmin en değerli konutları olarak kabul edilirken, Batı’da

Üretilen prefabrike konutlar (Hansaviertel'dekiler hariç) ounlukla göçmenler ve düşük gelirli sakinlerin yaşam alanı olarak kabul grmt (Rubin, 2016).

Doğu ve Batı Berlinlilerin büyük ölçekli konut deneyimleri arasındaki fark inşaat terminolojisine de yansımıtı. Batı Alman büyük konut yerleşimleri için kullanılan "Grosiedlung" genel olarak tarafsız bir tanım olsa da, Doğu Almanya'daki "die Platte" blokların inşa edildiği yapıcı eleman (prefabrik beton levha), binanın kendisi (döşeme bloğu) ve tüm mlkn genişletilmesi gibi birkaç anlamı olan bir terimdi. Urban'a göre "Die Platte" hem kasvetli, kalitesiz işçilik, zorunlu kolektivitizmle hem de modernleşme ve sosyal eşitlikle bağlantılı sosyalist yaşam tarzını arıtırıyordu. Berlin Duvarı'nın her iki tarafında da genellikle büyük toplu konutlar sevilme yerine ihtiyaa bağlı olarak kabullenilmiti (Urban, 2018).

İşlevsel ve teknolojik içeriğiyle temel kentsel planlama ilkeleri bağlamında benzerliklere sahip olan Marzahn ve Hansaviertel Toplu Konut Yerleimleri, plan tipolojisi, yükseklik ve cephelerde tasarımsal çeşitlilik açısından farklılık göstermiştir. Batı kapitalizminin ilkeleri olan özgürlük, demokrasi, açıklık ve hiyerarşi yokluğunun (Bowie, 2016) yansıtılmaya alııldıı Hansaviertel'in tasarımı, tipolojik ve kentsel e bağlamında eitliliin bulunması ve modern şehrin tüm farklı yanlarının gösterilmesi özellikle istenmiti. Bireyselliin ne çıkarılması hedefiyle tanınmış yerli ve yabancı mimarlar, tasarladıkları farklı ölçek, tipoloji ve malzemelere sahip tasarımlarıyla Hansaviertel'e katkıda bulunmuştu. Gerhard Jobst'un revize edilmiş son projesinde, tipolojik çeşitliliği arttırmak adına, yarışmanın ikincisi olan Kurt Kurfiss'in tasarımıdaki bir dizi kule, Thiele ve Wittig'in geliştirdiği tek katlı apartman yapıları ve Hans Scharoun'un Friedrichshain bölgesinde planladığı konut hücreleri biraraya getirilmişti. Konut birimlerindeki oda sayıları birden bee kadar değişkenlik göstermekle beraber bloklarda stüdyo dairelerde dnlmt. Farklı yüksekliklerdeki konut bloklarının bölgesel olarak konumlandırıldığı tasarımın peyzajında baskın noktalar yaratmak amaçlı; biri gelecekteki 17 Haziran Caddesi'nin yakınında ve diğeri Hansaplatz'ın yanında olmak üzere konut ilevli iki kule eklenmiti (Eskinazi, 2008). Berlin peyzaj mimarı Helmut Bournot'un koordinasyonundaki on peyzaj mimarı serginin yeşil alanlarını planlamakla görevliydi. Peyzaj tasarımı, temel yaklaşım bina tipolojilerine göre çalışma gruplarına ayrılan be bölgede, Tiergarten parkı ile olan sürekli bir ilişkinin kurgulanmasıydı (Farshchi, 2019).

Marzahn'da ise projelendirmede birincil amaç konut ihtiyacının karşılanması olsa da, ideolojik anlamda “sosyalist kimliğin” inşası tasarımın şekillenmesinde büyük rol oynamıştı. Batı'ya nazaran planlama kriterleri büyük oranda çıkarılan yasalarla sınırlandırılmıştı. Projenin tasarımı devlete bağlı olarak çalışan Berlin Şehircilik Direktörü Günter Peters ve Berlin'in baş mimarı Roland Korn tarafından geliştirilmişti. WBS 70 prefabrike sistemlerin kullanımıyla konut birimlerinde esnekliğin sağlanması amaçlansa da, tipolojik ve malzemesel çeşitlilik Hansaviertel'e kıyasla çok azdı. Bina yükseklikleri beş ile yirmi beş kat arasında değişmekteydi. Hansaviertel'de olduğu gibi binaların arazideki yerleşimi eğitim, eğlence, ticaret ve toplu ulaşımına yakın olacak şekilde kurgulanmıştı. Ancak Hansaviertel'in dağınık yerleşiminden farklı olarak, her bir konut bloğunun ortak alanlara 600 metre mesafede olması planlanmıştı. Peyzaj tasarımında ağaç en önemli unsur olarak düşünülmüş, yine Hansaviertel'in organik, parkla iç içe geçen peyzajından farklı olarak fordist teknikler kullanılarak ağaç yerleşimi yapılmıştı. Marzahn'da eğitim yapılarına özel bir önem verilmişti. Bunun sebebi SED'in “sosyalist kimliğin” oluşumunun erken yaşlardan itibaren sağlanması gerektiğine duyduğu derin inançtı.

Doğu Almanya'daki uygulamalara benzer şekilde, alanı ve kaynakları daha verimli kullanmak için Batı Alman hükümeti sosyal konut ile ilgili yasalarına bağlı metrekare ve maliyet kısıtlamaları olsa da, Hansaviertel'de beklenen çeşitliliği sağlamak için farklı yöntemler kullanılmıştı. Projede görev alan Finli ve İsveçli mimarların birçoğu, sakinlerin odaları kendi ihtiyaçlarına göre dönüştürmelerine olanak tanıyan hareketli duvarlar ve alanı daha verimli kullanmak için birleşik mutfak-yemek odaları tasarlamıştı. Alvar Aalto daha fazla alana sahip olmak için konut birimlerine geniş balkonlar eklemişti. Mimarların çoğu konut bloklarında, sakinlerin bir apartman dairesi yerine kendi evleri olduğu hissini yaratmak için iki katlı konut birimleri yaratmıştı. İç merdivenlerin kullanımıyla daha fazla katmana erişim ve mahremiyet hissi yaratılmaya çalışılmıştı. Le Corbusier, Vago ve Schwippert'in tümü iki katlı apartman dairelerini kullandı. Binalar, modern elektrikli aletlerin yanı sıra modüler, modernist mobilyalarla döşenmişti (Millar, 2018).

Doğu ve Batı Berlin'de toplu konutlara gelen olumsuz eleştiriler hükümetlerin farklı tepkileriyle karşılaştı. Doğu'daki sosyalist hükümet liderleri konut üretiminin niceliğinin daha önemli olduğu inancıyla inşaat politikalarında büyük bir değişikliğe gitmedi. Batı Berlin hükümeti ise konut yerleşimlerinin olumsuzluklarıyla ilgili

medya baskısından ötürü 1970'lerin ortalarında büyük ölçekli konut inşaatını durdurma yolunu tercih etti. Doğu'da toplu konutlarda yaşayan nüfus gitgide arttı. 1989'da 2,2 milyon Batı Berlinlinin yalnızca %5'i büyük bir mülkün sakiniyken, Doğu'daki yukarıda bahsedilen üç büyük proje, Doğu Berlin'in 1,2 milyonluk nüfusunun üçte birine yakınına barındırıyordu (Urban, 2018).

7. SONUÇ

Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı sonrası, savaşın galip güçleri tarafından bölünerek iki farklı hatta zıt olarak nitelendirilebilecek ideolojinin etkisinden kalmış olan Doğu ve Batı Almanya'daki konut üretiminin bir incelemesi yapılarak, Batı Berlin'de Hansaviertel, Doğu Berlin'de Marzahn Toplu Konut Yerleşimi'nin mimarlık-siyaset ara kesitinde bir karşılaştırması yapılmıştır. Savaş sonrası Sovyetler Birliği ile Amerika arasındaki gerilim ve rekabetin, diğer adıyla Soğuk Savaş'ın, gölgesinde Doğu ve Batı Almanya'da şekillenen politik, ekonomik ve sosyal hamleler, hükümetlerin benimsedikleri ideolojiyi yayma ve yansıtma biçimleri, dönemin şartları, ihtiyaçları, toplumsal yapılanması, mimari ve şehircilik yaklaşımları da gözetilerek iki yapı grubu arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir.

Doğu ve Batı Almanya'nın benimsedikleri birbirine zıt ideolojiler, hem savaş sonrası sorunların çözümü hem de ulusal ve uluslararası boyutta iktidarın konumunu güçlendirme süreçlerini farklı şekillerde etkilemiştir. Doğu ve Batı Almanya'da savaş sonrası yıkılmış şehirlerin tekrar ayağa kaldırılması için yapılan uygulamalar ortak özellikler taşısa da, karar süreçleri ve sebepleri farklılık göstermiştir. Ancak her iki taraf da mimarlığı ve savaş sonrası en sıkıntılı konulardan biri olan “konutu”, kendi ideolojisini güçlendirmek ve yaymak için kullanmıştır.

Savaş sonrası ilk yıllarda Doğu Almanya'da, devlet gücünü yansıtma ve Doğu Alman vatandaşlarını “sosyalizm” çatısı altında birleştirmek için genelde mimarlık ve özelde konut önemli araçlardan olmuştur. Stalin döneminin “içerik olarak sosyalist, biçim olarak ulusal” anlayışının hakim olduğu yapılarda, Batı ile olan rekabetin etkisiyle devlet gücünü kanıtlama fikri ağır bastığından sosyalizmin temel ilkelerinden olan “herkes için eşit yaşam koşulları” geri planda kalmış, Stalinle örneğinde olduğu gibi toplumun yalnızca belli bir kesimi için konforlu konut sağlanmıştır. Stalin'in ölümünden sonra içeriğin yani sosyalizmin mimarlık aracı değişmiş, daha önce reddedilen modern, işlevselci planlama fikirleri ön plana çıkmıştır. Bu anlamda Doğu Almanya farklı sebeplerle de olsa Batı Almanya ile ortak noktada buluşmuştur. Batı

Almanya’da ideolojinin mimariye yansması bağlamında daha istikrarlı bir süreç takip edildiği söylenebilir. Öyle ki benimsenen kapitalizm ideolojisi ile ilişkili “bireysel, özgür ve hiyerarşi olmayan bir toplum” için inşa edilen konut ve diğer mimari yapıların üretim süreçlerinin ideolojiye dayanan fikirsel süreçlerinde Doğu’da olduğu gibi keskin bir değişim olmamıştır.

Doğu’da Marzahn ve Batı’da Hansaviertel konut yerleşimlerinin tasarım ve üretim süreçlerinde de ülkelerin o dönemki genel siyasi ve ekonomik durumları gibi hem benzerlik hem farklılıklar olmuştur. Dönemin konut kıtlığına çözüm olarak devletin sağladığı ekonomik destek, oransal olarak farklı olmakla beraber, her iki tarafta da sağlanmıştır. Ancak bu kaynağın kullanılış biçimi ideolojiye bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Marzahn’da konut birimlerindeki nicelik ön plandayken, Hansaviertel’de modern dünyanın seçeneklerini insanlara gösterme amaçlı çeşitliliğe odaklanılmıştır. Konutların üretim biçimleri de buna bağlı şekillenmiş, Marzahn’da prefabrike sistemlerin yoğun kullanımı, Hansaviertel’de malzeme ve tipoloji seçeneklerinin fazlalığı baskın özellikler olmuştur. Marzahn’daki üretim süreci, plan tipleri ve konut birimlerinin boyutları devlet politikalarıyla büyük oranda sınırlandırılırken Hansaviertel projesinde maliyete bağlı metrekare sınırlandırmaları haricinde büyük bir politik baskı olmamıştır.

Kentsel planlama bağlamında Doğu’da Stalin’den sonra gelişen modern fikirler, Batı’da süregelen tasarım yaklaşımlarıyla örtüşmüş, bu Marzahn ve Hansaviertel’in genel yerleşimlerinde kendini göstermiştir. Her iki projede de konut birimlerinin etrafında kamusal alanlar konumlandırılmış, bunların birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkileri gözetilerek peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Projelerin yerleşim planı bağlamında farklılaştığı nokta, konumlandırma yapılırken tercih edilen yöntemler olmuştur. Marzahn’da kamusal işlevi olan yapılarla konut birimleri arasındaki mesafe altı yüz metre ile sınırlandırılırken, Hansaviertel’de daha dağınık bir yerleşim söz konusudur. Doğu’daki devletin mimarlık üretimindeki kontrolü ve baskın rolü ile Batı’nın serbest piyasa ekonomisine dayalı, mimariyi büyük oranda kapitalist yaşam tarzına hizmet etme aracı olarak gören sistemi arasındaki fark burada ortaya çıkmıştır.

İdeolojik bağlamda Marzahn’ın yerleşiminde tasarlanılan kurgu Doğu Almanya’daki iktidarın sosyalist kimlik inşası ile ilgili uzun vadeli planlarını gözler önüne sermiştir. Yerleşim içindeki eğitim yapılarına, sosyalist kimliğin küçük yaşlardan itibaren oluşturulacağına olan inançla, özellikle önem verilmiştir. Batı Almanya’da ise

kapitalizmi yayma hedefi, sunulan farklı seçenekler ve imkanlar ile insanlar üzerinde yaratılan cazibe yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu farklılık ve benzerliklerin ötesinde, Soğuk Savaş döneminde duvarın iki tarafında inşa edilen bu toplu konutların sahip olduğu en önemli ortak özellik, ideolojilerin ve buna bağlı yaratılmak istenen ulusal-uluslararası kimliğin mimarlık disiplini üzerinden tanımlanma hedefi ve toplumu şekillendirme arzusudur. İncelenen iki yapı grubu, Hansaviertel ve Marzahn Toplu Konutları, birbirine zıt iki ideolojiye sahip hükümetin mimarlığı kullanarak kendine göre “ideal” birey ve ideal toplum yaratma çabalarının birer ürünüdür.

KAYNAKLAR

- Alleman, Fritz R.** (1956) (Çev. Oğuzhan Ekinci). *Bonn ist nicht Weimar*. Köln: Kiepenhauer & Witsch Verlag.
- Altürk, E.** (2012). *Ada olarak Berlin*. Kıtının başkentleri Paris Berlin-Metropol ve Mimarlık IV. 243-260. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayinevi
- Alves, C.S.** (2009). Architecture and housing policy in East Berlin. Conference in the Goethe- Institut, São Paulo: Kasım 6-7.
- Aman, A.** (1992). *Architecture and Ideology in Eastern Europe during the Stalin era: an aspect of Cold War history* (Çev. Roger and Kerstin Tanner). USA: the Architectural History Foundation and the Massachusetts Institute of Technology, s. 248.
- Arandelovic B. ve Bogunovich D.** (2014, April). *City profile: Berlin*. Cities. 37, 1-26, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.10.007>
- Armaoğlu, F.** (2000). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. 3.baskı. İstanbul: Alkım Yayinevi
- Arzmi, A.** (2020). *Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: From process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process*. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı.
- Aydın, F.S.** (2020). *Batı ve Doğu Almanya'da siyasi ve mimari farklılıklar ve etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi (No. 633804).
- Berning, M. ve diğerleri.** (2003). *Berliner Wohnquartier: Ein Führer Durch 70 Siedlungen*. Germany :Dietrich Reimer Verlag. Arzmi, A. (2020). *Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: From process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process* tezinden. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı.
- Bowie, L.** (2016). *Protest and marginalized urban space. 1968 in West Berlin*. Studies in History and Theory of Architecture. 4, 225-240. 11 Mart 2022 'de <https://sita.uauim.ro/article/4-bowie-protest-and-marginalized-urban> adresinden alındı.
- Brenner, N.** (2004). *Urban governance and the production of new state spaces in Western Europe, 1960–2000*. Review of International Political Economy 11.3, 447–88.
- Brock, A.** (2009). *“Producing the ‘Socialist Personality’? Socialisation, Education, and the Emergence of New Patterns of Behavior”*. Power and Society in The DAC: 1961-1979 içinde, Bölüm 11, Mary Fulbrook (Ed.). New York: Berghahn Books.

- Cheredina, I.S. ve Rybakova, E.Y.** (2020). *German experience in the design and construction of mass housing and its adaptation to Soviet realities*. Zeszyty Naukowe Politechniki Czestochowskiej nr 26, 18-23. doi: 10.17512/znb.2020.1.03
- Cobbers, A.** (2011). *Architecture in Berlin: The 100 most important buildings and urban settings*. Berlin: Springer. **Arandelovic B. ve Bogunovich D.** (2014, April). *City profile: Berlin*. Cities. 37, 1-26 makalesinden alındı.
- Crites, J.** (2009, Mart 11). *Neighborhoods in transition: Two developments*. Journal of Housing & Community Development, 26-34
- Dolff-Bonekämper, G. ve Schmidt, F.** (1999). *Das Hansaviertel: Internationale Nachkriegsmoderne in Berlin*. Bauwesen. Almanca'dan İngilizce'ye çeviren Farshchi, K. (2019).
- Ekinci, O.** (2017, Mart). *Edebiyat sosyolojisi bağlamında II. Dünya savaşı sonrası Alman edebiyatı üzerine bir inceleme*. folklor/edebiyat Dergisi, 23(91) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fe/issue/33301/464456>. Erişim tarihi: 15.09.2021
- Eriç, D.N.** (2008). *Urban transformation of a socialist city: a case study of east Berlin – Alexanderplatz* (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi (No. 198563)
- Erker, P.** (1990) (Çev.Oğuzhan Ekinci). Ernährungskrise und Nachkriegsdeutschland, Stuttgart: Clett-Cotta Verlag, Esselborn, K. (1986): "Neubeginn als Programm", in: Literatur in der Bundesrepublik bis 1967, hrsg. von Ludwig Fischer, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Eskinazi, M.** (2009). *Hansaviertel and the residential block by Oscar Niemeyer*, Conference in the Goethe- Institut, São Paulo: Kasım 6-7.
- Farshchi, K.** (2019). *Revisiting Interbau Exhibition 1957 in Berlin, from the city of stone to the city of tomorrow* (Yüksek Lisans Tezi). <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/44849> adresinden alındı.
- Flierl, B.** (1998). *Berlin baut um—Wessen Stadt wird die Stadt? Kritische Reflexionen 1990-1997*. Berlin: Verlag für Bauwesen. Almanca'dan İngilizce'ye çeviren Florian Urban (2018)
- Flierl, T.** (2015). *Karl-Marx-Allee and "Interbau 1957"-Berlin postwar heritage between confrontation and co-evolution*. ICOMOS – Hefte des Deutschen Nationalkomitees, 58, 62-65. doi: 10.11588/ih.2013.4.20080.
- Frank, M.** (2018). *Constructing identity in East Berlin: housing, identity, and power in the DAC* (Lisans Bitirme Tezi). https://digitalwindow.vassar.edu/senior_capstone/767 adresinden alındı.
- Gallus, A.** (2008) (Çev.Oğuzhan Ekinci). *Zäsuren in der Geschichte der Bundesrepublik*. in: Hans- Peter Schwarz (Hg.) (2008): Die Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz nach 60 Jahren. Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag.

- Gordon, D.L.A.** (Ed.) (2006). *Planning twentieth century capital cities*. 16 Nisan 2022 tarihinde <https://www.routledge.com/Planning-Twentieth-Century-Capital-Cities/Gordon/p/book/9780415557344> adresinden alındı.
- Grewe, C.** (Ed.) (2005). *From Manhattan to Mainhattan: reconsidering the Trans Atlantic architectural dialogue*. 1-12. Washington, DC: German Historical Institute
- Gülpınar, E.K.** (2021). *Urban-spatial analysis of mass housing environments: mapping Batıkent in search of alternatives to generic housing* (Yüksek Lisans Tezi). <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/90531> adresinden alındı.
- Haase, A.** (2005, September 14). 'Topographies of values': Urban transformation in East Germany. *Urban design International* (10), 115–136.11 Mart 2022 tarihinde <https://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.udi.9000144> adresinden alındı.
- Hannemann, C.** (1996). *Die Platte: Industrialisierter Wohnungsbau in der DDR*. Braunschweig : Vieweg. Arzmi, A. (2020). Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: From process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process tezinden. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı.
- Harlander, T.** (1999). *Wohnen und Stadtentwicklung in der Bundesrepublik, Wiederaufbau in den fünfziger Jahren: in Geschichte des Wohnens, von 1945 bis Heute: Aufbau, Neubau, Umbau*. Band 5. Stuttgart.
- Harlander, T.** (2007). *Wiederaufbau und modernisierung der stadtstrukturen von 1945 bis Mitte der 1970er Jahren*, Stadtwohnen. Almanca'dan İngilizce'ye çeviren Kassouha, S. (2020).
- Harlander, T.** (2008). *History of welfare policy in Germany since 1945, Volume 6, 1974–1982: German Federal Republic—new challenges, growing uncertainties*. Baden-Baden: Nomos-Verlag.
- Harloe, M.** (1995). *The people's home? Social rented housing in Europe and America*. Oxford: Blackwell.
- Harmann, C.** (2017). *Halkların Dünya Tarihi*. 6.basım. İstanbul:Yordam Kitap
- Harmann, A.** (2006). *Architectural reconstructions:The current developments in Germany* (Yüksek Lisans tezi). <https://esploro.libs.uga.edu/esploro/outputs/graduate/Architectural-reconstructions--the-current-developments-in-Germany/9949334382902959> adresinden alındı.
- Henselmann, H.** (1966). *Der Einfluss der sozialistischen Lebensweise auf den Städtebau und die Architektur in der DDR*. Deutsche Architektur 5, 264-265 Almanca'dan İngilizce'ye çeviren Urban, F. (2018).
- Hobsbawn, E.** (2020). *Kısa Yirminci Yüzyıl*. 13.basım. İstanbul:Everest Yayınları
- Hudson, H.** (1994). *Blueprints and Blood: The Stalinization of Soviet Architecture, 1917–1937*. Princeton, NJ: Princeton University Press. Rubin, E. (2014). "From 'Mietskaserne' to Wohnungsbauserie" 70 in East Berlin's

Northeast.”. Central European History, 47(2), 345 makalesinden.
<https://www.jstor.org/stable/43280440> Erişim tarihi: 11.06.2022.

- Hübner, C., Nicolaus, H., Teresiak, M.** (1998). *20 Jahre Marzahn: Chronik eines Berliner Bezirkes*. Berlin : Bezirksamt Marzahn. Arzmi, A. (2020). *Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: From process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process* tezinden. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı.
- Imhof, M. ve Krempel, L.** (2009). *Berlin: New Architecture: A Guide to New Buildings from 1989 to Today*. 8.baskı. Petersberg: Jovis.
- Ihlenfeldt, J. ve Saß, D.** (1974). *Grundsatztechnologien zur WBS 70 und ihre Ersatzwendung in Neubrandenburg*. Architektur der DDR. 1, 15-18. Arzmi, A. (2020). *Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process* tezinden. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı.
- İlkan, A.** (2009). *Soğuk savaş döneminde ABS- SSCB kültürel politikalarının sanata yansımaları: Soyut dışavurumculuk ve Sosyalist realizm* (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi (No. 254311).
- Junker, W.** (1973). *Das Wohnungsbauprogramm der DDR für die Jahre 1976–1990*. Deutsche Architektur 12, 708-712. Almanca’dan İngilizce’ye çeviren Urban, F. (2018).
- Karadağ, C.T.** (2015). *Almanya’nın yeni doğu politikası: “Ostpolitik” (1969-1974)* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Erişim adresi: <https://acikerisim.ege.edu.tr/xmlui/handle/11454/8540>
- Kassouha, S.** (2020). *Transferring experiences of post-war West Germany in social housing to reconstruction strategies after the war in Syria* (Doktora tezi). Retrieved from: <https://elib.uni-stuttgart.de/handle/11682/10843>
- Kathleen, J.C.** (2002). *German Architecture for a Mass Audience*. London: Routledge
- Klönne, A.** (2008) (Çev.Oğuzhan Ekinici). *Die unmittelbaren Nachkriegsjahre (1945-1949)*, in: Roland Roth/ Dieter Rucht (Hg.): *Die sozialen Bewegungen in Deutschland seit 1945*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Koç, N.** (2016). *Soğuk Savaş’ta Almanya: Bölünmüş Almanya’nın birleştirilmesine yönelik çabalar* (Elektronik Versiyon). Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi 11(21), 33-52.
<https://www.timad.com.tr/Content/Makale/2s-soguk-savasta-almanya-bolunmus-almanyenin-birlestirilmesine.pdf> . Erişim tarihi: 16.09.2021
- Koç, N.** (2019). *Stalin ve Kruşçev dönemlerinde Doğu Avrupa’da Sovyetler ve krizler* (Elektronik Versiyon). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 239-253.
<https://www.ufuk.edu.tr/uploads/page/enstituler/sosyal-bilimler/ensdergi/say-15/10.-stalin-ve-kruov-dnemlerinde-dou-avrupada-sovyetler-ve-krizler.pdf>. Erişim tarihi: 16.09.2021
- Lee, S.** (Çev. Savaş Aktur), (2014). *Avrupa Tarihinden Kesitler 2/ (1789-1980)*. 4. Baskı. Ankara: Dost Kitabevi

- Medina, C.D. ve Monclus, J.** (2016, Ocak). *Modernist housing estates in European cities of the Western and Eastern Blocs*. *Planning Perspectives* 31(4), 1-30. doi: 10.1080/02665433.2015.1102642.
- Millar, M.** (2018). *More than the mauer: the promotion of the ideological conflict of the cold war through the reconstruction of East and West Berlin 1949-1961* (Yüksek Lisans Tezi).
https://honors.libraries.psu.edu/files/final_submissions/5156 adresinden alındı.
- Müller, P.** (2009). *Space with schinkel the reconstruction of central East berlin – indoctrination or identity?*, Conference in the Goethe- Institut, São Paulo: Kasım 6-7.
- Ockman, J. ve Eigen, E.** (1993). *“Architecture Culture, 1943-1968: a documentary anthology”*. New York: Columbia University Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation: Rizzoli.
- Otto, H.** (1957, Temmuz). *Interbau*. *Der Spiegel*. 15.05.2022 tarihinde <https://www.spiegel.de/spiegel/print/index-1957-31.html> adresinden erişildi.
- Overy, R.** (Çev. Ekrem Dünger), (2008). *Hitler Almanya’sı Stalin ve Rüyası*. 2. Baskı. İstanbul:Erko Yayıncılık
- Peacock, H. L.** (1982). *A History of Modern Europe: 1789-1981*. Oxford: Heinemann Educational
- Palutzki, J.** (2000). *Architektur in der DDR*. Berlin: Reimer. Almanca’dan İngilizce’ye çeviren Urban, F. (2018).
- Prollius, M. V.** (2006). *Deutsche Wirtschaftsgeschichte nach 1945*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.
- Pugh, E.** (2014). *Architecture, Politics, and Identity in Divided Berlin*. University of Pittsburgh Press. Erişim tarihi: 11.06.2022 doi: 10.1080/14782804.2015.1035897
- Rabeler, G.** (1990). *Wiederaufbau und Expansion Westdeutscher Städte 1945-1960 im Spannungsfeld von Reformideen und Wirklichkeit: ein Überblick aus Städtebaulicher Sicht*, Bonn.
- Reynolds, R.** (2019) *The New Statesman. Tale of two cities*,
<https://www.newstatesman.com/world/2019/11/a-tale-of-two-cities-2>.
Erişim tarihi: 17.09.2021
- Rosenfeld, O.** (2015). *Social housing in the UNECE: models, trends and challenges. UNECE Housing Study*. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). Geneve.
- Rubin, E.** (2014). *“From ‘Mietskaserne’ to Wohnungsbauserie” 70 in East Berlin’s Northeast.*. *Central European History*, 47(2), 334-374.
<https://www.jstor.org/stable/43280440> Erişim tarihi: 11.06.2022.
- Rubin, E.** (2016). *Amnesiopolis: Modernity, Space and Memory in East Germany*. Oxford: Oxford University Press.

- Rudolph, M.** (2015). *Two German architectures: confrontation, competition and co-evolution in Divided Berlin*. ICOMOS – Hefte des Deutschen Nationalkomitees, 58, 54-57. doi: 10.11588/ih.2013.4.20076.
- Schulz, S. ve Schulz, C.G.** (2007). *Das Hansaviertel - Ikone der Moderne*. Braun Publishing AG: Salenstein.
- Sertel, S.** (2009). *II. Dünya Savaşı Tarihi*. 2. Baskı, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları
- Scheaffer, E.** (2019). *Berlin as the Showdown City: Architectural Symbolism in the Capital of the Cold War* (Lisans Bitirme Tezi). <https://shareok.org/handle/11244/329386> adresinden alındı.
- Scanlon, K. and Whitehead, C.** (2014). *Conclusion*. In K. Scanlon, C. Whitehead and M.F. Arrigoitia (eds.), *Social housing in Europe*. Oxford: Wiley
- Schönig, B.** (2020). *Paradigms shifts in social housing after welfare-state transformation: Learning from the German experience*. *International Journal of Urban and Regional Research* 44(6), 1023-1040. doi:10.1111/1468-2427.12914
- Schröder, K.** (1998). *Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR*. Munich: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit. Almanca'dan İngilizce'ye çeviren Urban, F. (2018).
- Sonne, W.** (2006). *Berlin: capital under changing political regimes*. *Planning Twentieth Century Capital Cities*, 196-212. 16 Nisan 2022 tarihinde <https://www.routledge.com/Planning-Twentieth-Century-Capital-Cities/Gordon/p/book/9780415557344> adresinden alındı.
- Staufenbiel, F.** (1966). *Kultursoziologie und Städtebau*. *Deutsche Architektur* 6, 326–327. Almanca'dan İngilizce'ye çeviren Urban, F. (2018).
- Theile, M.** (2006) (Çev.Oğuzhan Ekinci). *Aufbruch ins Gestern*, in: Georg Bönisch, Klaus Wiegrefe (Hg.): *Die 50er Jahre. Vom Trümmerland zum Wirtschaftswunder*, München: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Thöner, W.** (2005). *From an “alien, hostile phenomenon” to the “poetry of the future”: on the Bauhaus Reception in East Germany, 1945–70*. *Bulletin of the GHI Washington – Supplements*, 2(2005). https://perspectivia.net/receive/ploneimport_mods_00000362. Erişim tarihi: 11.06.2022
- Till, K.** (2005). *The New Berlin: Memory, politics, place* (p. 279). Minneapolis: Univ. Of Minnesota Press. **Arandelovic B. ve Bogunovich D.** (2014, April). *City profile: Berlin*. *Cities*. 37, 1-26 makalesinden alındı.
- Tutsak, A.** (2017, Eylül-Ekim). *Hitler Almanyası'nın yayılmacı politikası ve İkinci Dünya Savaşı (1932-1945)*. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (63) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhssbd/issue/35955/403518>. Erişim tarihi: 15.09.2021
- Uçarol, R.** (2010). *Siyasi Tarih (1789-2010)*. 8.Baskı. İstanbul: Der Yayınları
- Uhl, M.S.** (2009) (Çev.Oğuzhan Ekinci). *Die Teilung Deutschlands. Niederlage, Ost-West-Spaltung und Wiederaufbau 1945-1949*. Berlin- Brandenburg: be.bra Verlag.

- Uluslan, Ş.** (2008). *Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girişi-Öncesi ve Sonrası*. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, ss. 237-258, İzmir.
- Bağce, H. E.,** (2004). "Modernliğin Temelleri ve İkircikli Serüveni", *Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye*, Babil Yayıncılık, Ankara, s.5-60
- Urban, F.** (2004, September). *Recovering essence through demolition: the "organic" city in postwar West Berlin*. 63(3), 354-369, doi: 10.2307/4127975
- Urban, F.** (2011). *Mass housing in East and West Germany – Controversial success and ambivalent heritage*. Mass Housing East and West Joint International Conference-DOCOMOMO-International European Architectural History Network. Scottish Centre for Conservation Studies, University of Edinburgh, Scotland : September 11
- Urban, F.** (2018). *Large housing estates of Berlin Germany* (Electronic versiyon). **Hess, D.B., Ham, M.V. ve Tamaru, T.(Ed.)** (2018). *Housing Estates in Europe Poverty, Ethnic Segregation and Policy Challenges* (Elektronik versiyon), 99-120. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-92813-5_5
- Uysal, A.B.** (2016, Ekim). *Sosyal şehir programı ve yerel katılım: Berlin örneği*. Çağdaş Yerel Yönetimler, 25(4), s. 27-47. https://www.researchgate.net/publication/318589750_Sosyal_Sehir_Programi_ve_Yerel_Katilim_Berlin_Ornegi_Social_City_Programme_and_Local_Participation_The_Case_of_Berlin. Erişim tarihi: 21.09.2021
- Uysal, A.B.** (2019, Kasım-Aralık). *Sosyal şehir programı ve yerel katılım: Berlin örneği*. Mimarlık Dergisi, 56(410), s. 58-63. <http://www.mimarlikdergisi.com/>
- Von Beyme, K.** (1990). *Reconstruction in the German Democratic Republic*. Diefendorf, J. M., (Ed.), *Rebuilding Europe's Bombed Cities* içinde. Macmillan, 190-208.
- Wagner, S.** *The years 1933–1945- The Hansaviertel in the National Socialist Period*. <https://hansaviertel.berlin/en/geschichte/die-jahre-1933-1945/> Erişim tarihi: 15.05.2022.
- Ward, S.** (2016). *Urban Memory and Visual Culture in Berlin*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Webber, A.** (2008). *Berlin in the twentieth century. A cultural topography* (pp. 332). Cambridge University Press. **Arandelovic B. ve Bogunovich D.** (2014, April). *City profile: Berlin*. Cities. 37, 1-26 makalesinden alındı.
- Wolfrum, E.** (2002) (Çev.Oğuzhan Ekinci). *Geschichte als Waffe. Vom Kaiserreich bis zur Wiedervereinigung*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.
- Start / Interbau 1957 / Buildings* <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/gebaeude/> Erişim tarihi: 15.05.2022.

ŞEKİL KAYNAKLARI

Şekil 2.1. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/german-territorial-losses-treaty-of-versailles-1919> Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.2. https://tr.wikipedia.org/wiki/Fransa_Muharebesi Erişim Tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.3. https://en.wikipedia.org/wiki/Allied-occupied_Germany#/media/File:Germany_occupation_zones_with_border.jpg Erişim Tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.4. <https://rarehistoricalphotos.com/ruins-dresden-1945/> Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.5. https://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fu_Almanya#/media/Dosya:DDR_Verwaltungsbezirke_farbig.svg Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.6. https://nl.wikipedia.org/wiki/Kabinet-Adenauer_II#/media/Bestand:Bundesarchiv_B_145_Bild-F003523-0001,_Bonn,_Winston_Churchill_und_Konrad_Adenauer.jpg Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.7. <https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/remembrance-and-commemoration/construction-berlin-wall-1777024> Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.8. https://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin_Duvar%C4%B1#/media/Dosya:Bernauer_strasse_luftbild.JPG Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 2.9. https://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin_Duvar%C4%B1#/media/Dosya:Bundesarchiv_Bild_183-1990-0829-016,_Berlin,_Mauerteil,_Spende_f%C3%BCr_Kennedy-Bibliothek.jpg Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 3.1. <https://cronobook.com/pic/a46d3b7a-9de4-45b7-b02e-96434fbc203d> Erişim tarihi: 12.12.2021

Şekil 3.2. <https://www.owep.de/artikel/1157-architektur-in-ddr-oder-architektur-ddr> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.3. <https://en.wikiarquitectura.com/building/television-tower-in-berlin-fernsehturm/> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.4. https://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/staedtebau-projekte/alexanderplatz/pix/geschichte/1968_modellfoto_alexanderplatz_200x150.jpg Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.5. https://pt.wikipedia.org/wiki/Pal%C3%A1cio_da_Rep%C3%BAblica_%28Berlim%29#/media/Ficheiro:Bundesarchiv_Bild_183-1986-0424-304,_Berlin,_Palast_der_Republik.jpg Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.6. https://de.wikipedia.org/wiki/Nikolaiviertel#/media/Datei:Bundesarchiv_Bild_183-1987-0128-303,_Berlin,_Nikolaiviertel,_Nikolaikirche,_Rotes_Rathaus,_Fernsehturm.jpg Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.7. https://de.wikipedia.org/wiki/Frankfurter_Paulskirche#/media/Datei:Paulskirche frankfurt1950er.png Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.8. <https://358berlin.wordpress.com/2016/03/25/kulturforum-berlin/> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.9. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/geschichte-der-interbau-1957/> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.10. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/geschichte-der-interbau-1957/> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.11. <https://hansaviertel.berlin/en/geschichte/geschichte-bis-1933/> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 3.12. <https://www.internationale-bauausstellungen.de/geschichte/1957-interbau-berlin-wettstreit-der-systeme/> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 4.1. https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-58152-0002,_Hoyerswerda,_Wohnblocks.jpg Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 4.2. <https://www.wikiwand.com/en/Halle-Neustadt> Erişim tarihi: 11.06.2022

Şekil 4.3. <https://www.bauwelt.de/themen/bilder/Berlin-Hohenschoenhausen-2123362.html> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 4.4. http://derarchitektbda.de/zeit-fuer-utopien/bdw_neue-heimat_s725_grindelhoehhaeuser_hamburg-harvestehude_1946-1956_abbhaa_baubehoerde_lichtbildnerei/ Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 4.5. <https://architectuul.com/architecture/gropiusstadt> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 4.6. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-K1122-0311,_Berlin,_Karl-Marx-Allee,_Wohnblocks,_Plattenbauten.jpg Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 4.7. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/geschichte-der-interbau-1957/> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 4.8. <https://wernerduettmann.de/en/karte/wohnbauten-im-maerkischen-viertel> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 4.9. <https://wernerduettmann.de/en/karte/wohnbauten-im-maerkischen-viertel> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.1. <https://hansaviertel.berlin/en/geschichte/ansichten-des-alten-hansaviertels/> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.2. <https://hansaviertel.berlin/en/geschichte/juedische-nachbarn/> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.3. <https://hansaviertel.berlin/en/geschichte/ansichten-des-alten-hansaviertels/> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.4. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/geschichte-der-interbau-1957/> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.5. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/geschichte-der-interbau-1957/> Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.6. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/geschichte-der-interbau-1957/>
Erişim tarihi: 12.06.2022

Şekil 5.7. <https://hansaviertel.berlin/en/interbau-1957/landschaftsarchitektur/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.8. Krau, I. ve Vallentin, R. (2013). *Das Hansaviertel*. München.
https://www.stadtentwicklung.berlin.de/staedtebau/baukultur/iba/download/studien/IBA-Studie_Hansaviertel.pdf (görsel grafik olarak düzenlendi)
Erişim tarihi: 10.06.2022

<https://hansaviertel.berlin/en/geschichte/22-november-1943/> (görsel grafik olarak düzenlendi) Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.9. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-16-hans-schwippert/>
Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.10. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-11-13-r-lopez-e-beaudouin/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.11. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-9-gustav-hassenpflug/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.12. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-7-j-h-van-den-broek-j-b-bakema/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.13. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-5-luciano-baldessari/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.14. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-2-k-mueller-rehm-g-siegmann-giraffe/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.15. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/flatowallee-16-unite-dhabitation-typ-berlinle-corbusier/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.16. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/haendelallee-3-9-w-gropius-tac-w-ebert/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.17. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-14-18-pierre-vago/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.18. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/altonaer-strasse-3-9-schwedenhausfritz-jaenecke-sten-samuelson/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.19. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/altonaer-strasse-4-14-oscar-niemeyer/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.20. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-2-4-egon-eiermann/>
Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.21. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/altonaer-strasse-1-eternit-hauspaul-g-r-baumgarten/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.22. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-30-32-alvar-aalto/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.23. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/hanseatenweg-6-franz-schuster/>
Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.24. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/hanseatenweg-1-3-max-taut/>
Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.25. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/bartningallee-10-kay-fisker/>
Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.26. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-25-27-paul-schneider-esleben/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.27. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-19-23-w-luckhardt-h-hoffmann/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.28. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-13-17-guenther-gottwald/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.29. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/klopstockstrasse-7-11-hans-c-mueller/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.30. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/haendelallee-59-s-ruegenberg-w-v-moellendorff/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.31. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/haendelallee-63-guenter-hoenow/>
Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.32. <https://hansaviertel.berlin/en/bauwerke/haendelallee-29-41-gerhard-weber/> Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.33. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/archive/0/04/20060428092312%21Berlin_marzahn-hellersdorf.png Erişim tarihi: 10.06.2022

Şekil 5.34. Rubin, E. (2016). *Amnesiopolis: Modernity, Space and Memory in East Germany*. Oxford: Oxford University Press, 354. Arzmi, A. (2020).

Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: From process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı (kaynak görsel grafik olarak düzenlendi).

Şekil 5.35. Korn, Schweizer, Walter (1976). 9. Stadtbezirk in Berlin. In *Architektur der DDR* (9), 549.

Şekil 5.36. Crites, J. (2009, Mart 11). Neighborhoods in transition: Two developments. *Journal of Housing & Community Development*, 26-34.

Şekil 5.37. Arzmi, A. (2020). Reinterpreting Marzahn, Berlin & Petržalka, Bratislava: From process of state socialist utopia to utopia of state capitalist process. <https://d-nb.info/1229838589/34> adresinden alındı.

Şekil 5.38. https://de.wikipedia.org/wiki/Berlin-Marzahn#/media/Datei:Bundesarchiv_Bild_183-Z0904-006,_Berlin,_Marzahn,_Wohnblocks,_Gr%C3%BCnanlage.jpg Erişim tarihi: 13.06.2022

Şekil 5.39. Bundesarchiv, DH1/22396, DH1/22396. Frank, M. (2018). *Constructing identity in East Berlin: housing, identity, and power in the DAC* lisans bitirme tezinden alındı.

Şekil 5.40. https://de.wikipedia.org/wiki/Berlin-Marzahn#/media/Datei:Bundesarchiv_Bild_183-1987-0128-310,_Berlin,_Marzahn,_Neubaugebiet,_Wohnblocks.jpg Erişim tarihi: 13.06.2022

Şekil 5.41. Für Dich (1977). 15, 41. Rubin, E. (2016). *Amnesiopolis: Modernity, Space and Memory in East Germany*. Oxford: Oxford University Press.

Şekil 5.42. Crites, J. (2009, Mart 11). Neighborhoods in transition: Two developments. *Journal of Housing & Community Development*, 26-34.

Şekil 6.1. Rubin, E. (2016). *Amnesiopolis: Modernity, Space and Memory in East Germany*. Oxford: Oxford University Press, 354. Arzmi, A. (2020), 353.

